

**MATERIALS
OF THE XVIII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
PRACTICAL CONFERENCE**

**FUNDAMENTAL AND APPLIED
SCIENCE - 2022**

October 30 - November 7, 2022

Volume 4

SHEFFIELD
SCIENCE AND EDUCATION LTD
2022

SCIENCE AND EDUCATION LTD

Registered in ENGLAND & WALES Registered Number: 08878342
OFFICE 1, VELOCITY TOWER, 10 ST. MARY'S GATE,
SHEFFIELD, S YORKSHIRE, ENGLAND, S1 4LR

Materials of the XVIII International scientific and practical Conference
Fundamental and applied science - 2022 , October 30 - November 7, 2022:
Sheffield. Science and education LTD -158 p.

Date signed for printing ,
For students, research workers.
Price 3 euro

ISSN 2312-2773

© Authors , 2022

© SCIENCE AND EDUCATION LTD, 2022

ECONOMIC SCIENCE

Problems of ecological education of youth

Залесский Борис Леонидович

Белорусский государственный университет

В ФОКУСЕ ВНИМАНИЯ – КООПЕРАЦИЯ, АПК, СТРОИТЕЛЬСТВО

В октябре 2022 года в Астане состоялись рабочие встречи на высоком уровне представителей правительств Беларуси и Казахстана, на которых стороны обозначили приоритеты в области промышленной кооперации, агропромышленного комплекса, строительства. В области промкооперации заметим, что на территории Казахстана работает семь белорусских предприятий, среди них "Гомсельмаш", Минский тракторный завод, "Бобруйскагромаш". Они поступательно наращивают поставки машинокомплектов в эту страну для производства техники. В рамках одного из самых крупных проектов по созданию производства тракторов в индустриальной зоне в Костанае завершено строительство цеха по изготовлению унифицированных кабин производственной мощностью до 10 тысяч единиц в год. «Стороны изучают возможность организации производства не только элементов и узлов тракторной техники, но и станочного парка, двигателей к тракторной технике, дизель-генераторных, насосных установок, оптической продукции» [1].

Что касается новых перспектив взаимодействия, то обсуждается производство пожарных машин на основе шасси Минского автомобильного завода и предприятия "Пожснаб". Это новая перспективная ниша, которую нужно заполнять белорусской техникой. А в целом «можем нарастить взаимные поставки с Казахстаном на \$200 млн» [2]. В этом плане интересен опыт

Минского моторного завода (ММЗ), торговый дом которого был открыт в начале 2022 года в Казахстане и который успешно и с нарастающими показателями реализует белорусские двигатели, спецтехнику и запасные части. В этом контексте в октябре 2022 года ММЗ принял участие в международной выставке KazAgro-2022, которая является самой крупной и посещаемой в Центральной Азии. Цель белорусского предприятия на форуме – «расширение деловых и коммерческих перспектив, возможности продвижения продукции, повышения узнаваемости бренда» [3].

В сфере агропромышленного комплекса Министерство сельского хозяйства Казахстана подтвердило заинтересованность в строительстве молочно-товарной фермы на 1200 голов на казахстанской земле, где «будут применяться белорусские технологии, материалы, оборудование, поставляться молочный скот. Работы начнутся уже в этом году и продолжатся в 2023-м» [4]. Продолжается проработка создания производства ветеринарных препаратов в Казахстане как для удовлетворения потребностей внутреннего рынка, так и для перспективного экспорта в третьи страны. С белорусской стороны в этом проекте будет участвовать предприятие «БелВитунифарм». Кроме того, казахстанская сторона выразила заинтересованность в поставках белорусских комбикормов, премиксов, аминокислот, а также в переходе на семена картофеля белорусской селекции.

Белорусские и казахстанские партнеры в ближайшем будущем планируют также несколько проектов и в строительной сфере. «Среди них есть симметричные – строительство белорусского квартала в Астане и казахского квартала в Минске. <...> На данной стадии в планах определить земельные участки и концепцию, привлечь государственных застройщиков» [5]. Еще один проект – совместное производство керамической плитки. В Казахстане очень много полезных ископаемых, поэтому планируется создать производство с привлечением белорусских специалистов и технологий.

Межрегиональное сотрудничество – еще один важный компонент белорусско-казахстанского двустороннего взаимодействия. Напомним, что «между регионами Беларуси и Казахстана действует около 30 соглашений» [6, с. 52]. В частности, сотрудничество с Казахстаном – в числе приоритетных направлений развития внешнеэкономических связей Гомельской области. Предприятия юго-восточного региона Беларуси имеют самые серьезные намерения по развитию кооперационных связей с партнерами Казахстаном по импортозамещению, в возможностях логистики. Хорошим примером можно назвать совместное производство ОАО "Гомсельмаш" и АО "АгромашХолдинг КЗ", работающее с 2007 года в Казахстане. Сегодня это не просто сборочный цех, а самое настоящее производство. «За время сотрудничества на рынок Казахстана поставлено продукции завода более чем на \$320 млн, реализовано в общей сложности свыше 3,7 тыс. единиц техники совместного производства» [7]. В Казахстане востребована продукция и других предприятий Гомельщины, в том числе Белорусского металлургического завода, открытого акционерного общества «Милкавита».

Плотно сотрудничает с этой страной в Центральной Азии и Могилевская область, которая начинает усиливать работу в торгово-экономическом сотрудничестве. «За семь месяцев этого года [2022] внешнеторговый оборот между Могилевской областью и Казахстаном составил около \$40 млн» [8]. Но возможности для совместной работы у сторон есть ещё достаточно. Казахстан для белорусского региона – один из важнейших торгово-экономических партнеров, занимающий второе место по внешнеторговому обороту среди стран Евразийского экономического союза как по итогам 2021 года, так и по показателям за семь месяцев 2022-го. Основные экспортные статьи – машины и запчасти для автомобилей, молочная продукция, мясо птицы, лифты, железнодорожные вагоны. Также ряд предложений по сотрудничеству с казахстанскими партнерами есть и у других предприятий белорусского региона, в том числе из свободной экономической зоны «Могилев».

Литература

1. Головченко: Беларуси и Казахстаном нужно двигаться дальше в области промкооперации [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/golovchenko-belarusi-i-kazahstanu-nuzhno-dvigatsja-dalshe-v-oblasti-promkooperatsii-531879-2022/>
2. Снопков: Базой сотрудничества Беларуси и Казахстана является производственная кооперация [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/snopkov-bazoj-sotrudnichestva-belarusi-i-kazahstana-javljaetsja-proizvodstvennaja-kooperatsija-506651-2022/>
3. Минский моторный завод представил продукцию на выставке в Казахстане [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/minskij-motornyj-zavod-predstavil-produktsiju-na-vystavke-v-kazahstane-528774-2022/>
4. Производство ветпрепаратов и строительство МТФ. Как будут сотрудничать Беларусь и Казахстан в АПК [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/proizvodstvo-vetpreparatov-i-stroitelstvo-mtf-kak-budut-sotrudnicat-belarus-i-kazahstan-v-apk-531987-2022/>
5. Белорусский квартал в Астане, казахстанский – в Минске. Какие новые проекты обсуждают в строительстве [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/beloruskij-kvartal-v-astane-kazahstanskij-v-minske-kakie-novye-proekty-obsuzhdajut-v-stroitelstve-531980-2022/>
6. Залесский, Б. Цель – стабильный рост. Сборник статей / Б. Залесский. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2021. – 180 с.
7. Предприятия Гомельской области намерены развивать кооперационные связи с Казахстаном [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/predpriyatija-gomelskoj-oblasti-namereny-razvivat-kooperatsionnye-svjazi-s-kazahstanom-512360-2022>
8. Исаченко на встрече с послом Казахстана: пришло время усилить работу в торгово-экономической сфере [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/isachenko-na-vstreche-s-poslom-kazahstana-prishlo-vremja-usilit-rabotu-v-torgovo-ekonomicheskoy-sfere-525098-2022/>

Foreign economic activity

Залесский Борис Леонидович

Белорусский государственный университет

КУРСОМ ИНТЕНСИФИКАЦИИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ

В сентябре 2022 года Республика Беларусь и Китайская Народная Республика приняли Совместную декларацию об установлении отношений всепогодного и всестороннего стратегического партнерства, в которой выразили готовность «интенсифицировать научно-техническое сотрудничество, расширять практическое взаимодействие между научно-исследовательскими институтами, учреждениями высшего образования и предприятиями, поощрять создание платформ как совместных прикладных научных исследований и лабораторий» [1, с. 12]. Например, только в Национальной академии наук [НАН] Беларуси уже создано более 20 совместных с китайскими партнерами международных исследовательских центров и лабораторий, которые заняты разработкой и адаптацией передовых технологий, а также их продвижением на рынки Беларуси, Китая и третьих стран. «Уже подписаны договорные документы НАН Беларуси с ведущими научными организациями Китая – Китайской академией наук, академиями наук ряда провинций КНР, крупными производственными корпорациями Китая – Huawei, AVIC...» [2].

В частности, в апреле 2022 года НАН Беларуси подписала соглашение о научно-техническом сотрудничестве с китайской компанией “САНСЕ. Экологические технологии”, которая специализируется на вопросах защиты окружающей среды. Подписанное соглашение, которое призвано содействовать научно-техническому сотрудничеству и практической реализации совместных научно-технических разработок в области охраны окружающей среды, в первую очередь, касается технологий восстановления почв, которые представляют

особый интерес со стороны китайских партнеров. Дело в том, что китайская компания, объединяя проектировщиков, ученых, производителей оборудования, инвесторов, эксплуатационников в сфере экологии, концентрирует сегодня усилия на расширении деятельности в области муниципального водоснабжения и водоотведения, очистки промышленных сточных вод, удаления твердых отходов, энергосбережения и управления циклическим использованием отходов в качестве ресурсного сырья. Тогда же была учреждена ОАО «Китайская корпорация инжиниринга САМС», которая также подписала соглашение о сотрудничестве с НАН Беларуси. В этом документе приоритетными направлениями взаимодействия определены «энергосбережение и охрана окружающей среды, новые источники энергии, новые материалы, оптика, прецизионные приборы, полупроводники и биомедицина, а также расширение коммерческого применения результатов совместной научной деятельности» [3].

Если говорить о взаимодействии между высшими учебными заведениями двух стран, то уже подписано более 540 прямых договоров о сотрудничестве. «На сегодняшний день в КНР проходят обучение почти 500 граждан Республики Беларусь, число китайских студентов в вузах Беларуси достигло 8000 человек. Сторонами разработано более 30 совместных образовательных программ...» [4]. В числе белорусских вузов, активно развивающих сотрудничество с китайскими партнерами в области науки и образования, следует назвать Белорусский государственный технологический университет (БГТУ) и Брестский государственный технический университет (БрГТУ).

В частности, в настоящее время БГТУ уже заключено 17 соглашений о сотрудничестве с университетами и организациями Китая, которые находятся во многих регионах страны, в том числе в провинции Гуандун. «В сотрудничестве с китайскими партнерами созданы и успешно функционируют совместные образовательные программы по таким направлениям, как “Машины и аппараты химических производств и предприятий строительных материалов”, “Автоматизация технологических процессов и производств”, “Мехатроника”»

[5]. Кроме того, в марте 2022 года БГТУ подписал меморандумы: с ООО “Гуанчжоуский Город знаний” – Технологическая промышленная сервисная компания” – о стратегическом сотрудничестве в сфере энергосбережения и защите окружающей среды для содействия построению “безуглеродного комьюнити”; с АО “Гуанчжоуская группа компаний Хэнюнь” – в области водородных технологий для совместного строительства индустриального парка водородной энергетики. Что касается БрГТУ, то в 2022 году здесь началась реализация совместного белорусско-китайского проекта в сфере информационных технологий, который финансируется Белорусским республиканским фондом фундаментальных исследований и Национальным фондом естественных наук Китая. А в апреле 2022 года стало известно о начале реализации совместной образовательной программы БрГТУ и Синьсянским университетом, которая касается подготовки студентов по специальности “Технология машиностроения”. «Обучение будет проходить в очном формате на территории КНР по материалам, представленным брестским вузом. Большой блок программы преподнесут китайским студентам непосредственно преподаватели БрГТУ» [6]. В октябре 2022 года вуз из Бреста также наладил сотрудничество с Гуандунским строительным профессионально-техническим колледжем, чтобы создать долгосрочные условия для подготовки в Беларуси квалифицированных кадров в интересах строительного сектора Китая и взаимодействовать в части организации совместной образовательной программы подготовки специалистов в области архитектуры и строительства. Отметим, что китайский партнер БрГТУ – «единственный государственный колледж в провинции Гуандун, осуществляющий подготовку высококвалифицированных специалистов в сфере строительства. Колледж основан в 1979 году и за 43 года выпустил более 200 тысяч высококвалифицированных кадров» [7]. Так что совместные проекты по широкому спектру направлений сегодня развиваются системно и динамично.

Литература

1. Залесский, Б.Л. Беларусь – Китай: вузы расширяют практическое взаимодействие / Б.Л. Залесский // Materialy XVIII Mezinarodni vedecko-prakticka konference “Nastoleni moderni vedy – 2022”. Volume 3: Praha. Publishing House “Education and Science”. – С. 12–15.

2. В НАН создано более 20 совместных центров и лабораторий с партнерами из Китая [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/v-nan-sozdano-bole-20-sovmestnyh-tsentrov-i-laboratorij-s-partnerami-iz-kitaja-494752-2022/>

3. Биомедицина и новые источники энергии. НАН Беларуси подписала соглашение с китайской корпорацией [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/society/view/biomeditsina-i-novye-istochniki-energii-nan-belarusi-podpisala-soglashenie-s-kitajskoj-korporatsiej-498676-2022/>

4. Беларусь и Китай провели видеоконференцию по сотрудничеству в сфере образования [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/society/view/belarus-i-kitaj-proveli-videokonferentsiju-po-sotrudnichestvu-v-sfere-obrazovanija-526453-2022/>

5. БГТУ и белорусские компании подписали меморандумы о сотрудничестве с Гуанчжоу [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/bgtu-i-belorusskie-kompanii-podpisali-memorandумы-o-sotrudnichestve-s-guanchzhou-489362-2022>

6. БрГТУ и Синьянский университет начали реализацию совместной программы [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/brgtu-i-sinsjanskij-universitet-nachali-realizatsiju-sovmestnoj-programmy-496937-2022/>

7. БрГТУ и Гуандунский строительный профтехколледж договорились наладить сотрудничество [Электронный ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.belta.by/society/view/brgtu-i-guandunskij-stroitelnyj-proftehkolledzh-dogovorilis-naladit-sotrudnichestvo-530263-2022/>

Financial relations

Биякин С.В, Кузбаева Г.Х.

Карагандинский университет Казпотресоюза

Финансы домашних хозяйств

В настоящее время домашние хозяйства являются звеном в экономической деятельности любого государства, которые являются движущим механизмом для развития отдельных хозяйственных единиц, но и также всего населения.

Домашнее хозяйство означает хозяйство, которым управляет один или несколько лиц, обязательно проживающих вместе и, имеющий общий бюджет, которым они будут располагать. Домашнее хозяйство объединяет всех наемных работников, владельцев крупных и мелких капиталов, земли, ценных бумаг, которые заняты и не заняты в общественном производстве, и могут состоять из одного, двух и более членов. По своей сущности домашние хозяйства являются субъектом экономической деятельности, потому что они учувствуют практически во всех экономических процессах общества.

Ведение данного вида деятельности представляет из себя форму производственного процесса всего коллектива, занятого в домашнем хозяйстве. потому как в домашнем хозяйстве производятся работы, услуги и продукция, предназначенные для удовлетворения потребностей этого коллектива. Систематическое производство продукции для продажи (реализации) на рынке характеризуют домохозяйство, занимающееся индивидуальной трудовой деятельностью, а производство сельскохозяйственной продукции – это личное подсобное хозяйство с товарной направленностью.

Что касается финансов домашних хозяйств, надо сначала дать само определение финансам, финансы - это денежные отношения, возникающие в результате распределения и перераспределения стоимости валового общественного продукта и части национального богатства в связи с формированием денежных доходов и накоплений у субъектов хозяйствования и

государства. Для их функционирования создаётся потребность в наличие денег, а одной из причин их возникновения служит потребность субъектов хозяйствования в ресурсах, что обеспечивает их деятельность и жизнеспособность. Главное назначение финансов состоит в образовании денежных доходов и фондов для обеспечения потребности субъекта хозяйствования в денежных средствах, но и контроль за расходом этих финансовых ресурсов.

В составе общих финансов выделяют финансы домашних хозяйств. Экономика в настоящих реалиях не может существовать без финансов домашних хозяйств. Одной из особенностей домашних хозяйств является то, что они показывают уровень прогресса производственных сил в отдельных странах мира, и как они воздействуют на макроэкономические показатели в хозяйственной жизни. Уровень экономики страны напрямую зависит от состояния финансов домашних хозяйств. При экономическом росте, росте валового внутреннего продукта и национального дохода, финансы домашних хозяйств показывают стабильность и устойчивость при изменении данных показателей, а также они являются основным компонентом для развития производства жизни граждан каждой страны.

Сущность финансов домашних хозяйств находит свое проявление в функциях. В настоящее время они выполняют две базовые функции: 1) Обеспечение жизненных потребностей домашнего хозяйства (в частности семьи) – это изначальная и главная функция финансов домохозяйства, она создает реальные условия существования членов данного хозяйства. 2) Распределительная функция - это первичное распределение национального дохода и формирование первичных доходов хозяйства, когда создаются первичные доходы в виде зарплаты, пенсий, пособий. В это же время, средства внутри домохозяйства распределяются между членами хозяйства через формирование, распределение и использование денежных фондов.

Для более глубокого исследования финансов домашних хозяйств нами была изучена организация ТОО “Рубиком”, которая занимается производством

мясных изделий. В ТОО «Рубиком» имеется забойный цех, субпродуктовый цех, кишечное отделение. Имеется литография и лакопечатный цех.

Объём товарной продукции на 2021 год составил 9567389 тенге. По сравнению с 2019 - 2020 годом объём товарной продукции на 2021 год увеличился практически на два миллиона тенге. Валовая прибыль, которая составила на 2021 год составила 18670128 тенге, за счёт увеличения снова же товарной продукции компания увеличила валовую прибыль по сравнению с предыдущими годами. Но не всё так гладко как кажется на первый взгляд, финансисты данной компании прогнозируют, что по приросту мобильных средств, которые увеличились на 2,4 позиции, будет наблюдаться тенденция к замедлению оборачиваемости всей совокупности активов предприятия и создаёт неблагоприятные условия для финансовой деятельности предприятия в ближайшем будущем. Сейчас все силы организации направлены на то, чтобы предотвратить данный казус.

Анализ показателей структурной динамики также выявил наличие неблагоприятной тенденции: более 50% всего прироста имущества было обеспечено за счет прироста внеоборотных активов. Таким образом, вновь привлеченные финансовые ресурсы были вложены, в основном, в менее ликвидные активы, что снижает финансовую стабильность предприятия.

Организация учета и планирования затрат в мясоперерабатывающем производстве имеет следующие особенности:

1. Выделяется две стадии переработки, на каждой из которых определяется себестоимость: на первой - полученного полуфабриката, на второй - колбасных изделий или мясных консервов.
2. Калькуляционной единицей на первой стадии служит условная тонна полуфабриката, поэтому используются специальные коэффициенты для перевода мяса различных категорий в условную тонну.
3. Применяются две категории норм выхода - отдельно для каждой стадии мясоперерабатывающего производства: для первой стадии - нормы выхода

мяса при обвалке и жиловке по видам мяса (говядина, свинина); для второй - нормы выхода колбасных изделий, при этом для вареных колбас норма выше 100%, а для полукопченых - ниже 100%.

4. Наблюдаются постоянные остатки незавершенного производства, определение и оценка которых входят в задачу бухгалтера-аналитика.

Таким образом, Финансы домохозяйства представляют собой экономические денежные отношения по формированию и использованию фондов денежных средств в целях обеспечения материальных и социальных условий жизни членов этого хозяйства и их воспроизводства, они выполняют две функции - обеспечение жизненных потребностей домохозяйства и распределительную функцию.

Литература:

1. Борисов Е.Ф. Экономическая теория. – М.: «Юристъ», 2003. –311с.
2. Булатов А.С. Экономика. М, 2002. – 557 с.
3. Войтов А.Г. История экономических учений. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2000.- 454 с.

Human resources management

д.и.н., Ибраева Эльмира Алпамысовна
Университет КИМЭП, Алматы, Казахстан

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В КАЗАХСТАНЕ

Существующие методы менеджмента и системы управления персоналом во многих организациях имеют недостатки, поскольку не адаптируются к современным тенденциям развития и не интегрируются в новую практику управления человеческими ресурсами, хотя необходимо признать активное развитие сферы HR менеджмента в Казахстане в 2015-2022 годы. Для решения ряда задач необходимо на этапе подбора сотрудников заложить основу их индивидуальной модели компетенций и при необходимости проводить обязательную оценку персонала и последующую корректировку модели для обучения. Кроме того, назрела потребность в использовании современных кадровых технологий в построении систем мотивации, регулирования состава и структуры персонала, оценки работы и контроля и на других этапах кадровой работы.

В рамках механизма, включающего все эти этапы, необходимо детально рассмотреть каждый этап и внедрить эффективные методики управления персоналом, выявить и решить задачи по созданию эффективной системы управления человеческими ресурсами, отвечающей новым требованиям. Практическое применение современного механизма управления человеческими ресурсами будет соответствовать инновационной рыночной структуре, что повысит конкурентоспособность организации как на внутреннем, так и на внешнем рынках.

В настоящее время происходят глобальные изменения в связи с развитием цифровизации и инноваций, в результате, повышение инновационного уровня организаций является задачей стратегической важности. Успех решения этой задачи во многом зависит от создания условий для построения

компетентностного механизма инновационного управления человеческими ресурсами.

Таким образом, эффективные методы управления персоналом в рамках инновационной системы управления человеческими ресурсами повысят конкурентоспособность компании.

Для описания проблем управления персоналом в Казахстане и других странах СНГ можно выделить наиболее актуальные:

- отсутствие занятости;
- низкий уровень технического персонала
- низкая зарплата
- социальные проблемы;
- недоразвитие систем стимулов;
- низкая производительность труда;
- недостаток интеллектуальных ресурсов. [1]

Также для описания проблем управления человеческими ресурсами целесообразно отметить, что главным признаком трудовых ресурсов является возраст, характеризующий работоспособность населения. В связи с этим, трудовые ресурсы, отождествляют с понятием «трудоспособное население», которое, делится на экономически активное и экономически неактивное население. Анализируя проблемы управления и подходы к их решению полезно трактовать термин «человеческие ресурсы» с позиции широкого понимания, а также с позиции социально-трудовой сферы, учитывая общественные процессы, что позволит более глубокий анализ данного понятия и сделает возможным комплексный подход к решению проблем управления человеческими ресурсами. [2].

Для решения проблем управления персоналом особый интерес представляет инновационная система управления человеческими ресурсами, основанная на системном управлении персоналом, интегрированных управленческих и рабочих процессах и использовании современных технологий.

Планирование человеческих ресурсов является важнейшим компонентом управления человеческими ресурсами, которому следует уделять особое внимание, поскольку эффективность организации зависит от подбора компетентных кадров. При планировании полезно учитывать возраст

потенциальных и имеющихся кадров, учитывать теорию поколений и прогнозировать изменения в ценностях и потребностях сотрудников. Такое глубокое понимание человеческих ресурсов позволит планировать более действенные политики мотивации персонала.

Адаптация человеческих ресурсов к условиям труда также немаловажный элемент, так как нарушение процессов адаптации приведет к «текучке» сотрудников. Необходимо управлять адаптацией в организации и строить комплексную систему, которая будет влиять на ход и сроки адаптации, а также снижать влияние различных негативных факторов. Грамотно выстроенная система мотивации сотрудников всегда приносит результат, ведь сотрудники видят, что они делают в своей работе, и чувствуют свой вклад в организацию.

Внедрение структурированного подхода к ротации сотрудников повышает производительность и снижает затраты. При этом важным аспектом является грамотное планирование движений кадров внутри компании.

Говоря об эффективном механизме управления персоналом, основанном на методиках системного управления человеческими ресурсами, необходимо учитывать совокупность трех составляющих:

- организационное управление персоналом (кадровые подсистемы);
- управление мотивацией персонала (топ-менеджмент и управление корпоративной культурой);
- развитие кадров (департамент обучения кадров).

Кадровое управление включает организацию рабочих мест, кадровое планирование и прогнозирование, набор и отбор персонала, оценку и аттестацию, мониторинг и контроль, и направлено на создание новых способов работы с людьми с использованием новых технологий рабочих процессов.

Управление мотивацией включает в себя организацию благоприятных условий труда, оценку компетенций и потенциала сотрудников, работу с этико-психологическим климатом, системы мотивации сотрудников, вовлечение всех уровней работников в стратегическое управление, создание корпоративной культуры.

Управление подготовкой и повышением квалификации персонала направлено на подготовку высококвалифицированных кадров и непрерывное

обучение сотрудников. Оно включает в себя переподготовку кадров, повышение квалификации и ротацию кадров.

Все компоненты системы управления персоналом должны находиться в процессе постоянного развития и взаимодействия — это залог успешного управления человеческими ресурсами [3].

Исходя из вышеизложенного механизма, важно выделить следующие особенности эффективного управления человеческими ресурсами:

- Кадровая служба компании должна быть нацелена на подготовку высококвалифицированных кадров;
- Управление персоналом должно включать новые способы работы с сотрудниками и новые методы документооборота;
- Управление повышением квалификации должно обеспечивать непрерывное обучение;
- К каждому сотруднику должен быть индивидуальный подход.

В настоящее время в Казахстане недостаточно используются современные HR-технологии, что связано с нежеланием топ-менеджмента нести дополнительные затраты, а иногда и с непризнанием необходимости внедрения инновационных технологий в процесс управления персоналом.

Автоматизация технологий управления человеческими ресурсами в странах СНГ осуществляется в основном на этапе формирования кадров, а иногда и обучения персонала. HR-технологии, подключенные к социальным сетям, часто используются для поиска подходящих сотрудников под конкретные производственные задачи [4].

Для эффективного управления человеческими ресурсами необходимо внедрение ряда управленческих решений, направленных на развитие компетентностного подхода к управлению человеческими ресурсами, что позволит не только демонстрировать профессиональные компетенции, но и раскрывать их. Важно анализировать личностные характеристики сотрудников, обеспечивать поддержку их творческих инициатив.

Исходя из вышеизложенного, рекомендуются следующие подходы к управлению персоналом:

1. Для эффективного рекрутинга персонала в компании рекомендуется использовать методику поиска сотрудников с высоким потенциалом. На основе

этой методологии создается модель компетенций в соответствии со стратегией организации. Возможен поиск сотрудников среди наиболее успешных студентов университетов и колледжей, а также рекомендованы методы цифрового поиска сотрудников.

2. Для аттестации персонала и мониторинга эффективно действует методика оценки 360 градусов, предназначенная для оценки уровня компетентности сотрудников не только начальством, но и коллегами.

3. Управление обучения кадров должно быть организовано с использованием современных технологий обучения, включая онлайн платформы для корпоративного обучения, онлайн корпоративные университеты, автоматизацию процесса передачи опыта и знаний опытных работников в производственных циклах, а также должно быть продуманно поощрение приобретения новых инновационных знаний. Также возможен временный перевод работника в другой отдел или компанию, используя инновационные методы обучения для развития индивидуальных компетенций.

4. Рекомендована работа в CRM системах, с занесением оперативных и отчетных данных, что обеспечивает прозрачность мониторинга и контроля работы, сохранение данных в случае увольнения или перевода сотрудника, повышает эффективность использования рабочего времени.

5. Для повышения мотивации персонала рекомендовано использование подхода RBM (results-based management), с измерением краткосрочных и долгосрочных рабочих результатов, рассмотрение возможности гибких рабочих графиков, тестирование персонала по методике DISC для определения компетенций и личностных характеристик и соответствующих им рабочих функций.

В результате для адаптации к инновационной и цифровой реальности необходимо ускорить применение и внедрение современных методологий управления персоналом и постоянно совершенствовать механизм управления человеческими ресурсами.

Литература

1. Основные социально-экономические показатели. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. URL: <https://stat.gov.kz>
2. Ибраева Э.А. Теоретические подходы к толкованию понятия «Человеческие ресурсы»// European science № 2(64), 2022. С. URL: <https://scientific-publication.com/h/sborniki.html>
3. Чупина И.П., Симачкова Н.Н., Зарубина Е.В., Фатеева Н. Бо., Петрова Л.Н. Цифровизация технологии мотивации в hr-деятельности // Московский экономический журнал. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-tehnologii-motivatsii-v-hr-deyatelnosti>
4. Туманян Ю.Р. Цифровизация экономики как фактор стимулирования экономического роста и решения социальных проблем // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки. 2019. №2.

Marketing and management

Исенбаева Элмира

*Докторант программы "Доктор делового администрирования (DBA) в области здравоохранения" Казахского национального университета им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан
dbazdrav@mail.ru*

ПРОЦЕССЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ

В условиях конкуренции возникает необходимость в постоянном опережении конкурентов и предоставлении уникального продукта (услуги). Все мы понимаем, что в сфере предоставления медицинских услуг персонал клиники играет особую роль, так как выбор медицинского учреждения пациентом основывается именно на предоставлении качественной медуслуги. А качество медицинской услуги формируется за счёт компетентного и квалифицированного медицинского персонала клиники. Тем самым управлению персоналом клиники необходимо уделять огромное значение и снижать текучесть персонала, которая возникает, в частности, за счёт неудовлетворенности. При этом удовлетворенность работников, на наш взгляд, мы можем разбить на несколько категорий : 1) удовлетворенность условиями труда, графиком работы; 2) удовлетворенность нагрузкой; 3) удовлетворенность оплатой труда; 4) удовлетворенность мотивационными составляющими: материальное и нематериальное стимулирование работников; 5) удовлетворенность ценностями учреждения[1][3].

При анкетировании работников клиники нами был определен уровень удовлетворенности, где согласно таблице 1 «Удовлетворенность работников», мы видим, что работники ТОО «ЦЕНТР СЕМЕЙНОГО ЗДОРОВЬЯ «АРУЖАН» г. ШЫМКЕНТ в целом удовлетворены условиями труда и корпоративной культурой, хотя она не формализована и идеология организации не идет в разрез

с их идеалами, также видим заинтересованность в повышении стимулирующих выплат. При этом на наш взгляд, стимулирующие- мотивационные выплаты необходимо интегрировать с проделанными работами и инициативность работников по развитию организации в целом (предложения по развитию организации, привлечение пациентов, инвесторов), так как мы считаем, что работники, не получающие необходимый объем нагрузки, не будут удовлетворены своим трудом.

Таблица 1. Удовлетворенность работников ТОО «ЦЕНТР СЕМЕЙНОГО ЗДОРОВЬЯ «АРУЖАН» г. ШЫМКЕНТ

	<i>Критерии удовлетворенности</i>	<i>Данные анкет (по 5 бальной шкале)</i>	<i>Предложения</i>
1	удовлетворенность условиями труда, графиком работы;	5	Расширение пакета услуг
2	удовлетворенность нагрузкой;	4	Не поступало
3	удовлетворенность оплатой труда;	4	Не поступало
4	удовлетворенность мотивационными составляющими: материальное и нематериальное стимулирование работников;	3	Материальное: повысить процент выплаты врачам; Нематериальное: направлять на обучение; развивать личный бренд врача;
5	удовлетворенность ценностями учреждения и руководством;	5	Не поступало

Составлено автором на основании анкетных данных по определению удовлетворенности работников (Приложение 1)

Для проведения анализа процессов управления персоналом необходимо произвести аудит HR процессов и определить имеются ли они в организации [2]:

Во-первых, необходимо произвести количественный и качественный анализ самого персонала организации, определить какие функции реализует кадровая служба, необходимо произвести проверку бюджета расходов на персонал.

Во-вторых, определить осуществляется ли планирование человеческих ресурсов, также произвести анализ организационной структуры и процессов, связанные с подбором и расстановкой кадровых ресурсов организации.

В-третьих, необходимо определить существует ли в организации программы адаптации работников.

В-четвертых, выявить имеется ли и как производится процесс оценки работников (аттестация, оценка).

В-пятых, осуществляется ли в организации обучение и формирование карьеры работников (квалификация работников, имеется ли кадровый резерв и др.).

В-шестых, определить имеется ли системы мотивации и стимулирования в организации (материальное и нематериальное стимулирование) и оценки производительности труда.

В-седьмых, сформирована ли гласная или негласная корпоративная культура.

По первому направлению мы определили, что кадровая служба введет кадровое делопроизводство, но задачи руководство организации амбициозны и требуют трансформации, например ввод систем непрерывного обучения работников, повышение мотивированности. В целом ТОО «ЦЕНТР СЕМЕЙНОГО ЗДОРОВЬЯ «АРУЖАН» г. ШЫМКЕНТ имеет не формализованную стратегию развития и соответственно прослеживаются элементы управления персоналом.

По второму направлению в связи с расширением деятельности и открытию нового филиала штат работников организации увеличивается, а за происходит сокращение работников Центра. Тем самым необходимо производить анализ укомплектованности и потребности организации в трудовых ресурсах на плановом уровне и с учетом будущих потребностей медцентра.

По третьему направлению проанализировав, мы видим, что программы адаптации в ТОО «ЦЕНТР СЕМЕЙНОГО ЗДОРОВЬЯ «АРУЖАН» г. ШЫМКЕНТ не имеется и адаптация осуществляется лишь формально посредством беседы с Директором Центра.

По четвертому направлению оценка и аттестация работников не проводилась.

По пятому направлению согласно проведенного анализа (таблица 2), мы видим, что предпосылке в развитии карьеры работников имеют место и организация за счет собственные средства обучает работников. При этом необходимо разработать план по развитию карьеры и обучению работников с включением его в планы организации и плановый бюджет на следующий период.

Таблица 2 – Количество обученных в разрезе категорий работников

Персонал	2018	2019	2020	2021	2022
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Врачи	-	-	-	1	2
Средний и младший медицинский персонал	-	-	-	-	-
Административно-управленческий и вспомогательный персонал	-	-	-	-	-
<i>Всего</i>					
Источник: составлено автором на основе данных организации [5]					

По шестому направлению согласно проведенному анкетированию по удовлетворенности, нами выявлено, что нематериальное стимулирование преобладает, организация проводит различные тимбилдинг для улучшения организационного климата в коллективе, поощряет различными грамотами и иное, а материальное стимулирование привязано к проценту обслуживания и удовлетворенности пациентов, что на наш взгляд является правильным, но при этом при условии высоких финансово-экономических показателях возможно стимулирование работников через дополнительное выплаты, т.е. премирование.

По седьмому направлению наглядно видно, что в медицинском центре сформирована семейная корпоративная культура, но она не формализована.

Процессы управления персоналом лежат в основе кадровой стратегии (политики). Она содержит такие разделы как: основные принципы, корпоративные ценности и компетенция работников, а также базовые направления и основные индикаторы эффективности кадровой политики, которые на наш взгляд весьма неплохо проработаны, но при этом не хватает сроков, в которые эти индикаторы должны быть достигнуты.

В целом, организация стремится к установлению с каждым работником постоянных трудовых отношений, развитию компетентности, вовлеченности и лидерства, основанных на принципах взаимного уважения и социального партнерства, а проводимая неформальная кадровая политика призвана укрепить уверенность работников в востребованности своего труда, справедливой оценке деятельности для обеспечения долгосрочного потенциала организации, сохранения и приумножения его интеллектуального капитала. Итак, раз Центр введет работу по обучению, развитию своих работников, имеет свои кадровый резерв, стремиться к стимулированию, мотивированию работников, то необходимо формализовать кадровую стратегию, тем самым повысить конкурентные преимущества центра, так как человеческий капитал является уникальным ресурсом, который невозможно дублировать.

Выводы: *Кадровая* деятельность организации представляет собой кадровое администрирование (статисты) с элементами управления персоналом. А процессы управления персонала строятся в условиях семейной корпоративной культуры, которую необходимо формализовать и прописать в соответствующих процедурах. ТОО «ЦЕНТР СЕМЕЙНОГО ЗДОРОВЬЯ «АРУЖАН» г. ШЫМКЕНТ является перспективным медицинским учреждением, которому необходимо создать свою кадровую стратегию, которая будет отвечать потребностям Центра.

Список литературы

1. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс. - М.: Гардарики, 2004.
2. Егоршин А.П. Мотивация трудовой деятельности: учебное пособие. – 3-е изд., перераб и доп. – М.: ИНФРА-М, 2016.- 543с.
3. Гаунер Н., Иванов Н., Михина М. Стратегия развития человеческих ресурса в условиях перехода к рынку //Международные экономика и международные отношения. 1992.№9.
4. Исаенко А.Н. Новое в теории и практике управления персоналом //США.1992. № 3.
5. <https://www.aruzhan-med.kz>

Ніколаєнко Ірина Володимирівна
старший викладач кафедри маркетингу
Навчально-науковий інститут економіки і управління
Національного університету харчових технологій

КАТЕГОРІЯ «ІНСАЙТ МАРКЕТИНГОВИХ АКТИВНОСТЕЙ» ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ УСПІШНОГО МАРКЕТОГА

Анотація. Досліджено теоретичні поняття категорії «інсайт» як складової маркетингової діяльності. Проведено аналіз маркетингових інсайтів, їх сутності та класифікації. Також у статті розглянуто семантику понять "психологічний інсайт" і "споживчий інсайт" та надані пояснення щодо їх категоріальної спорідненості і відмінності. За траєкторією досліджень обґрунтовано доцільність використання інсайт маркетингових активностей як з позиції фахової компетентності маркетологів, так і в площині купівельної поведінки реальних споживачів на ринку товарів і послуг. Розглянуто порівняльну характеристику контентів психологічного та споживчого інсайтів у контексті купівельної поведінки кінцевих покупців товарної продукції. В дослідженні також описано стратегії підбору вдалого інсайту для порашення збутової діяльності підприємства.

Ключові слова: інсайт, інсайти маркетингових активностей, споживчий інсайт, психологічний інсайт, цільова аудиторія.

Summary. The theoretical concepts of the "insight" category as a component of marketing activity have been studied. The analysis of marketing insights, their essence and classification was carried out. The article also examines the semantics of the concepts "psychological insight" and "consumer insight" and provides explanations regarding their categorical kinship and difference.

An insight is a moment of insight, a sudden awareness of certain information or experience. The term was introduced by the German psychologist and linguist Karl

Bühler. But now it is widespread in other fields as well - from communications and advertising to the media. The term insight is actively used in many areas, but not everyone fully understands it. We investigated how psychologists, editors, copywriters, creative and strategic directors explain it to themselves.

Humans live according to the principle of neural connections. Why do they most often come to a psychotherapist? Because people don't like the way these connections work for them. They want new experiences. And for this, it is necessary to configure new neural connections. In turn, insight is rather an understanding of old neural connections. But the psychotherapist's task is more related to the future - how to build new ones.

To be honest, insight culture is a lot of speculation, it's more about marketing. An insight is such a telling story, it is profitable to use it to sell psychotherapy. After all, it will be easier for the client to tell about an insight, and not about two or three years of personal psychotherapy, during which he changes. But really high-quality psychotherapy is not built on insights.

According to the research trajectory, the expediency of using insight marketing activities is substantiated both from the position of professional competence of marketers, and in terms of purchasing behavior of real consumers on the market of goods and services. The comparative characteristics of the contents of psychological and consumer insights in the context of the purchasing behavior of final buyers of commodity products are considered. The research also describes strategies for selecting a successful insight to improve the company's sales activity.

Keywords: insight, insights of marketing activities, consumer insight, psychological insight, target audience.

Постановка проблеми. Дане дослідження має на меті визначення поняття «інсайт» як економічної категорії для виокремлення її від психологічної її складовою. Також в роботі досліджено різновиди інсайту та запропоновано трактування поняття «інсайт маркетингових активностей».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками проблеми маркетингу активно досліджуються багатьма вітчизняними та зарубіжними ученими. Зокрема, М. Окландер та Т. Окландер дали сутнісні характеристики маркетингу, І. Златова визначила основні методи цифрового маркетингу, С. Ілляшенко систематизував інструменти інтернет-маркетингу та досліджень в інтернеті, Ф. Котлер, Х. Картаджайя, А. Сетіаван запропонували нову концепцію маркетингу 3.0, в якій розкрито його місце в соціальних мережах. Але вчені та економісти не приділяють достатньо уваги вивченню саме інсайту в маркетингу. Саме тому є необхідність у розкритті його теоретичного і практичного значення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Виокремлення поняття «інсайт маркетингових активностей» із загальної складової поняття «інсайт».

Мета статті. Визначення сутності явища «інсайт» та стану виражена в несподіваному, частково інтуїтивному прориві до розуміння чогось. На відміну від «знайденого рішення», як результату активних роздумів чи суперечок, інсайт найчастіше спостерігається у момент «діяльного спокою»: відволікання від суті роздумів, мовчання, сну, у стані трансу.

Головною особливістю інсайту є саме раптове освітлення. Так, людина, відійшовши від аналізу ситуації, роздумів та займаючись сторонніми справами, несподівано розуміє, як вирішити проблему. Вважається, що інсайт є результатом роботи мозку, але сам його механізм, як і мозкова діяльність, у момент інсайту не вивчені. Інсайт, як стан, можна назвати «плідним хаосом», в якому обмірковується і знаходиться відповідь на важкий для розуму момент. Саме визначення поняття «інсайту» і є метою статті.

Головною метою цієї роботи є виокремлення поняття «інсайт маркетингових активностей» в загальному категоріальному понятті «інсайт». Адаже у сучасних ринкових умовах кількість нових товарів і послуг стрімко збільшується, внаслідок чого першочерговим завданням виробників стає проблема залучення уваги потенційних споживачів. Також однією із

особливостей ведення бізнесу в сучасних умовах господарювання є часткове чи повне перенесення його у відповідний сегмент інтернет-торгівлі. Більшість сучасних підприємств розуміють, що збутова діяльність підприємства буде вдалою лише за умови впровадження вдалих маркетингових інсайтів.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «інсайт» можна зустріти на багатьох маркетингових інтернет-джерелах, кожне з яких вносить свою характеристику його сутності. Розглянемо деякі із них.

Інсайт – це момент прозріння, раптового усвідомлення певної інформації чи досвіду. Термін увів німецький психолог і лінгвіст Карл Бюлер. Але тепер він поширений і в інших галузях – від комунікацій і реклами до медіа. Активно термін інсайт використовують у багатьох сферах, але не всі до кінця його розуміють. Наше дослідження зосереджене на те, щоб визначити сутність даного поняття з точки зору психолога, редактора, копірайтера, креативного і стратегічного директора, маркетолога.

Інсайт – це термін насамперед із психології. Якщо виходити зі значення самого слова, то це раптове прозріння, яке означає сильне переосмислення, зміну перспективи людини на себе та свій досвід. У такий спосіб можна розширити певний досвід людини. Але це має бути не самоціль, а плід серйозної роботи над собою.

Інсайт (*insight*) – результат розумової діяльності як осяяння, несподівано знайденого рішення, стан людини.

Інсайт – термін з галузі психології. Походить від англійської *insight* - проникливість, проникнення в суть, розуміння, осяяння, раптовий здогад, прозріння).

Річ у тім, що наша психіка герметична і протягом усього життя отримуємо певний лінійний досвід. Це можна порівняти з жорстким диском: після народження ми отримуємо його порожнім і поступово заповнюємо досвідом. Інформація записується на нього послідовно і досить логічно. Це найбільш

банальний приклад, який можна навести, але дуже показовий: якщо дитину б'ють чи принижують у дитинстві, вона цей досвід запам'ятовує і зберігає.

Або, до прикладу, мама постійно говорить доньці, що чоловіки – це зло. Тож на жорсткому диску дівчини ця інформація записується. Відповідно, свою поведінку вона вибудовуватиме навколо отриманих знань – наприклад, буде остерігатися чоловіків. Але більш важливо те, що відбувається на підсвідомому рівні – вона не буде помічати, як мимохіть уникає чоловіків.

Вийти на інсайт у цьому разі досить просто: наприклад, психотерапевт може запропонувати дівчині навести десять слів, якими вона називає свого партнера. У цьому списку може виявитися, що вона не використала жодного слова, пов'язаного з ніжністю. І тоді може статися осяяння – коли людина дізнається про себе трохи більше. «Нічого собі, я справді уникаю чоловіків!». Точно так само проявляється інсайт і в маркетинговій діяльності.

Суть явища «інсайт» та стану виражена в несподіваному, частково інтуїтивному прориві до розуміння чогось. На відміну від «знайденого рішення», як результату активних роздумів чи суперечок, інсайт найчастіше спостерігається у момент «діяльного спокою»: відволікання від суті роздумів, мовчання, сну, у стані трансу.

Головною особливістю інсайту є саме раптове освітлення. Так, людина, відійшовши від аналізу ситуації, роздумів та займаючись сторонніми справами, несподівано розуміє, як вирішити проблему. Вважається, що інсайт є результатом роботи мозку, але сам його механізм, як і мозкова діяльність, у момент інсайту не вивчені. Інсайт, як стан, можна назвати «плідним хаосом», в якому обмірковується і знаходиться відповідь на важкий для розуму момент.

У момент осяяння рішення не носить риси остаточності та детальної продуманості. Це лише прорив та причина для подальшої мозкової діяльності у напрямку осяяння, з метою формування рішення.

В даному випадку досить гарно імпонує вислів «Випадок допомагає підготовленому розуму». Ньютон із яблуком чи Менделєєв з періодичною таблицею – це все веселі історії. Але цим раптовим осяянням однаково передуює

колосальна, довготривала і планомірна робота. Усе стає на свої місця у правильний момент. Так і в маркетингу – до інсайту споживач має пройти період роботи над своїм досвідом. Інакше це просто побічний ефект, хоч і приємний для клієнта.

Люди живуть за принципом нейронних зв'язків. Чому найчастіше відбуваються непланові покупки? Тому що вони хочуть новий досвід. А для цього треба налаштовувати нові нейронні зв'язки. Своєю чергою, інсайт – це радше осмислення старих нейронних зв'язків. Але завдання успішного маркетолога більше пов'язане з майбутнім – як побудувати нові.

Якщо відверто, культура інсайту – це великою мірою спекуляція, це більше про маркетинг. Інсайт – це така показова історія, її вигідно використовувати, щоб продавати товар або послугу. Зрештою, клієнту буде простіше розповісти про інсайт, а не про два-три роки роботи над створенням та випуском продукції, протягом якої він змінюється.

Ознаки інсайту:

- стан прориву, що вказує на наступний напрямок руху думки;
- відчуття емоційного піднесення;
- почуття абсолютної впевненості у правильності гіпотези;
- бажання негайної реалізації можливості, що відкрилася.

Якщо поглиблюватись у визначення інсайту саме в сфері маркетингу, то можна навести наступні приклади.

Інсайт (від англ. *insight*) – це стан осяяння або прориву в розумовому процесі, що призводить до розуміння ситуації в цілому, виявлення прихованої проблеми та раптового знаходження її вирішення.

Інсайт – не просто красиве і загадкове слово в промові маркетологів, а важлива частина стратегії просування. Саме він допоможе виділити продукт серед конкурентів та домогтися того, щоб рекламна кампанія вистрілила. Ділимося порадами, як знайти інсайт, і показуємо вдалі приклади брендів.

Інсайт – важливий інструмент для маркетологів, рекламистів, PR-фахівців, власників бізнесу. З його допомогою можна виявити «біль» споживача, а потім запропонувати найвигідніше рішення. Тоді споживач придбає товар не тому, що хоче, а тому, що не зможе його не купити.

Інсайт допомагає вирішити такі маркетингові завдання:

- привернути увагу споживача;
- підвищити довіру до бренду;
- збільшити продажі.

Інсайт – це основа піраміди бренду. На неї нанизуються інші елементи стратегії – позиціонування, фірмовий імідж, торгова пропозиція, місія, слоган.

Вперше термін ужив німецький філософ, один із засновників гештальтпсихології, Вольфганг Келер у 1925 році. Він проводив досліди на шимпанзе у клітці, які намагалися дістати банан за допомогою мотузок. Вчений зауважив, що після невдач тварини починали роздивлятися предмети навколо себе і приходили до правильного рішення. Келер назвав такі дії інсайтом (з англ. "проникливість"). Після вченим термін стали використовувати у різних сферах – від психології до культури.

У 70-ті роки американські маркетологи усвідомили, що споживачі стали гірше реагувати на гучні слогани. Постало питання про пошук нового рішення, щоб впливати на споживача. І його знайшли. Фахівці почали будувати стратегії на психологічному принципі: намагалися визначити приховану, неявну потребу споживача. Так виник маркетинговий інсайт – неочевидна ідея чи погляд продукт під іншим кутом.

Слово «інсайт» – багатозначний термін і застосовується в галузі психології, психоаналізу та інших сферах.

Розглянемо як термін «інсайт» застосовується в маркетингу.

Інсайт (з англ. insight) – розуміння чогось неочевидного, інформація яка дає таке розуміння.

Інсайти можна тільки відчувати на собі. Про них вам ніхто не розповість і не зізнається. Девід Огілві якось сказав: «Проблема з маркетинговими дослідженнями полягає у тому, що люди не думають так, як відчують, не говорять те, що думають, і не роблять те, що говорять». Тому не намагайтеся пояснити чи зрозуміти інсайт за допомогою раціональних формулювань.

Інсайт – це ваш маленький секретик, який у рекламі може стати грізною зброєю у війні з конкурентами. Маленька і безглузда на перший погляд річ, насправді у ній величезна сила при застосуванні у масових комунікаціях. Зрештою, будь-яка покупка у 99% випадків – ірраціональний акт. Ми дуже рідко купуємо щось головою, майже завжди керуємось емоціями. Саме для цього і потрібні інсайти – щоб викликати чисті й непідробні емоції та скеровувати їх на свій бренд.

Реклама, як і будь-який контент, що подобається, має бути з гачком. Цей гачок – інсайт, щось неочевидне та просте, від чого ти зойкнеш «ой, це про мене».

В основі сильних ідей – яскравий, різкий, конкретний інсайт. Інсайти допомагають брендам показати споживачу: ми – це ти, ми говоримо однією мовою, радіємо та переживаємо через одні й ті ж дивні/прості/незвичні штуки. Інсайтами також можна вважати меми. Мемі смішать, бо вони про тебе, рекламі віриш, бо вона про тебе. Так це й працює.

Інсайти ще дуже допомагають, аби створювати щось нове. Наприклад, Ulichnaya Eda помітили, що люди набирають різного на стендах, а поки стоять у чергах, воно вже холоне. І з'явилася нова послуга «постою за тебе в черзі». Японці помітили, що люди постійно змивають воду, щоб їх не було чути у вбиральні. І ось є додаток зі звуком змиву води.

Ідею придумують, інсайт – знаходять. Інсайт для медіа – це коли я як редактор розумію потребу своєї аудиторії у певному контенті. Зрештою, що краще я знаю своїх читачів, то більше інсайтів можу знайти. Я знаю, яке кіно і серіали дивляться мої читачі, яку музику вони слухають, що читають.

Інсайти працюють, тому що завжди задовольняють певну потребу чи розв'язують якусь проблему. Найважливе, що інсайт тригерить. З ним хочеться

взаємодіяти. Не всі можуть погоджуватися з інсайтом, але всі хочуть на нього відреагувати. Тому що «це я», або «це не я», або «звідки вони знають?».

Отже, на основі опрацьованих джерел інформації, можна виокремити «інсайт маркетингових активностей» це – самочинна, невимушена, ексклюзивна думка, яка виникає раптово, але на основі аналізу результатів проведених досліджень та практичних вмінь і навичок, що спрямує споживача здійснити покупку або скористатися послугою.

Багато хто вважає, що інсайт – це «осаяння». Так і є. Але не в маркетингу, а в психології. Успішна рекламна кампанія не будується на осаянні, це результат цілеспрямованого вивчення того, що потрібно споживачеві. Тому інсайти у маркетингу називають споживчими.

Через загальне джерело споживчий інсайт часто плутають із психологічним. Але у поняття є суттєва різниця.

Таблиця

Відмінності психологічного та споживчого інсайтів

Психологічний інсайт	Споживчий інсайт
Просвітлення	Інструмент стратегії
Вихід з ситуації	Прихована правда
Проникливість	Визначення бажань

Найпростіше формулювання споживчого інсайту – це відповідь на запитання «Я хочу... але...». У першій частині прихований мотив цільової аудиторії, у другій – проблема-бар'єр.

Споживчий інсайт – інструмент для маркетологів, частина стратегії просування товару або послуги, що дозволяє виділити продукт компанії на тлі конкурентів і досягнути успіху.

Інсайт лежить в основі багатьох брендів.

Для споживчого інсайту характерні наступні особливості:

– несподіване розв'язання проблеми;

- подолання труднощів
- попадання в мрію покупця;
- новий погляд на звичні речі;
- вирішення основних завдань торгової марки.

Інсайт в рекламі – це те, що можна шукати та створювати, користуючись спеціальними інструментами.

Правила створення інсайту:

- пропонувати вирішення конфлікту: виявити суперечності і усунути їх за допомогою власних послуг, продуктів;
- зачіпати вічні цінності людини;
- мислити нестандартно - це дозволить випередити конкурентів і вловити майбутні тенденції;
- повністю занурюватися в проблему споживача.

Споживчий інсайт народжується з унікальних, нестандартних ідей, а також в повсякденному житті покупців.

Розглянемо докладніше засоби пошуку натхнення:

Протиріччя. Споживач заявляє одне, а на практиці робить по-іншому. Наприклад: людина пропагує здоровий спосіб життя, але сама потурає своїм шкідливим звичкам.

Соціальні мережі та конкуренти. Необхідно провести моніторинг власної торгової марки в соцмережах і аналіз самих користувачів. Досить параметрів – «вік», «стать» і «місцезнаходження».

Необхідно також звернути увагу на тих, хто фанатіє від бренду і тих, хто ненавидить його. Виявити причину цих крайнощів, хто ці противники, що у них спільного.

Ще одна корисна річ для інсайту – аналіз популярності конкурентної продукції в соціальних мережах, порівняння політики конкурентів зі своєю. Контроль позитивних і негативних відгуків споживачів конкурентної продукції. Дізнайтеся, що покупцеві не подобається, щоб заповнити ці мінуси і залучити людей до ваших товарів або послуг.

Спогади. Образи минулого часто роблять сильний вплив на людину, його вибір. Рекламні компанії користуються цим, використовуючи образи з дитинства певної категорії споживачів. Адже більшість асоціюють дитинство з безтурботністю, легкістю, відсутністю проблем і захищеністю.

Напруженість. Це переконання і думки, які не дають людині розслабитися. Наприклад, індустрія краси нав'язує еталони ідеальної зовнішності. Фірма Dove взяла це на озброєння вже давно і проводить кампанії, пропагуючи природність, натуральність, прийняття природної краси. Результат – високий попит.

Фільми, серіали, книги. У цьому секторі дуже багато інформації. Варто робити акцент на найпопулярніші фільми та книги, тому, що саме вони показують потреби і інтереси широкої аудиторії. Доведеться виконати непросту роботу, щоб відшукати взаємозв'язок між найпопулярнішими книгами і власним продуктом.

Мемі та гумор. Жарти, смішні картинки, які отримали велику кількість відгуків і коментарів – те, що потрібно маркетологу, який працює за інсайтом. Часто саме за допомогою картинок і мемів можна виявити цінну інформацію. Недолік мемів в тому, що вони швидко застарівають. Доведеться постійно відстежувати нові.

Пошук інсайту – це захоплива робота, що поєднує аналітичну і творчу діяльність. Головне – не боятися нових, нестандартних і навіть зухвалих ідей, знайти власну аудиторію і вміти слухати її.

Довіра і розташування аудиторії основа для створення споживчого інсайту.

З іншої сторони інсайт – основа для побудови бренду та комунікацій із споживачами. Нижче - короткий чек-лист, який допоможе вам знайти "той самий інсайт" і побудувати успішну маркетингову стратегію.

Висновки. Визначте цілі та аудиторію, а не товар чи послугу. Запорука успішних продажів - вивчення та розуміння споживача. Спочатку потрібно визначити, хто є цим споживачем. Що це за людина? Чим займається? Як

розважається? Що читає? З ким спілкується? Важливо вивчити аудиторію, дізнатися про її запити. Чи здатний ваш продукт перетворити негатив на позитив? Як ви можете допомогти людям полегшити життя? Головна хитрість – у правильній постановці питання.

Поверхневого інтерв'ю тут замало. Допоможе метод Insight mining. Його принцип схожий на підліткову анкету – містить детальні запитання. Вивчайте запити споживача, підслухуйте користувачів у мережі. Інсайт прихований, але так шанси знайти його набагато вищі.

З'ясуйте, як люди хочуть почуватися, а не як вони думають. Гучні заяви про переваги продукту не призведуть до потужного зростання продажів та лояльності серед споживачів. Товар повинен відповідати запиту людей та відповідати стилю їхнього життя. Купуючи продукт, людина має почуватися краще.

Зрозуміти, що хоче споживач, складніше, ніж визначити, як він думає чи хоче думати. Бажання приховані. Люди не скажуть прямо, що хочуть бути популярними, здоровими, успішними. Але вони заявлять, що не витратять гроші на дорогі та неякісні продукти. Інсайт, заснований на одній із базових емоцій, дозволить створити бренд, який не лише купуватимуть, а й любитимуть.

Фокусуйтеся на цінностях користувача, а не перевагах бренду. Рекламну кампанію можна побудувати без урахування запитів споживача. Розхвалити товар, описати переваги, зацікавити — люди купуватимуть продукт. У короткостроковій перспективі такий метод працює: з'являється чергова торгова марка. Але вона не має шансів стати сильним брендом.

Успіх кампанії залежить від вивчення глибинних запитів споживача. Ключ – у психологічному факторі: люди хочуть бути захищеними, здоровими, успішними.

Отже, щоб запустити успішну маркетингову кампанію, потрібно виконати три кроки:

- вивчити споживача;
- з'ясувати його бажання;

- запропонувати продукт, який спростить його життя.

Щоб знайти правильний інсайт, недостатньо просто визначити потребу. Сфокусуйтеся на проблемах, конфліктах, протиріччях - перешкодах, які заважають споживачеві задовольнити бажання. Копніть глибше: що дратує, надихає, хвилює, чіпляє людину? Так ви завоюєте лояльність та довіру. А це — запорука успішного продажу.

Список літератури:

1. SEO-словник. URL: <http://igroup.com.ua/seo-articles/>.
2. Голмс Ч. Ідеальна машина продажів / пер. з англ. В. Семенюк. Харків : Вид-во “Ранок” : Фабула, 2019. 288 с.
3. Грищенко О. Ф., Нешева А. Д. Соціальний медіа маркетинг як інструмент просування продукту підприємства. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2013. № 4. С. 86–97.
4. Литовченко І. Л. Інтернет-маркетинг : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. С. 307.
5. Матвеева А. Д., Євсейцева О. С. Маркетинг впливу. Як знайти найкращих агентів впливу? Актуальні проблеми та перспективи розвитку маркетингового управління : тези доповідей IV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та студентів, 4 лист. 2016 р., Київ. К. : КНУТД, 2016. С. 44.
6. Ніколаєнко І.В., Розумей С.Б., Скригун Н.П., Капінус Л.В., Семененко К.Ю. Інсайти маркетингових активностей. Конспект лекцій для здобувачів освітнього ступеня "Бакалавр" спеціальності 075 "Маркетинг" освітньо-професійної програми "Маркетинг" денної та заочної форм навчання. К.: НУХТ, 2022. 190 с. № 45.297-31.01.2022.
7. Райс Е., Траут Дж. Маркетингові війни / пер. з англ. В. Стельмах. Харків : Вид-во “Ранок” : Фабула, 2019. 240 с.
8. Траут Дж., Рівкін Ст. Диференційся або помри / пер. з англ. Я. Машико. – Харків : Вид-во “Ранок” : Фабула, 2019. 240 с.

9. Турчин Л., Монастирський Г. Social Media Marketing як інструмент просування підприємств-надавачів транспортних послуг. Економічний аналіз. 2018. № 1, т. 28. С. 258-264.

References

1. Lytovchenko, I. L. (2011) Internet-marketynh [Internet Marketing]: navch. posib. K. : Tsentr uchbovoi literatury, p. 307 [in Ukrainian].

2. Chukhrai, N. I., Yurkiv, O. Ya. (2017) Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Seriia "Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku", No 862, p. 184 [in Ukrainian].

3. SEO-slovnyk [SEO dictionary]. Retrieved from <http://igroup.com.ua/seo-articles/> [in Ukrainian]. ISSN 2522-185X Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2019. Вип. 24. 85

4. Hryshchenko, O. F., Niesheva, A. D. (2013) Sotsialnyi media marketynh yak instrument prosuvannia produktu pidpriemstva [Social media marketing as an enterprise product promotion tool]. Marketynh i menedzhment innovatsii, No 4, pp. 86–97 [in Ukrainian].

5. Turchyn, L., Monastyrskyi, H. (2018) Social Media Marketing yak instrument prosuvannia pidpriemstv-nadavachiv transportnykh posluh [Social media marketing as an enterprise product promotion tool]. Ekonomichnyi analiz, No 1, Vol. 28., pp. 258–264 [in Ukrainian].

6. Matveieva, A. D., Yevseitseva, O. S. (2016) Marketynh vplyvu. Yak znaity naikrashchyykh ahentiv vplyvu? [Marketing Impact. How to find the best agents of influence?] Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku marketynhovoho upravlinnia : tezy dopovidei IV Vseukrainskoi naukovoï konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv, 2016, Kyiv : KNUTD, p. 44 [in Ukrainian].

7. Nikolayenko I.V. Rozumei S.B., Skrygun N.P., Kapinus L.V., Semenenko K.Yu. (2022) Insaity marketynhovykh aktyvnosti. Konspekt lektsii dlia zdobuvachiv osvitnoho stupenia "Bakalavr" spetsialnosti 075 "Marketynh" osvitno-profesiinoi prohramy "Marketynh" dennoi ta zaochnoi form navchannia. [Insights of marketing activities. Synopsis of lectures for holders of the educational degree "Bachelor"

specialty 075 "Marketing" of the educational and professional program "Marketing" full-time and part-time forms of study]. K.: NUHT, 2022. 190 p. No. 45.297-31.01.2022. [in Ukrainian].

8. Holms, Ch. (2019) Idealna mashyna prodazhiv [The ideal sales machine] / per. z anhl. V. Semeniuk. Kharkiv : Vyd-vo "Ranok" : Fabula, 288 p. [in Ukrainian].

9. Batyriev, M. (2017) 45 tatuiuvan prodavana. Pravyla dlia tykh, khto prodaie i keruie prodazhamy [45 tattoos sold. Rules for those who sell and manage sales] / Per. ukr. O. Kozhushko. Kharkiv : Vyd-vo "Ranok" : Fabula, 336 p. [in Ukrainian].

10. Rais, E., Traut, Dzh. (2019) Marketynhovi viiny [Marketing wars] / per. z anhl. V. Stelmakh. Kharkiv : Vyd-vo "Ranok" : Fabula, 240 p. [in Ukrainian].

11. Traut, Dzh., Rivkin, St. (2019) Dyferentsiiuisia abo pomry [Differentiate or die] / per. z anhl. Ya. Mashyko. Kharkiv : Vyd-vo "Ranok" : Fabula, 240 p. [in Ukrainian].

К.е.н, доц. Бурліцька О. П., к.е.н., доц.. Голда Н. М.

Тернопільський національний технічний університет ім.І.Пулюя

КАНАЛИ КОМУНІКАЦІЙ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ У НОВІЙ ВОЄННІЙ умовах судасльїю срїнкoвїх РЕАЛЬНОСТІ

Після лютого 2022 року українським підприємцям довелося екстрено реагувати на зміни в роботі: деякі з них почали впроваджувати нові бізнес-ідеї для виробництва, будівництва, розвитку нових напрямків, великі ритейлери активізували продаж товарів з невеликою маржею, рекламні агенції відмовляються від викупу відомих премій на користь благодійних фондів та ЗСУ. Багато хто змінює канали комунікації, відмовляється від традиційної контекстної реклами на користь нових майданчиків, де можна розповісти про зміни та поділитися різними емоціями. Сильно змінився і контент – користувачі та підприємці зіткнулися з невизначеністю та відсутністю розуміння, що робити за нових умов.

Багато українських компаній зупинили випуск контенту, просування та комунікацію з користувачами в очікуванні моменту, коли настануть зрозуміліші часи. Інші зробили ставку на підтримку аудиторії: почали активніше допомагати розібратися у новій реальності та долати труднощі. За відгуками маркетологів з різних компаній, проекти, що залишилися онлайн, залучили додаткові охоплення, ліди, а головне – підвищили лояльність клієнтів та партнерів.

Українським маркетологам довелося докорінно змінити свою стратегію роботи. Від німого мовчання бренди вже зараз переходять до активної комунікації з клієнтами. Утім, перед початком нових рекламних кампаній треба усвідомити, як війна вплинула на українських споживачів та які меседжі краще для них працюватимуть. Правильні маркетингові кроки під час війни допоможуть бізнесу подолати труднощі, закріпитися на ринку та навчитися правильно комунікувати зі своїми споживачами.

Щоб підготуватися до роботи у новій війсьній реальності, варто врахувати канали комунікації. Окрім звичних для бізнесу соціальних мереж, медіа та зовнішньої реклами, Київстар радить скористатися платформою для самостійних SMS-розсилок ADWISOR [3].

Завдяки їй маркетологи зможуть:

- ✓ персоналізувати своє повідомлення для конкретної аудиторії за допомогою Big Data-фільтрів (вік, стать, переважне місце перебування тощо);
- ✓ швидко налаштовувати рекламні кампанії через зручний вебінтерфейс; самостійно обирати бюджет для SMS-кампанії — кількість одержувачів буде розрахована відповідно до нього;
- ✓ аналізувати ефективність розсилки та допрацьовувати її;
- ✓ надсилати повідомлення від власних альфа-імен.

Наразі з міркувань безпеки конкретна кількість отримувачів за вибраними фільтрами приховується.

Війна змінила країну та українців, а тому кожному бренду перед початком нової маркетингової кампанії потрібно заново знайомитися зі своєю аудиторією. Куди мігрували споживачі? Чим цікавляться? Який настрій мають та як вони далеко можуть планувати своє життя? Така інформація стане цінною основою для нових комунікаційних активностей та успішної роботи бізнесу.

Найперше, варто розуміти, що третина українців змінила звичне місце проживання та переїхала на захід України або за кордон. Згідно дослідженнями компанії «Gradus» серед українських переселенців: 57% переїхали в населений пункт у межах іншої області України; 17% переїхали в населений пункт у межах області постійного проживання; 20% переїхали за кордон; 4% переїжджали, проте вже повернулися додому. Найбільше переселенців у східних областях України: у цьому регіоні свої домівки вимушено покинули 67% українців. Водночас серед опитаних переселенців за кордоном 77% готові повернутися в Україну за першої можливості [1].

Дослідження від «Gradus» показали, що гнів став головною емоцією українців, яку вони відчують через напад Росії. Наступні за силою емоції — це напруження та роздратування. Водночас опитування соціологічною групою «Рейтинг» показало, що 80% українців відчують гордість за державу. Ця емоція домінує серед усіх респондентів, незалежно від віку чи регіону проживання [2]. Для маркетологів важливо це розуміти, формуючи відповідні меседжі для своєї аудиторії. Розгнівані та роздратовані українці будуть гірше сприймати образи людини-жертви у війні. Навпаки, для рекламних кампаній потрібні рішучі та безстрашні персонажі як серед мирного населення, так і серед військових.

Коли ви вже знаєте портрет вашої аудиторії, потрібно сформувати найбільш влучний меседж для промокампанії. Варто розуміти, що у суспільства зараз збільшилася кількість точок чутливості, а тому реклама має враховувати контекст війни. Можна виділити три головні тренди у маркетингу в Україні:

Українське – is a new black. Усе вироблене в Україні набуває популярності. Українці навіть переважно російськомовних регіонів починають у побуті говорити українською, тож очікують і відповідної мови комунікації від улюблених брендів.

Tone of voice – заклик до бою. Якщо гнів та гордість — це головні емоції українців у дні війни, то комунікація від компанії до своїх клієнтів має бути відповідна. На міжнародному рівні брендом України стала «Сміливість». Маркетологи мають відчувати такий настрій своїх клієнтів та будувати відповідну комунікацію.

Мемі як частина ДНК українців. Щоб залишатися актуальними, брендам варто використовувати актуальні народні мемі та їхніх героїв. Наприклад, багато компаній взяло участь у флешмобі з «російським кораблем» на початку війни. Такі історії допомагають брендам бути на одній хвилі зі своїми покупцями та формувати позитивний імідж компанії.

Брендам також варто переглянути наповнення маркетингової кампанії. Не бажано говорити виключно про свої послуги та особливості товару, адже клієнти мають великий запит на корисну інформацію та підтримку.

Тому можна виділити наступні 4 види комунікації.

Інформаційна. На сайтах та у соціальних мережах варто сповіщати покупців про режим роботи, про відкриті магазини, наявність продукції.

Соціально-відповідальна. Ділитися тим, як допомагаєте армії, переселенцям, дітям. Споживачі хочуть розуміти, що навіть сплачуючи за каву, вони наближають країну до перемоги.

Підтримувальна. Підіймайте моральний дух своїх споживачів. Саме тут гарно працюють меми та жарти, які об'єднують та дають відчуття спільної мети.

Продуктова. Рекламуйте нові сервіси, особливості продукції, акції та розпродажі.

Ситуативний маркетинг, який у класичному варіанті зазвичай ґрунтувався на суворості чи критиці, став більш добрим та патріотичним. Фокус уваги переноситься на турботу, компанії намагаються вкотре не дратувати аудиторію.

Стратегія банерної реклами «Купуй зараз» поступилася місцем так званому дбайливому маркетингу та підвищенню усвідомленості. Статті стали коротшими, інформація – концентрованою. Розважального контенту стало більше, а жарти – патріотичніші та щиріші. Гумор із соцмереж багатьох брендів зовсім не пропадав, посилювався мемами. Втім, у великі формати розважальні історії поки не повернулися. Публікації залишаються не просто корисними, а більше орієнтуються на інфоприводи і подолання економічних та емоційних труднощів, що виникають щодня.

Цього року компанії все частіше починають підлаштовуватися під повістку новин і використовувати інфоприводи на військову тематику для генерації контенту. При цьому фокус уваги – на добрих жартах та мемах, турботі та практичних матеріалах, які допомагають справлятися з проблемами. Інколи

вистачає одного погляду, щоб заплакати чи закохатися після отриманої інформації. Одного репосту, щоб відчути, ніби бренд чи конкретний спікер читає думки.

Горизонт планування – місяць. Цільова аудиторія змінилася безповоротно. Структура споживання також. Логістика непередбачувана. Інформаційний простір – тривожний, стомлений, роздратований. Усіх турбують питання: Як показувати впевненість? Як правильно сказати потенційним клієнтам, що ваш бренд – саме ті, що їм потрібно? Як стабілізувати інформаційний простір та об'єднати навколо бренду людей?

Щоб отримати максимум від контенту, краще просувати його по всіх доступних каналах: медіа, блог-платформ, соцмереж, розсилок, відеомайданчиків і платформ для підкаст. Заощадити час та ресурси на створення статей та постів допоможе система виробництва безвідходного контенту, а перепакування матеріалів дозволить охопити аудиторію всіх каналів.

Отже, навіть під час війни компанії мають вкладатися у свої маркетингові активності. Правильний баланс між комунікацією різних видів у майбутньому конвертується у відданих клієнтів, які готові будуть купувати товари та послуги ще багато років.

Література:

1. <https://rau.ua/novyni/gradus-top-6-gipotez-povedinka/>
2. <https://ratinggroup.ua/>
3. https://kyivstar.ua/business/products/advisor-push?utm_source=hub.kyivstar.ua&utm_medium=referral&utm_content=hub.kyivstar.ua%2Fnews%2Fsmilyvist-nash-brend-yak-marketologam-praczyuvaty-pid-chas-vijny%2F&_gl=1*xwdvfm*_ga*NTIzMTkxNTUxLjE2NjYyNTY0NTU.*_ga_337VP9WBDJ*MTY2NzEyNjk0OS4yLjEuMTY2NzEyNzYxMC4wLjAuM
A..

Accounting and auditing

Фаткулина А. Р., Разливаева Л.В.

Карагандинский университет Казпотребсоюза

УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ ЗАТРАТ НА ОПЛАТУ ТРУДА И СОЦИАЛЬНЫЕ НУЖДЫ В ТОО “АКТИВ”

Заработная плата — это представленная в денежной форме часть общественного продукта, которая оказывается в собственном распоряжении работника, в роли поощрения за труд, в зависимости от профессионализма, а также сложности, объема, качества осуществленной работы. Соответственно она выступает главенствующим источником роста уровня жизни, ключевой причиной повышения качества работы, совершенствования производства, а также производительности труда [1].

Можно выделить следующие направления учета затрат на рабочую силу:

- 1) Учет затрат на рабочую силу, которые необходимо относить на стоимость отдельных операций и накладные расходы;
- 2) Расчет заработной платы, связанный с регистрацией сумм, полагающихся рабочим за произведенную работу, а также налоговые сборы и социальные отчисления от этих сумм.

Цель учета затрат на рабочую силу заключается в фиксации времени, использованного рабочими на каждый вид деятельности; в контроле выполнения заданий; в достоверности исчисления заработной платы [2].

Существует следующая группировка затрат на рабочую силу:

По видам	По элементам	По составу работников	По категориям работников
основная	повременная	списочно-штатный	рабочие
дополнительная	сдельная	совместители	руководители
	премии	работающие по договорам подряда	
	оплата простоев		

Помимо учета затрат на оплату труда, необходимо вести учет затрат на различные удержания, такие как, налоги и социальные выплаты. Отчисления на социальные нужды с заработной платы производственных рабочих распределяют между видами продукции пропорционально основной заработной плате.

Оказание материальной помощи работнику может осуществляться в связи с его тяжелым материальным положением в случаях:

1) смерти членов его семьи, близких родственников (родителей, супругов, братьев, сестер, детей) или свойственников (братьев, сестер, родителей и детей супругов);

2) вступления в брак;

3) рождения ребенка, усыновления или удочерения детей;

4) лечения, требующего дополнительных финансовых затрат (стационарное или амбулаторное лечение более 10-ти календарных дней, кроме санаторного);

5) причинения имущественного вреда работнику вследствие совершения в отношении его противоправных действий (разбой, кража и др.), а также стихийных бедствий (пожар, наводнение, землетрясение и др.) [3].

На производственных предприятиях нередко возникает необходимость анализа существующих систем оплаты труда и апробация инновационных систем, более отвечающих особенностям организации производственного процесса. Нами использована информация ТОО “Актив”, которое выпускает технические компоненты для продажи. ТОО выпускает технические компоненты, производя их в количестве 6000 единиц в неделю. В данном ТОО работает 6 основных производственных рабочих, продолжительность рабочей недели 40 часов,

основная заработная плата составляет 410 тг в час. Предполагается введение новой системы оплаты труда, в соответствии с которой каждый рабочий будет получать плату на следующей основе:

- первые 800 компонентов в неделю по 9,75 тг за единицу
- следующие 200 компонентов по 11,05 тг за единицу
- каждый последующий компонент по 11,7 тг за единицу.

Минимальный гарантированный уровень заработной платы составит 15000 тг в неделю. Ожидается, что при новой системе уровень выработки увеличится до 6600 компонентов в неделю.

Бухгалтером сделаны следующие расчеты:

Определена заработная плата при существующей почасовой оплате труда путем умножения величины тарифной ставки на количество часов отработанных одним рабочим: $40 \cdot 410 = 16400$ тг. Отсюда совокупная заработная плата будет равна: $16400 \cdot 6 = 98400$ тг.

При индивидуальной системе оплаты труда, решение будет выглядеть следующим образом:

Средний уровень выработки на человека составит 6600 деталей/ 6 человек = 1100 деталей в неделю. Далее определяем величину сдельного заработка:

- 1) $800 \cdot 9,75 = 7800$ тг.
- 2) $200 \cdot 11,05 = 2210$ тг.
- 3) $100 \cdot 11,7 = 1170$ тг.

Заработная плата = $7800 + 2210 + 1170 = 11180$ тг.

Совокупная заработная плата = $11180 \cdot 6 = 67080$ тг.

Таким образом можно сделать вывод, что индивидуальная система оплаты труда удобна для предприятий, которые ориентированы на массовое производство. Достоинством в данной системе является то, что награждаются усилия работников, в результате чего повышается моральный дух компании. При этом недостатком здесь может стать то, что в погоне за производством большего количества деталей, может произойти потеря в качестве. Для того, чтобы данная система была эффективной, необходимо осуществлять строгий контроль над выпуском и качеством товаров и услуг. К достоинствам повременной системы можно отнести то, что ей легко управлять. Размер заработной платы известен заранее и не зависит от объема выпуска продукции. Из недостатков такой системы можно выделить то, что мотивация

для увеличения объема выработки продукции отсутствует, вследствие этого может возникнуть потребность в дополнительном контроле за рабочими. Повременная форма заработной платы удобна для тех предприятий, где работа разделена и непостоянна по нагрузке, а самым главным является качество производимой продукции, а не ее количество.

Литература:

1. Фаткулина А.Р. Ныйканбаева А.И. Учет задолженности по оплате труда в ТОО “Актив”//MODERN SCIENTIFIC POTENTIAL - 2022, стр 89
2. К. Друри, Введение в управленческий и производственный учет, Издательское объединение "ЮНИТИ" 1998, стр 51
3. Постановление Правительства РК от 31 декабря 2003 г.// Условия оказания материальной помощи

HISTORY

History of science and technology

Маклушова Жазира Сериковна

Алматы облысы, Текелі қ.

ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ МАГИСТРІ, ТАРИХ ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМІ

Орта Азия Республикаларын межелеу саясатының Қазақстанның этникалық құрамына әсері

Магистрлік зерттеу еңбегі Қазақстан тарихында әйгілі болғандай 1924 жылы Орта Азия Республикаларын межелеу саясаты Большевиктер үкіметі таратылғаннан жүзеге асырыла бастады. Бұл саясат Қазақстанға өз әсерін тигізді. Саясаттың нәтижесінде Қазақстан территориясының этникалық құрамы өзгеріске ұшырап, жер көлемі нақтыланды. Қазіргі таңда осы саясаттың салдарынан Қазақстан Республикасы көп ұлтты мемлекет болып табылады. Осы жұмыста межелеу саясатының Қазақстанның, сонымен қатар Орта Азия мемлекеттеріне жататын Өзбекстанның, Қырғызстанның, Түрікменстанның және Тәжікстанның этникалық құрамы мен шекара мәселесіне тигізген әсерін ғылыми тұрғыдан зерттеуде ерекше мән берілді.

1924 жылы 12 мамыр айында Орта Азияны межелеу материалдарын қарастырған комиссия келесідей шешім қабылдады: Түркмен және Өзбек- екі кеңестік республика құру және Өзбекстан құрамына енетін Тәжік және Қара-Қырғыз сынды екі автономиялық облыс құру, ал Түркістанды Қазақ АКСР-нің құрамына еңгізу.

1924-1925 жылдарғы Қазақстан мен Орта Азиядағы ұлттық-мемлекеттік межелеу және Сырдария мен Жетісу облыстарының Қазақстан құрамына кіруі, еліміздің даму тарихындағы үлкен бетбұрыс кезең болды.

Еліміздің шекарасының бір мемлекеттің құрамына бірігіп, халықаралық талаптарға сай бекітілуін ХХ ғасырдың 20-шы жылдары Қазақ АКСР-нің құрылуымен байланыстыруға болады.

Қазақ жерінің көршілес мемлекеттермен шекарасының қалыптасу тарихы сол кездерде кеңестік көзқараспен зерттелді. Яғни, Орталық Азия Республикаларында жүргізілген ұлттық-территориялық межелеу саясатына, автономиялық немесе одақтық республикалардың әкімшілік шекаралары мен бөліністеріне кеңестік идеология шеңберінде көңіл бөлінді. Патшалық Ресей мен Кеңес Одағының ұстанған саясатының теріс жақтарын, оның түпкілікті мән-мағынасымен салдарын ашып көрсетуге кеңестік тарих ғылымының ұстанған идеологиясы тосқауыл болды. Осындай маңызды мәселелер кеңестік кезеңде ғылыми әдебиеттерде бұрмаланып түсіндіріліп келді.

Орта Азияда ұлттық-территориялық межелеу саясатын жүргізу барысында Коммунистік партия халықтарды өз еркімен бөлу деген лениннің принципі бойынша жүргізді. Партия әрдайым ұлы көсемнің нұсқауына тиіс әрекет етті: «Халықтар мен елдер арасында ұлттық және мемлекеттік айырмашылықтар болса, ал ондай айырмашылықтар әлі ұзақ өмір сүреді, сондықтан бұл мәселені жоюда коммунизмнің негізгі ұстанымдарын қолдану керек, осы ұстанымдарды дұрыс еңгізу арқасында ұлттық және ұлттық-мемлекеттік айырмашылықтарды жоюға болады»./1/

Сондықтан Кеңес үкіметі кезінде сіңіріліп келген ақпаратты объективті талдап, оны ақтаңдақтардан тазарту керек.

Сондай-ақ "ұлттық саяси өміріміздің балаң дәуірінде ұлттық мемлекетті орнықтыруға атсалысқан нақты кімдер, ұлт зиялылығын, ағымдар, сол саясаттың нәтижесінде Орта Азияның, соның ішінде Қазақстанның ұлттық-территориялық ахуалын өзгеріске ұшыратқан міселелерді талдаудың мәні зор.

Диссертациялық жұмыстың мақсаттарына:

-Ресей империясы ыдырап, бұрынғы империя құрамындағы ұлттар мен ұлыстар Кеңестік модернизацияға тартылғаннан кейінгі Орта Азия мен Қазақстанда жүргізілген аудандастыру және мемлекеттік-ұлттық межелеу саясатының тенденцияларына сараптама жүргізу, сонымен қатар Қазақстанның саясатында аса елеулі кезеңде ұлт бірлігіне қол жеткізу, ұлттық мемлекеттілікті бекем негізге орнату және қалыптастыру жолында жүргізілген күресті теріс идеологиялық бұрмалаушылықтардан ажыратып, объективті түрде зерттеу;

-Саясаттың әзірлеуін,оның даму барысын, жетістігі мен кемшілігінің себептерін талдау;

-Сырдария және Жетісу облыстарының Қазақ АКСР-нің құрамына қосылудағы тарихи шындықты қалпына келтіру;

-Орта Азия Республикаларының межелеуден кейінгі шекара мәселесі, ондағы халықтардың динамикасы,орналасу территориясын қарастыра отырып зерттеулер жүргізу;

-1924жылы Орта Азия мемлекеттерін межелеу саясатын қарастыра отырып,Қазақстанның этникалық құрамына тигізген әсерін,оның салдарын салыстырмалы талдау негізінде айқындау;

-Межелеу саясатынан кейінгі Ресейде жүргізілген 1926жылғы санақ қорытындыларына этнологиялық талдау жасау;

Зерттеудің алға қойылған мақсаттарына орай, мынандай **міндеттер** топтамасы айқындалды;

1) Кеңестік кезеңдегі Халық комиссарлары Кеңесі,Бүкілодақтық Орталық Атқару Комитеті, Қазақ өлкелік төңкеріс комитеті, Қазақ автономиялы Кеңестік Социалистік Республикасы, Орталық Атқару Комитеті секілді жоғарғы өкілетті органдардың қаулы-қарарлары негізінде Қазақ автономиясының аймақтық қалыптасуына,Орта Азия мемлекеттерінің шекараларын межелеу туралы келісімдердің жасалуына ұйытқы болған ұстанымдарды (ұлттық, аймақтық,экономикалық) талдау болып табылады;

2) Тақырыпқа байланысты дерек көздерін айқындау, жинастыру,сараптау және оларды талдап, зерделеу;

3) 1924 жылдан кейін Сырдария мен Жетісу облыстарының Қазақстанға қайта қосылуын зерделеу;

4) 1924жылы межелеу саясатын қарастыра отырып,саясаттың Орта Азия мемлекеттерінің этникалық құрамына тигізген әсерін,оның салдарын салыстырмалы талдау жасау;

Қазақстандағы кеңестік мемлекеттің қалыптасуы және бастапқы кезеңдегі даму мәселелерін әр жылдарда Т.Елеуов, А.С.Елагин, С.Бейсембаев,С.М.Кенжебаев, басқа да ғалымдар талдады [4].

Аталмыш ғалымдардың бұл еңбектері маркстік-лениндік методология тұрғысынан жазылды.

Қазақ кеңес республикасының қалыптасуын тек тарихшылар ғана емес, сонымен қатар заңгерлерде біраз зерттеп, бұл мәселені талдады. Мәселен, Ғ.С.Сапарғалиев 40-жж. "Қазақ Кеңестік мемлекеттігінің пайда болуы" атты монографиясы жарық көрген. Ғ.С.Сапарғалиев өз еңбегінде осы мәселені заң ғылымы тарапынан зерттеген. Ал 50-жж. Т.Тайманов "Кеңес мемлекеттігінің Қазақстанда дамуы" деп аталған кітабын жарыққа шығарды. Ғалымның бұл еңбегі Мәскеуде басылып шығарылды. Қысқаша тарихи-заңдық-құқықтық очерк деген жанрлық анықтамамен жарияланған. Бұл жұмысты ұлттық - қуаттық межелеу мәселесіне байланысты қабылданған шешімдермен олар, "комиссияға кіріп алған қазақ ұлтшылдарының" ұлттық жіктеу кезіндегі "анық авантюралық сипаттағы" әрекеті, олардың "Алтайдан Еділге дейін, Бұхар даласынан Сібірге дейін жайылған ұлы қазақстанның құрылуын", сонымен қатар, "қазақ жері емес" аумақтардың өзін Қазақстанға қосуды талап еткені, "Бұхарада қазақ автономиялық облыстарын құруға тырысқаны" жайында сыни деректер бар. Ондай әрекеттердің баршасы, автордың ойынша, ұлттық-мемлекеттік межелеуге, Орта Азия мен Қазақстан халықтары арасында дұрыс қарым-қатынас орнатуға кедергі келтіру үшін алашордалықтар тарапынан жасалғанды [5]. Ғ.С.Сапарғалиевтен басқа 60-жж. С.С.Сартаев, ал 70-жж. С.З.Зиманов және т.б да заңгер-ғалымдар Қазақстанның ұлттық мемлекеттік мәселесіне жан-жақты талдау жасаған.

Осы еңбектер қазақтың кеңестік мемлекеттігінің негізі қалай қаланғаны, компартияның атқарған рөлі, қазақ мемлекеттігін құрудың қандай кезеңдерде жүзеге асырылғаны, батыстағы, шығыстағы және солтүстіктегі шекаралардың белгіленуі, шаруашылық саясаты, мәдени құрылыс мәселелері, орталықтағы және көрші облыстардағы өкілдіктер мен олардың жұмысы, орталықтың өлкедегі кадр саясаты, жергілікті кеңестердің нығаюы мен Алашорданың құлауы жайында құндыда таптырмас мәліметтер береді.

Сонымен қатар бұл мәселе тұрғысында ресейлік К.Д.Коркмасова, тәжікстандық С.А.Раджабов, мәскеуліктер Д.Л.Златопольский мен О.И.Чистаков, грузиялық В.Н.Мерквилдзе, белоруссиялық А.И.Коваленко сынды басқа да ғалымдардың жұмыстары бар. Қайта құру саясаты жарияланған шақта С.З.Зиманов пен И.К.Рейтор "Кеңестік ұлттық - мемлекеттік құрылыстың

теориялық мәселелері" деген еңбегін жариялады. Бұл жұмыста Ұлттық мемлекеттіктің кеңес халқының мемлекеттік бірлігін нығайту рухында, өмірдің бар саласын интернационалдандыру жолымен құрылғандығы сараланады. Ал идеологиялық құрсаудан босанған шақта С.З.Зиманов өзінің "КСРО-дағы автономияландырудың теориясы мен практикасы" деген еңбегін 1998жылы Алматы қаласында жариялады. Бұл еңбегінде одақтың империялық ұмтылыстары, ұлттардың өз тағдырын өзі айқындауы мәселесінде туындалған бұрмалаулар КСРО тағдырында апатты рөл атқарғанын ашық түрде айтты. Лениннің "қамшы мен тәтті нан" саясатын келтіріп, қатаң саясаткер болғанын дәлелдеді.

Коммунистік партияның ұлттық мемлекетке көзқарасы мен өз нұсқасын өмірге енгізу тәжірибесі қалай жүзеге асырыла бастағаны татар коммунисті Мирсат Сұлтанғалиевтің қайғылы тағдырынан айқын танылатынын зерттеуші Б.Сұлтанбеков ашып көрсетті. Кеңес Одағындағы ұлттық-мемлекеттік құрылыстың асаң шектеулермен жүргізілгенін, түрлі бұрмалау, жазалаулармен астасып отырғанын, кеңес өкіметінің пайда болуын, тарихы мен ыдырауын Р.Конквест, М.Олкотт, А.Каппелер секілді шетелдік ғалымдар да зерттеді [6].

Ұлттық Ғылым академиясының академигі М.Қ.Козыбаевтың, ҰҒА корреспондент-мүшелері К.Н.Нүрпейісовтің, М.Х.Асылбековтың, ғылым докторлары, профессорлар М.Қ.Қойгелдиевтің, Т.О.Омарбековтың, ғылым кандидаты Қ.С.Алдажұмановтың басқа да ғалымдар мен зерттеушілердің жаңаша көзқараспен жазылған еңбектері тарих ғылымына жаңғырған беттер мен жолдар ұсынды [7]. Олар Қазақстанның өткен бастан кешірген оқиғаларына, әсіресе ХХ ғ. 20-30-жж. оқиғаларды қайта жаңғыртып, кеңестік идеологиядан, бұрмалаулардан аршыды. Сонымен, партия ұйымдарында 20-жж. жүргізілген идеялық-саяси жұмысты әлі де тоталитарлық пайымдау шырғауында, бұрмалаудан арылмаған ахуалда талдағанмен, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті жанындағы партия тарихы институты қызметкерлерінің, яғни В.К.Григорьев, Н.Р.Джағфаров, В.П.Осиповтың еңбегі де бар.

90-жж. басында М. Қойгелдиев пен Т.Омарбеков бірігіп жазған «*Тарих тағылымы не дейді?*» атты еңбекте қазақтардың «Кіші Қазан» идеясына қарсылықтарын, халық наразылығын егжей-тегжейлі сипаттайды. Сонымен бірге бұл еңбекте голощекиндік геноцидті және қазақ интеллигенциясының қатал тағдырын сипаттап жазады. Мысал ретінде қазақтың аса көрнекті саяси

қайраткері, ұлт мақтанышы С. Сәдуақасовтың: *«Кеңес үкіметі қазақ ауылы әлі соққы, Октябрдің қысымын көрген жоқ, сол бұрынғы күйінде. Қазақ ауылы революция кезіндегі орыс қаласы көрген тонаушылық пен шапқыншылықты көрген емес. Сондықтан да қазақ өлкесі үстінен кішкене Октябрьмен жүріп өту керек. Байлар біздің кім екенімізді білсін деген саясат жүргізіп отыр»*, - деген сөзі келтіріледі. Бұл еңбек қазақ қайраткерлерінің тағдырын, қазақ элитасының ел тағдырымен тығыз байланысын, ізденістері мен қызметі, жеңісі мен ұтылысы, большевизм туғызған қасірет жайынан құнды мағлұматтар береді.

Кейінгі жылдары осы сипаттағы зерттеулер дүниеге келді. Олардың ішінде Орта Азиядағы ұлттық-аумақтық межелеудің Қазақстан тарихына қатысты, өзбек зертеушісі Р.Я.Раджапов мен тәжік қаламгері Н.Табаров еңбектерінде көрініс тапты.

Сонымен қатар Кеңестік кезеңде Ш.З.Уразев, А.Ағзамходжаев, М.Хакимов, А.Гордиенко, Т. Ағдарбеков секілді зерттеушілер осы шекара тарихына арнайы зерттеулер жүргізді.

Нұрлан Сейдіннің «Қазақстан Республикасы мемлекеттік шекарасының қалыптасу тарихы (1917-2003 жж)» тақырыбында кандидаттық диссертация қорғағаны белгілі. Ал 2006 жылы ғалымның «Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасы: қалыптасуы, мәселелері және айқындалу барысы» атты монографиясы жарыққа шықты. Монография Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасының кеңестік дәуір кезеңінде халықаралық құқық талаптарына сай алғаш рет рәсімделуі және оның тәуелсіздік алғаннан кейінгі көрші мемлекеттермен айқындалу барысы сияқты күрделі мәселелерді зерттеуге арналған. Сонымен қатар, автор ХХ ғасырдың 20 жылдарындағы Орталық Азиядағы және Қазақстан мен Сібірдегі ұлттық-территориялық межелеуді жаңа көзқарас тұрғысынан қарастырған. Кеңес-қытай қатынастарындағы шекара мәселесі, мемлекеттер саясатындағы территориялық тұтастық, геосаяси өзгерістердің шекара шебін анықтауға тигізген әсері мен Қазақстанның мемлекеттік шекарасының жаңа тәуелсіз елдермен түбегейлі анықталуын кеңінен қарастырған. Кітап саясаткерлерге, ғалымдарға, аспиранттарға, студенттерге және Қазақстан шекарасының қалыптасуы мен оның көрші мемлекеттермен айқындалу барысы сияқты мәселелер қызықтыратын жұртшылыққа арналған [8].

Сонымен қатар Малдыбекова Меруерттің «Түркістан Республикасының межеленуі және Қазақ АКСР-нің территориялық тұтастық мәселесі» атты зерттеу жұмысы бар. Бұл зерттеу жұмысы межелеудің барысын, саясаттың ащы шындығын ашуға арналған.

Межелеу саясатын егжей-тегжейлі зерттегендердің қатарына Мыңжасов Нұрлыбек Кәрібозұлыны жатқызуға болады. Автордың кандидаттық диссертациясы «Қазақстанның территориялық тұтастығының қалыптасуы (1860-1930 жж.)» деп аталады. Диссертация Алматы қаласында 2004 жылы жарық көрді. Ол өзінің еңбегінде Кеңес өкіметі кезіндегі Қазақстанның аймақтық тұтастануы (1860-1930 жж.), соның ішінде ұлттық-территориялық автономиялар және аймақтық тұтастық мәселесі мен Орта Азияны ұлттық-мемлекеттік межелеу және Қазақстандағы аудандастыру ісін қарастырған.

Жұмыста дерек көздері былай жүйеленді: 1. мұрағаттарда сақталған құжаттармен іс жүргізу; 2. өз уақытында басып шығарылған хаттамалар мен қарарлар; 3. құжаттар жинақтары; 4. мерзімді баспасөз; 5. мемлекет басшыларының, большевик-зерттеушілер мен ұлт қайраткерлерінің еңбектері;

Дерек көздерінің екінші тобын жеке басылымдар түрінде жарық көрген Қазақстан Кеңестері 5-Құрылтайының хаттамасы, Қазобком сессияларының материалдары, БК(б)П Қазақ Өлкекомының өлкелік ұйымының 5-конференциясына берген есебі, Қазөлкекомның 3-Пленумындағы ішкіпартиялық мәселелер, БК(б)П Қазақ Өлкелік Бақылау комиссиясының есебі, сондай-ақ Түркістандағы РК(б)П мұсылман бюросы конференцияларының хаттамалары, ұлт қызметкерлерімен өткізілген маслихаттардың есептері құрайды [9].

Дерек көздерінің үшінші тобын маңызды деректер бұлағының бірі - "БК(б)П-ның қазақстандық ұйымы оның конференциялары мен пленумдарының шешімдерінде, Қазақстан туралы аса маңызды жалпыпартиялық құжаттар қоса тіркелген" деп аталатын құжаттар жинағы, бұл құжаттың хронологиясы 1920-1925 жылдарды қамтылады. Құжат ресми түрде 1931 ж. шығарылған. Жинақ зерттеуіміздің тақырыбына тікелей байланысы бар, Орта Азиядағы ұлттық межелеуге орай Қазобком пленумы қабылдаған қарардың толық мәтіні бар. Сондай-ақ ҚКП ОК жанындағы партия тарихы институты әр жылдарда әзірлеген

Қазақстан Компартиясы съездері мен конференциялары шешімдері мен түрлі тақырыптық құжаттардың басын қосқан жинақтар да осы топта [10].

Дерек көздерінің төртінші тобына жіктелген мерзімді баспасөзден - ұлттық-мемлекеттік межеленуге байланысты маңызды дерек көзі ретінде Түркістан Компартиясы Орталық Комитетінің органы "Туркестанская правда" газеті, қазақстандық тыныс-тіршілікті әр қырынан сипаттайтын мәліметтер бұлағы ретінде пайдаланылды. Газет материалдары зерттеуге байланысты мәселелерді жалпы тұрғыда ашып беруге негіз бола алады. Газет бетінде Түркістан Республикасының басшылары, басқа да тұлғалар Орта Азия мен Қазақстанды ұлттық-мемлекеттік межелеуге байланысты мәселелер жөнінде үнемі материалдар жариялап тұрған.

Еңбекті жазу барысында "Сборник законов СССР", "Собрание узаконений и распоряжений Правительства РСФСР", Киробком Төралқасы отырысының хаттамасы, КСР Одағының конституциясы және конституциялық актілер (1922-1936жж) . Құжаттар қоры атты жинақтар пайдаланылды.

Сонымен қатар еңбекте басқа да баспасөз органдарының материалдары кеңінен пайдаланылды. Олардың аттары еңбектегі сілтемелерде көрсетілген.

Зерттеу жұмысына тартылған дерек көздерінің бесінші ретпен жүйеленген келесі бір маңызды тобы большевиктер практикасында теориялық қағидалары басшылыққа алынған К.Маркс, В.И.Ленин, И.В.Сталин еңбектерінен және революциялық өзгерістердің нақты көріністерін қарастырған Т.Рұсқұлов, М.Тынышпаев, С.Қожанов, С.Садуақасов, С.Аспандияров, басқа да қайраткерлер мен зерттеушілердің жұмыстарынан тұрады [11].

PEDAGOGICAL SCIENCES

Problems of training of specialists

Утепбергенова Жазира Маликовна

МВА, Факультет медицины и здравоохранения НАО «Казахский национальный университет им. аль-Фараби»

УРОВЕНЬ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Национальная система образования ставит сегодня перед классическими университетами задачу по трансформации их в цифровые, призванных готовить кадры, конкурентоспособных на рынке услуг. Университеты ориентированы сегодня соответствовать вызовам отрасли, и транслируют свою готовность реагировать на цифровую конкурентную среду. Самооценка уровня цифровой зрелости университета позволяет не только определить на сколько организация откликается потребностям отрасли, но и выявить оптимальные модели для трансформации в соответствии со ее стратегическими вызовами.

Ключевые слова: цифровая зрелость, конкурентоспособность университета

Программой национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»» перед высшими организациями образования страны поставлена задача по созданию образовательной цифровой экосистемы, способствующей предоставлению качественного образования, соответствующего международным стандартам [1]. В условиях цифровизации во всех сферах экономики, университеты должны осознавать и быть готовыми в успешной реализации задач цифровой трансформации и адекватно реагирования на цифровую конкурентную среду – «цифровая зрелость».

Исследование проводилось с целью определения уровня цифровой зрелости многопрофильного университета (НАО «Казахский национальный университет имени аль-Фараби»). Самооценка проводилась по 15 областям измерений в разрезе 5 стадий зрелости, определяемые в основе инструмента Digital Maturity Framework [2]. Опросу в фокус-группе подлежали топ менеджеры университета (n=7 человек). Отправной точкой анализа являлась текущая обстановка в университете (отчет по цифровизации за 2021 год), конечной точкой исследования (предел) – индикативные показатели Программы развития университета на 2022-2026 годы [3].

Самооценка цифровой зрелости позволила сопоставить уровни развития аналитики и качества данных, кадров и инфраструктуры университета с уровнем процессного управления и созданием цифровых решений. Как показывают результаты исследования, университет сегодня находится на этапе трансформации от «базового» уровня зрелости к «продвинутому», предполагающему 100% цифровизацию всех процессов деятельности и внедрению цифровых решений на всех этапах деятельности.

1. Культура. Определяя цифровизации одну из главенствующих ролей в организации производственной деятельности, университет цифровую культуру выстраивает в соответствии с принципами «участвующей» модели (уровень 3), подразумевающей понимание ценностей цифровых технологий и расширения их вклада в процесс. Те инициативы, которые закладываются университетом в своей Программе развития на 2022-2026 годы (далее – Стратегия) рассматривают цифровые технологии как ключ к успеху их реализации и продвижения университета на рынке образовательных услуг в национальном и мировом контексте, и предполагают постепенный переход университета на «включающую» модель (уровень 4) [3]. Для достижения стратегических вызовов, университетом сегодня начаты инициативы по реализации собственной программы трансформации в современный

исследовательский вуз (университет мирового уровня) «AL-FARABI UNIVERSITY SMART CITY».

2. **Лидерство.** Несмотря на инициативы университета по становлению «smart-университетом и созданию образовательной цифровой экосистемы», цифровое лидерство осуществляется по остаточному принципу – «когда позволяет время», что может служить препятствием для создания цифровой культуры в организации (уровень 3). Если в данный момент, применяемая модель находит отклик, то по мере развития университет должен предусмотреть постепенный переход к «приоритетной» модели (уровень 4), подразумевающей активное инвестирование цифрового лидерства. Данный переход будет не только способствовать продвижению инноваций и цифровых решений на рынке услуг, но и оптимизации ресурсов организации и их эффективному использованию.

3. **Бюджет.** Идеологически, с учетом миссии университета, финансовый механизм организации сегодня должен быть ориентирован на поддержку цифровых способов мышления и действий сотрудников организации (уровень 4 – «растущий»). Однако, как показывает практика, на данном этапе развития университет переходит со второго уровня, подразумевающего под собой поддержку текущей настройки (без возможности улучшения), к третьему – экспериментирующему, позволяющему адаптировать новые идеи по приоритетным направлениям. К примеру, в университете создается инновационный IT-технопарк «Альянса университетов Нового Шелкового пути», центр «Цифровые технологии и робототехника» и др., на базе которого сегодня приоритезация отдается решению прикладных задач по проблемам экологии, нефтегазовой и урановой промышленности, биоинформатики, нанотехнологии и др. К тому, одной из стратегических инициатив университет для себя определяет выделение собственных бюджетных средств на обновление материально-технической базы университета (около 9 000 000 тыс. тенге) [3]. Для Факультета на данном этапе развития характерен уровень 2, ориентированный исключительно на поддержку процесса подготовки

специалистов здравоохранения, без внедрения уникальных, инновационных цифровых решений.

4. Инновации. Стратегия развития университета за основу берет переход «от недостаточной связи между наукой и производством к внедрению прогрессивных технологических решений отечественной науки в производственный и промышленный сектор с выходом в мировое научное пространство» [3]. В первые годы реализации Стратегии университет действует по модели (уровень 3), подразумевающей переосмысление некоторых аспектов инновационной продукции и услуг, особенно в управленческом аспекте, с последующим переходом на «скоординированную» модель, определяющей в основе, что «объединенные инновации развивают организацию» не только в части менеджмента, но и производственной деятельности (уровень 4). В университете функционирует Кластер инжиниринга и наукоемких технологий, включающий в себя Научно-технологический парк, Центр процессных инноваций (Центр инжиниринга и коммерциализации) и Центр «зеленых технологий». Университет ориентирован на укрепление инновационной инфраструктуры путем увеличения количества малых инновационных предприятия на своей базе до 55 к 2026 году (2021 год – 10) [3].

5. Способности. Несмотря на стремление управления университета применять командную модель (уровень 3), в организации бытует экспертный подход (уровень 2), предполагающий передачу основных цифровых функций специалистам, обладающих специальными навыками и опытом. Командный подход применяется только на структурном уровне (к примеру, центр «Цифровые технологии и робототехника» и др.), и связан со спецификой направлений деятельности.

6. Подбор персонала. Для академических и научных сотрудников Факультета характерен первый уровень зрелости – «элементарный», подразумевающий сосредоточенность при отборе сотрудников на базовые цифровые компетенции, которые зачастую ограничивается использованием стандартным пакетом компьютерных программ и комплектующими

устройствами, необходимые для образовательного процесса. Данный факт с одной стороны оправдан тем, что академические и научные сотрудники Факультета в процессе своей профессиональной деятельности повышают уровень своей цифровой грамотности в соответствии со своей цифровой культурой, с другой стороны – это может привести к нерациональному принятию решений в производственной среде университета (временные затраты, перерасход ресурсов и др.).

7. Обучение. Учитывая, что университет сегодня определяет одной из своих стратегических инициатив, создание цифровой культуры, организация проводит активную политику по развитию кадрового потенциала в условиях цифровизации. Университетом взят за основу централизованный подход (уровень 3), подразумевающий общеорганизационное обучение академических и научных сотрудников для нормализации их цифровых навыков. Так, одним из ключевых индикаторов Стратегии университет определяет увеличение «доли ППС и обучающихся, прошедших обучение и сертификацию по использованию цифровых технологий и проектного управления» к 2026 году до 75% (2021 год - 2,7%) [3]. К тому же, организация поддерживает инновационную активность своих сотрудников в отношении внедрения новых инструментов/подходов или оптимизации существующих в свою профессиональную деятельность, отвечая потребностям современной общественности.

8. Управление проектами. Стандартизация всех процессов университета ориентирована сегодня на применении прогрессирующей модели при управлении проектами (уровень 3), определяющей в своей основе структурированность процедур. С 2016 года в университете функционирует Центр ситуационного управления – организационно-технологический комплекс, основу которого составляют программное и информационное обеспечение поддержки управленческих решений на основе комплексного мониторинга факторов влияния на развитие происходящих процессов. Однако данная модель зачастую приводит к бюрократизации всех процессов, увеличению длительности всех этапов реализации проекта, и как следствие не всегда рациональному

использованию ресурсов университета (финансовых, временных, кадровых и др.). Идеологически, университет стратегически ориентирован на внедрение развивающей модели (уровень 4) – применять принципы и практики гибкого управления проектами, однако университетская среда на данном этапе не позволяет в полной мере внедрять данный подход на практике.

9. Технология. Все производственные системы университета сегодня стабильны и позволяют выполнять основную операционную деятельность организации (образовательный, научный и управленческий функционал), что лежит в основе современной модели (уровень 3). Стратегические инициативы университета ориентированы к переходу на «эффективную» модель, инструменты которой позволят обеспечить повышение эффективности деятельности. Так, одним из индикаторов Стратегии университета определяется «увеличение количества сложных цифровых образовательных ресурсов, используемых в учебном процессе (массовые открытые он-лайн курсы, виртуальные симуляторы, цифровые инструменты)» до 300 единиц к 2026 году (2021 год - 83) [3].

10. Данные. Университет стремится к «развивающей» модели, предполагающей четкую политику управления данными (уровень 3) через интеграцию и ее анализ. Однако, на данном этапе развития в университете бытует «понятийная» модель (уровень 2), которая хоть и рассматривает важность данных для организации, но их качество и использование улучшается лишь в некоторых областях. Отсутствие быстрого доступа к операционным данным снижают производительность университета на всех этапах его деятельности, и как следствие его эффективности. Стратегией университета предполагается, что доля ППС и сотрудников, используемых цифровой документооборот увеличится до 70% к 2026 году (25% - 2021 год), к тому же, университет ориентирован на автоматизацию всех процессов деятельности за счет облачных технологий, с их интеграцией в единое информационное пространство [3].

11. Отчетность. Агрегированная модель (уровень 3), присущая университету, позволяет сегодня собирать и объединять данные о производственных процессах, но доступ к ним ограничен. Данный аспект связан с недостаточным уровнем автоматизации и отсутствием инструментария для агрегации данных всех процессов деятельности университета. Инициативы университета, обозначенные в Стратегии, позволят перейти на интегрированный уровень (уровень 4), призванного быстро формировать целостные данные о производительности и быть легкодоступными, что предопределенно постепенным внедрением технологий Big Data для формирования аналитической системы

12. Инсайты. Для университета характерна «понимаемая» модель (уровень 2), четко определяющая потребителей услуг своей деятельности. Однако, для тех стратегических инициатив, которые лежат в основе развития университета, рационально перейти к «действующей» модели (уровень 4) – инсайты используются для формирования и планирования услуг, и отвечают вызовам отрасли страны. Сегодня университет не должен ограничиваться традиционным пониманием «потребитель», а расширить ареол своей деятельности, оптимизируя ресурсы и расширяя область их применения.

13. Коммуникации. Университет стремится к «стратегической» модели (уровень 4), в соответствии с которой коммуникации по умолчанию должны быть цифровыми. В университете бытует «консультативная» модель (уровень 2), в соответствии с которой цифровое решение ищут только в случае необходимости. Внутренняя система обмена данными университета не покрывает функционал организации в той мере, которая возложена на нее, и коммуникационная стратегия требует совершенствования.

14. Предоставление услуг. В университете цифровые сервисы рассматриваются в качестве важных элементов деятельности, как и традиционные подходы к организации производственных процессов («равнозначная» модель, уровень 3). Университет стремится к осознанной модели, которая предполагает предоставление онлайн-сервисов, базирующихся

на исследованиях и экспериментах (уровень 4), определяя целью своей Стратегии трансформацию в исследовательский университет мирового уровня в условиях цифровизации [3].

15. Внутренние системы. Несмотря на активное развитие цифрового пространства в университете, оцифрование систем и процессов находится на стадии своего становления, некоторые инструменты хоть и доступны, но их использование неустойчиво (уровень 2). Идеологически, университет должен через внедрение дискретной модели перейти на результативный уровень (уровень 4), предполагающий инвестирование в цифровые инструменты, которые улучшат условия труда сотрудников и их производительность.

Таким образом, уровень цифровой зрелости университета не соответствует в должной степени стратегическим инициативам, и определяет сегодня необходимость в расширении роли цифровизации на всех этапах деятельности университета.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 года №726 «Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация»»;
2. Ссылка: <https://digitalmaturity.org/digital-maturity-framework/>
3. Программа развития НАО «Казахский национальный университет имени аль-Фараби» на 2022-2026 годы. Ссылка: <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder17718/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B0%20%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F%20%D0%9D%D0%90%D0%9E%20%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%9D%D0%A3.pdf>

PhD Кусаинова А.К.

*Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
г. Алматы, Республика Казахстан*

К.ю.н., доцент Кусаинов Д.О.

*Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
г. Алматы, Республика Казахстан*

К.ю.н., доцент Омарова А.Б.

*Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
г. Алматы, Республика Казахстан*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАНЕ.

В современных условиях обновления системы казахстанского образования и утверждения гуманистических подходов к развитию, воспитанию и обучению молодежи важными являются вопросы создания оптимальных условий для людей с ограниченными возможностями развития (ОВР) в профессиональном самоопределении.

Внедрение инклюзивного образования должно способствовать преодолению проблем дискриминации и отчуждения в обществе, достижению социальной реабилитации в обществе и социального равенства всех людей.

На основе этого, в результате ратификации основополагающих международных документов в области прав человека в Республике Казахстан закреплен принцип равных прав на получение образования для всех граждан.

Следует отметить, что в Конституции РК, Законах РК «О правах ребенка в Республике Казахстан», "Об образовании", «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», "О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан" закреплены права детей на получение образования.

В Законе РК «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 08.08.2002 N 345-II закреплено право каждого ребенка на образование и ему гарантируется получение бесплатного начального, основного среднего и общего среднего

образования и на конкурсной основе - бесплатного технического и профессионального, послесреднего и высшего образования в соответствии с законодательством Республики Казахстан об образовании [1].

Одной из главных задач системы образования является создание специальных условий для получения образования лицами с ограниченными возможностями и развитие инклюзивного образования (ИО).

В соответствии с п. 21-7 ст.1 Закона РК №319-III от 27 июня 2007 года «Об образовании» инклюзивное образование - процесс, обеспечивающий равный доступ к образованию для всех обучающихся с учетом особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей [2].

Следует отметить, что Республика Казахстан ратифицировала и денонсировала многие международные документы, которые провозглашают равный доступ к образованию лиц с особыми образовательными потребностями. Среди которых можно выделить:

Конвенция о правах ребенка от 20 ноября 1989 г. (ратифицирована Постановлением Верховного Совета РК от 8 июня 1994 г.) [3].

Конвенция ООН «О правах инвалидов» от 13 декабря 2006 г. (Закон РК от 20 февраля 2015 г. №228-V «О ратификации Конвенции о правах инвалидов»). В соответствии со ст. 24 вышеуказанной Конвенции все государства-участники подтверждают право инвалидов на воспитание и образование, в целях его реализации без дискриминации и на базе равенства обеспечивают инклюзивное воспитание и образование на всех уровнях [4].

Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования от 14 декабря 1960 г. (Закон РК от 28 января 2016 г. №449-V «О ратификации Конвенции о борьбе с дискриминацией в области образования») [5].

Саламанкская декларация о принципах, политике и практических деяниях в сфере образования лиц с особенными потребностями (Всемирная конференция по образованию лиц с особенными потребностями: доступ и качество (г. Саламанка, Испания, 7-10 июня 1994 г.) [6].

В соответствии с п. 1 ст.1 Закон Республики Казахстан от 11 июля 2002 года № 343-II «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» учреждения образования обязаны обеспечить специальные условия для получения образования - условия,

включающие специальные учебные и индивидуально развивающие программы, методы обучения, технические, учебные и иные средства, среду жизнедеятельности, психолого-педагогическое сопровождение, медицинские, социальные и иные услуги, без которых невозможно освоение образовательных программ детьми с ограниченными возможностями [7].

В Послании Первого Президента РК Н.А. Назарбаева «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» отмечается, что необходимо «усилить внимание нашим гражданам с ограниченными возможностями. Для них Казахстан должен стать безбарьерной зоной. Позаботиться об этих людях, которых немало, – наш долг перед собой и обществом» Послании Первого Президента РК Н.А. Назарбаева «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» [8].

Развитие инклюзивного образования в республике нашло отражение в «Национальном плане действий по развитию инклюзивного образования» в рамках выполнения «Конвенции о правах инвалидов», принятой Генеральной Ассамблеей ООН 13 декабря 2006 года (вступившая в силу 3 мая 2008 г.).

В соответствии с Указом Президента РК от 1 марта 2016 г. №205 «Об утверждении Государственной программы развития и образования Республики Казахстан на 2016-2019 годы», в которой учтены все направления правовой базы для включения в общеобразовательное пространство детей с ограниченными возможностями [9].

Что касается включения инклюзивного образования в систему вузовского образования, то оно должно подразумевать изменение образовательных условий в учреждениях и направленность на учет интересов каждого обучающегося студента с ОВР. Это необходимо, чтобы студенты, ограниченные в развитии, смогли осваивать заданную учебную программу вузов с учетом особенностей их здоровья и возможностей в необходимом объеме и в установленные сроки.

В декабре 2020 года на заседании Правительства РК по вопросам социальной защиты лиц с инвалидностью министр образования и науки Асхат Аймагамбетов рассказал о создании условий для обучения лиц с особыми образовательными потребностями: «В Казахстане на данный момент 139887 человек - это лица с особыми образовательными потребностями. Среди них 37970 – дошеольники, 95497 – учащиеся в средних общеобразовательных учреждениях и 3520 человек обучаются в высших учебных заведениях» [10].

Среди мер государственной поддержки, оказываемых гражданам с особыми образовательными потребностями, министр отметил следующее:

- выделение не менее 1% квоты для инвалидов при распределении грантов;
- студентам-инвалидам по зрению и инвалидам по слуху повышенная стипендия в размере 75%;
- бесплатные места в общежитии.

Следует отметить, что в планах Национального научно-практического центра развития специального и инклюзивного образования к 2025 году добиться охвата инклюзивным образованием в дошкольных организациях на 70%, в вузах и колледжах – на 100%.

26 июня 2021 года вступил в силу Закон РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам инклюзивного образования» [11]. Закон направлен на реализацию прав лиц с особыми образовательными потребностями на доступное образование без дискриминации и обеспечение их инклюзивным образованием на всех уровнях обучения.

КазНУ им. аль-Фараби является одним из вузов Казахстана, в котором созданы наиболее благоприятные условия для обучения студентов с ОВР. В нашем университете проводится работа по формированию системы сопровождения студентов с ОВР в учебной и внеучебной деятельности, которая учитывает их физические особенности и позволяет свести к минимуму различные затруднения, возникающие в этой связи. Так, были внесены коррективы в учебные программы и планы, предусмотрены возможности обучения по индивидуальному графику, введено дистанционное обучение студентов.

Продуманы мероприятия по социально-психологической защите студентов с ОВР (материальная помощь, бесплатные путевки в санаторий-профилакторий и др.). Так, в соответствии с п.2.3. Правил предоставления мест и выселения из общежития иногородних студентов КазНУ им. аль-Фараби первоочередным правом на размещение в общежитии пользуются студенты, поступившие на первый курс КазНУ им. аль-Фараби по государственному гранту из числа детей-инвалидов и детей с ограниченными возможностями.

«Социальный пакет студента КазНУ им. аль-Фараби» предусматривает льготы, предоставляемые студентам при оплате за обучение. В соответствии с п.2.1 «Социального пакета студента» скидки на оплату за обучение в размере 25% предоставляются студентам-сиротам, оставшихся без попечения родителей, студентам-инвалидам или студентам, родители которых оба инвалиды, при условии, что GPA студента за год равен 3,0-4,0.

Общественное объединение «Профессиональный союз студентов «Сункар» также оказывает помощь студентам-инвалидам 1 раз в семестр в виде одноразовой социальной помощи.

Резюмируя выше сказанное, хочется отметить, что развитие инклюзивного образования в вузах Казахстана, несомненно, положительный знак, который формирует в современном обществе доброе отношение, любовь и уважение к личности. Безусловно, инклюзивная включенность в образовательный процесс поможет молодежи с ОВР быть полезными своему обществу, стать квалифицированными специалистами в своей области, реализовать свой интеллектуальный потенциал.

Литература:

1. Закон РК «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 08.08.2002 N 345-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.07.2022 г.// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1032460
2. Закон РК №319-III от 27 июня 2007 года «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.09.2022 г.// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747&show_di=1
3. Постановление Верховного Совета РК от 8 июня 1994 г. О ратификации Конвенция о правах ребенка// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/B940001400>
4. Закон РК от 20 февраля 2015 г. №228-V О ратификации Конвенции о правах инвалидов// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31668181&pos=2;-108#pos=2;-108
5. Закон РК от 28 января 2016 г. №449-V О ратификации Конвенции о борьбе с дискриминацией в области образования// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34685078

6. Саламанкская декларация о принципах, политике и практических деяниях в сфере образования лиц с особенными потребностями (Всемирная конференция по образованию лиц с особенными потребностями: доступ и качество (г. Саламанка, Испания, 7-10 июня 1994 г.)//http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html
7. Закон Республики Казахстан от 11 июля 2002 года № 343-ІІ «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 27.06.2022 г.)//
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1032168&show_di=1&pos=5;-108#pos=5;-108
8. Послание Президента РК – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее»//
https://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-lidera-nacii-nursultana-nazarbaeva-narodu-kazahstana-strategiya-kazahstan-2050-novyi-politicheskii-
9. Указ Президента РК от 1 марта 2016 г. №205 Об утверждении Государственной программы развития и образования Республики Казахстан на 2016-2019 годы (утратил силу)//
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32372771
10. МОН РК: в Казахстане проживают 139 887 человек с особыми образовательными потребностями//<https://www.primeminister.kz/ru/nemon-rk-v-kazahstane-prozhivayut-139887-chelovek-s-osobymi-obrazovatelnyimi-potrebnostyami-211499>
11. Закон РК от 26 июня 2021 года №56-VІІ «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам инклюзивного образования»//
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39579626&show_di=1
12. Правила предоставления мест и выселения из общежития иногородних студентов КазНУ им. аль-Фараби// <https://www.kaznu.kz/ru/11520/page/>

**Adanov K.B¹, Shayakhmetova M.N.¹, Duisebayev B.T.¹, Eszhanov Z.¹,
Hairova G.¹, Shaidolda A.A.¹, Isabaeva G.M.², Duanbekova G.B.¹**

Karaganda University named after E.A. Buketova¹, RK

Karaganda Economics University of Kazpotrebsoyuz², RK

THE PRACTICE OF FORMING THE MANAGEMENT CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING

Abstract: The article substantiates the conceptual provisions of pedagogical management, analyzes the key aspects of managerial and pedagogical activity, determines the content and structure of the managerial culture of a future primary school teacher. The introduction and testing of the developed pedagogical system, and the methodology for its implementation, make it possible to say that the level of formation of the managerial culture of future primary school teachers depends on the level of formation of the motivational-value, content, technological and reflective components of the studied phenomenon. The effectiveness of the formation of the managerial culture of future primary school teachers in the process of professional training is confirmed by the dynamics of the formation of the studied phenomenon in the experimental group in comparison with the control one and is proved by the methods of mathematical statistics.

Keywords: vocational training, management, pedagogical management, teacher, teacher, primary grades, education, experiment, methods.

Based on the theoretical and practical experience that exists in didactics, we have developed a pedagogical system of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training.

In order to implement the pedagogical system of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training developed by us, training materials were developed, methods and

organizational forms of training were substantiated and introduced, and the knowledge control system was thought out.

The pedagogical system of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training is presented in the form of a system of interrelated components. The system-forming factor of the learning process as a system defines the goal of learning, in our case it is the formation of the management culture of future primary school teachers, the activities of a teacher and a student - teaching and learning, teaching methods, means, organizational forms of learning. The variable component is - the content of the material. The key beginning of the functioning of the whole pedagogical system is the interaction of a teacher and a student, owing to which the system is holistic and functions in the given mode.

Thus, the provisions of the system approach to the educational process have become the basis for the design and implementation of the intensification of the educational process as an integrated system that promotes the formation, development and reproduction of learners' cognitive activity, creativity, system ideas, independence, skills and abilities of the system approach, system thinking, self-control, etc.

Science confirmed the basic regularity that the human development occurs in the process of activity and relationships. To ensure the comprehensive development of the personality, it is necessary to organize its various activities, to include gradually expanding and deepening educational and production relations in the system [1,2,3,4,5,6]. The solution of these tasks is based on the use in the educational process of progressive pedagogical technologies that stimulate the formation of the management culture of students.

The purpose of the experimental and pedagogical work was to test the effectiveness of the pedagogical system developed by us for the formation of the management culture of future primary school teachers based on the pedagogical management and the methodology for its implementation. At this stage of work, it is necessary to analyze and systematize the results obtained experimentally and prove the effectiveness of the purposeful formation of the management culture of future primary

school teachers on the basis of the pedagogical management. For this purpose it is necessary to solve the following:

- whether there has been an increase in the levels of the components of the management culture in the experimental group by the end of the forming experiment;
- to identify the dynamics of the results of the formation of the management culture of future primary school teachers;
- whether the differences between the increment values in the experimental and control groups are statistically reliable or they are stipulated by spontaneous factors.

At the control stage of the forming experiment, the same questionnaires, tests, and diagnostic methods were used as in the process of conducting the ascertaining experiment. In describing the results obtained, we present the final data on the formation of the management culture of future primary school teachers on the basis of the pedagogical management in accordance with the components we have selected. Getting to the analysis of the formed components of the management culture of future primary school teachers on the basis of the pedagogical management, it can be noted that the end of the experimental and pedagogical work in the experimental group shows a more pronounced positive dynamics of the development of these components in comparison with the control group. The positive dynamics of indicators of the motivational and value component of the management culture of future primary school teachers can be traced from the data in Table 1.

Table 1

The level of formation of the motivational and value component of the management culture of future primary school teachers (forming experiment) (%)

Groups	High level	Average level	Low level
Experimental	24,1	66,7	9,2
Control	14,8	37,5	47,7

It can be noted that the level of the motivational and value component in the experimental group, compared with the control one, increased on average by 19.3%. It should be noted that the indicator of the level of attitude towards the pedagogical activity in general as a value in the experimental group significantly exceeds the indicator of the control group.

However, the indicator of attitude to the pedagogical profession as a particular or special type of labor in both the control and experimental groups increased slightly. Such a stable position can be explained by us by the general trend associated with the low prestige of teacher's labour in society. Consequently, the future primary school teacher of the experimental group more clearly represents the goals and value orientations of the professional activity in modern conditions; there is an active position in relation to the professional orientation, enthusiasm for the management and pedagogical activity. This can be explained by the fact that the future primary school teacher forms the dominant motive of the professional activity. It can also be noted that the level of anxiety in the experimental group has noticeably decreased, their self-esteem has become more adequate, and the motivation for success has increased.

The formation of the informative component of the studied phenomenon in the experimental group in relation to the control group, shown in Table 2 has a visible advantage.

Table 2

Formation of the informative component of the management culture of future primary school teachers (forming experiment), (%)

Groups	High level	Average level	Low level
Experimental	27,5	67,8	4,7
Control	17,1	39,7	43,2

Analyzing the data presented, it can be noted that the greatest formation of this component is observed among learners of the experimental group, which manifests itself in understanding the essence of the management theory, management strategies, creative management style in the teacher's professional activities, and most importantly in the management culture.

A qualitative leap in the formation of the informative component of the management culture of future primary school teachers in the experimental group can be explained by the fact that the positive emotional attitude of learners to the formation of the management culture, understanding the social significance of the phenomenon significantly increased the cognitive activity in the area of the pedagogical management, in understanding methods and forms of the organization, management methods of the teaching and educational activities of learners, their personality development, creative direction in the activities.

Analysis of the results of the experimental and pedagogical work showed that the most important are such skills as the adequate use of management strategies in accordance with the activity, management of learners' behavior in the classroom, as well as the penetration into the learner's feelings and flexibility of behavior. Slightly pronounced are such skills as the diagnosis of the final and intermediate results, the avoidance of stereotypedness, formalism in activity, the appropriate style of the communicative behavior in professional activities. It testifies to the fact that exactly these questions cause quite a lot of complexities and difficulties in the work of a teacher.

A generalized analysis of the formation of the management culture of future primary school teachers on the basis of the pedagogical management is presented in Table 3.

Table 3

Results of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training (forming experiment) (%)

Components	High level		Average level		Low level	
	Experimental group	Control group	Experimental group	Control group	Experimental group	Control group
Motivational and value	24,1	14,8	66,7	37,5	9,2	47,7
Informative	27,5	17,1	67,8	39,7	4,7	43,2
Technological	20,7	12,5	65,5	36,4	13,8	51,1

Reflexive	21,8	17,1	62,1	35,2	16,1	47,7
Average indicator	23,5	15,4	65,6	37,2	10,9	47,4

So, the analysis of the formation of the structural components of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training established the advantage of the experimental group in comparison with the control one. We believe that these positive changes are indicators of the purposeful work on the formation of the management culture of future primary school teachers. Thus, learners of the experimental group during the comparative analysis showed a positive dynamics in the results of the formation of the studied phenomenon (Table 4).

Table 4

Dynamics of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training (%)

Groups	High level		Average level		Low level	
	Ascertaining experiment	Forming experiment	Ascertaining experiment	Forming experiment	Ascertaining experiment	Forming experiment
Experimental	8,2	23,5	22,2	65,6	69,6	10,9
Control	8,3	15,4	21,8	37,2	69,9	47,4

Having inserted the values in this formula, we calculated the linear correlation coefficient, the value of which ($r = 0.92$) turned out to be statistically reliable and close to one, which indicates a reliable relationship between the level of the formation of the management culture of future primary school teachers and the implementation of the developed pedagogical system.

The results of the experimental work confirmed the reliability and availability of the developed pedagogical system of forming the management culture of future primary school teachers based on the pedagogical management, since on average the overall level of the formation of the studied phenomenon in the experimental group increased by 18.3% compared to the control group; as well as the validity of the

hypothesis. Thus, the results obtained upon the completion of the experimental and pedagogical work give grounds to assert that the developed pedagogical system ensures the successful formation of the management culture of future primary school teachers on the basis of the pedagogical management.

The effectiveness of the use of the pedagogical system of forming the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training is confirmed by acts of the implementation in the educational process of the Academician E.A. Buketov Karaganda State University, Abay Kazakh National University, I. Zhansugurov Zhetysu State University and Khodzha Akhmet Yassavi International Kazakh-Turkish University.

The problem of identifying ways to increase the effectiveness of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training is topical in connection with the development trends of the system of higher vocational education, namely, with the entry into the world educational space, humanization and globalization of education, demands of the modern society and the education system. The designed theoretical model of the primary school teacher management culture based on the pedagogical management includes scientific approaches, concepts, regularities, principles, functions, management styles, four components - motivational and value, informative, technological, reflexive, the backbone element of which is knowledge, skills and management abilities and professionally significant qualities and is an integral component of the school management system and teacher activities. The introduction and approbation of the developed pedagogical system and the method of its implementation make it possible to say that the level of the formation of the management culture of future primary school teachers depends on the level of the formation of the motivational and value, informative, technological and reflexive components of the phenomenon under study.

Experimental and pedagogical work on testing the effectiveness of the pedagogical system of forming the management culture of future primary school teachers in the course of vocational training proved that more suitable conditions for the formation of the management culture of future primary school teachers were

created in the process of studying the special course “Pedagogical management as the basis of the management culture” and a special seminar “Creative style of the management activity of a future primary school teacher”.

The effectiveness of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training is confirmed by the dynamics of the formation of the investigated phenomenon in the experimental group compared to the control one and is proved by the methods of mathematical statistics.

References

1. Adanov K.B. Concept analysis - Management culture of a teacher // Psychological Science and Education: II, III intern. scientific-practical conf. - M., 2016. - P. 40-44
2. Abildina S.K., Sarsekeyeva Z.Y., Aidarbekova K.A., Assetova Z.B., Adanov K.B. Pedagogical System of Future Teachers' Professional Thinking Culture Formation // International Journal of Environmental & Science Education. - 2016. – Vol.11, No.10. – P. 3562-3574
3. Bepalko V.P. The components of the educational technology. - M., 1989. - 192 p
4. Pedagogy: a textbook for students of ped. ed. institutions / ed. by P.I. Pidkasisty. - M.: Pedagogical community of Russia, 2004. - 604 p
5. Khmel N.D. Pedagogical process in secondary school. - Alma-Ata, 1990. - 60 p
6. Abildina S.K., Adanov K.B. Pedagogikalyq menedzhment – basqaru ma'denietinin' negizi: elektrondy oqulyq. – Qazaqstan Respublikasy A'dilet ministriginin' kua'ligi 10.04.2017 zhyly berilgen, N. 632

Шалабаева Айкенже Даулетханқызы

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰЗЫРЕТІН FLIPPED CLASSROOM ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа: Аталмыш мақалада ағылшын тілі сабағында білім берудің ұтымды тәсілдері көрсетілген. Тілдің біздің қоғамда қаншалықты үлкен салмаққа ие екендігі сөз етіліп, оны меңгерудің әдіс – тәсілі жан – жақты қарастырылған. Негізгі әдістерді басшылыққа ала отыра мәдениетаралық құзіреттілікті қалыптастырудың маңызды тұстары сөз етіледі. *Flipped Classroom* технологиясын қолдану барысы ұсынылып, оның артықшылықтары баяндалған. «Төңкерілген сынып» сөзіне анықтама беріліп, оның біліктілікті арттыру барысына тигізер әсері жайында талқыланады. Оқу жүйесінің жемісті еңбек етуі үшін қандай тәсілдерге сүйенген дұрыс деген сауал төңірегінде жауап іздеп, нақты мақсаттарды айқындайтын боламыз. Оқытушы мен оқушының арасындағы байланыстың тетігіне мән беріп, жоғары нәтижеге қол жеткізудің қыр – сырына үңілеміз. Тілді толық меңгеру үшін атқарылатын жұмыстар легін саралап, алға қойған міндетке жету жолында жүйелі жоспар жасаймыз. Белгілі тұлғалардың пікірін басшылыққа ала отыра, таңдалған тақырыпты тереңінен талдап, бүгінгі заманмен байланыстырып, өзектілігін айқындайтын боламыз.

Түйін сөздер. Мәдениетаралық қарым-қатынас, ағылшын тілі, мәдениетаралық қарым-қатынас құзіреті, flipped classroom, ағылшын тілін оқыту әдістемесі

Кіріспе:

Тіл – кез келген халықтың мәдениетінің бір бөлігі. Сондықтан ағылшын тілін ағылшын тілінде сөйлейтін елдердің мәдени ерекшеліктерін зерттеумен тікелей байланыстыра оқыту қажет. Бұл лингвистикалық және аймақтық құзыреттер арасындағы байланысты білдіретін мәдениетаралық көзқарас. Мақалада ағылшын тілі сабағында мәдениетаралық құзіреттілікті қалыптастыруға арналған «flipped classroom» технологиясы кешенінің теориялық негіздемесі, дамуы және эксперименталды тексеруі берілген. Бұл зерттеу де мәдениетаралық құзыреттілік концепциясы мен құрамдас құрамын анықтау тәсілдері қарастырылады. Студенттер арасында мәдениетаралық құзыреттілік қалыптасу деңгейіне диагностика жүргізілді.

Білім тілдің дамуына әсер ететінін айта кеткен жөн. Мидың көру, есту, сөйлеу, ойлау сияқты түрлі бөліктері тілді үйрену кезінде бірдей қызмет атқаруы

тиіс. Тілді үйрену мен оны қолдану – басқарыла отырып іске асатын әрекеттер. Адамдар басқалардың сөйлегенін естиді, олардың не айтқаны, өздерінің не оқығаны туралы ойлайды, жазу үшін немесе сөйлеу үшін сөйлем құрастырады.

Қазіргі әлемде адам басқа мәдениет өкілдері мен ынтымақтасу қажеттілігіне көбірек тап болады. Сондықтан халықаралық қарым-қатынас тілін білу адамның табысы мен білімі бағаланатын ажырамас аспект болып табылады. Әрине, ағылшын тілін оқыту туған елі мен оқытылатын тіл елі арасындағы мәдени айырмашылықтарды құрметтеуге, түсінуге және қабылдауға негізделуі керек. Дәл осы диссертациялық жұмыс шет тілдерін оқытудағы мәдениетаралық көзқарастың негізінде жатыр.

Іргетасы бастапқы кезеңінде қаланған білім берудің жоғары мәдениетаралық құзыреттілігі мектеп оқушыларының болашақта қазіргі қоғамға сәтті бейімделуіне мүмкіндік береді. Бұл мемлекеттік білім беру стандартында алға қойылған талаптарға толық сәйкес келеді. Мұғалімнің міндеті – студенттерге оқу бағдарламасын меңгеруге көмектесу ғана емес, сонымен қатар басқа халықтардың пікірлерін, тарихы мен мәдениетін құрметтеуге үйрету, сондай - ақ динамикалық дамып келе жатқан әлемде бейімделудің бастапқы дағдыларын меңгеруге көмектесу [1].

Тіл – қоғамның айнасы. Мәдениеттіліктің шыңы, кір шалмаған, ешқандай бұрмалауға ұшырамаған таза тіл. Мәдениетаралық қарым – қатынастың жақсаруы, жаһандану дәуіріне аяқ басқан кез – келген елдің өз – ара тәжірибе алмасуы үздіксіз жүргізілуі тиіс. Қазіргі уақытта тіл белгілі бір мақсаттарға қол жеткізгісі келетін адамдармен қарым – қатынас және өзара түсіністік құралы рөлін орындауды жалғастыруда. Тіл – бұл тек байланыс құралы ғана емес, сонымен қатар ойды жеткізетін дүние.

Сол себепті аталмыш жұмыстың мақсаты тіл мен мәдениетті ұштастыра отыра, әлем бойынша өз- ара ынтымақтастықты берік сақтап, білімнің шамшырағын мейлінше жарық қылып жағу. Білім барлық дүниенің бастауы болса, мәдениет пен тілдің тағдырларға әсері де ерекше. Олай болса, шет тілін меңгертудің маңыздылығын жан – жақты саралайтын боламыз.

Зерттеу материалдары және әдістері

Шет тілін оқыту – мұғалімнің үздіксіз еңбегінің және оқушының оған жауабының тізбегі. Қазіргі дамыған заманда оны барынша оңтайландыру, түрлендіре отырып оқыту ең басты алғышарттардың бірі. Өзіндік жұмысты арттыра отыра, тілдік жүйені қалыптастыру, мәдениетаралық қарым – қатынасты нығайту аса үлкен маңызға ие.

Жалпы, мәдениетаралық қарым – қатынастың негізгі зерттеу нысаны – түрлі халықтардың тілдік, мәдени ерекшелігіне тоқталып, айырмашылығына үңілу. Мәдениетаралық қарым – қатынас негізгі екі құрамнан, яғни қос тараптың мәдениеті мен тілінен тұрады. Әрине, екеуін бөле жара қарастыру қиын. Себебі, мәдениетті жеткізетін тіл. Сол себепті, сабақта екеуін қатар дамыту үздік жүргізілуі керек.

«Мәдениетаралық құзыреттілік» термині ғылыми айналымға алпыс жылдан астам уақыт бұрын енгізілген, бірақ оның бірыңғай анықтамасы мен құрылымы әлі жасалған жоқ. Өртүрлі отандық және шетел авторлары бұл ұғымды өзінше түсіндіреді. Көптеген әдіскерлер мәдениетаралық құзыреттілікті тек зерттелетін тіл елінің мәдениеті туралы білімдер жиынтығы деп түсінеді [2].

Бұл құзыреттіліктің басқа да көптеген компоненттері бар. Мәдениетаралық құзыреттілік тұлғаның мәдениетаралық қарым - қатынас шеңберінде қарым - қатынас мақсатына жетуге мүмкіндік беретін білім, дағды және сапалар кешені ретінде ұсынылуы мүмкін.

Мәдениетаралық құзыреттілік құрылымы келесідей:

1. Когнитивтік компонент өз елінің де, оқытылатын ел тілінің де мәдени ерекшеліктері туралы білімді қамтитын білім беру жүйесін білдіреді.

2. Әрекет компоненті. Ол өз білімін жаңа мәдени ортаға бейімдеу және оны іс жүзінде қолдану, ұсынылған жағдайларға тез бейімделу, вербалды және вербалды емес құралдарды қолдану, басқа мәдениет өкілдері мен қарым-қатынас жасау дағдыларын қарастырады.

3. Тұлғалық компонент толеранттылық, патриотизм, эмпатия сияқты тұлғалық қасиеттердің болуын білдіреді.

Бұл тәсіл құзыреттің барлық аспектілеріне әсер ете отырып, мәдениетаралық құзыреттілікті жаңа деңгейде қалыптастыру мүмкіндіктерін кеңейтеді. Бұл жағдайда оқу үрдісінде flipped classroom технологиясын қолдану ерекше рөл атқара алады. Төңкерілген сынып технологияларын пайдалану кез келген деңгейдегі оқушылар үшін оқу процесін шығармашылық және қызықты етуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің құрамдас бөлігі – мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға ерекше көңіл бөлінеді.

«Төңкерілген сынып» моделі заманауи аралас оқыту технологиясының құрамдас бөліктерінің бірі ретінде студенттердің бағдарламаны немесе қосымша оқу материалын меңгеруі үшін өз бетінше оқу әрекетін ұйымдастыру үшін қолданылады.

Төңкерілген сынып үлгісінің негізін салушылар екі мұғалім болып саналады - Джонатан Бергман (Jonathan Bergman) және Аарон Сэмс (Aaron Sams), олар 2007 жылы бастапқыда сабақты жиі босатып алатын мектеп оқушыларына өз лекцияларын қалай беру керектігін анықтады, содан кейін оны жаңа білім беру бағыты бойынша дамытты.

Бергман мен Сэмстің айтуынша, эксперимент үлгермегендердің санын айтарлықтай азайтты. Бейне оқулықтардың жетістігі білім беру мазмұнын оңтайлы жеткізу жолдарын іздеу тұрғысынан осы идеяны одан әрі дамытуға және тәжірибелік сынақтан өткізуге түрткі болды.

«Төңкерілген сынып» термині ағылшын тіліндегі «flipped classroom» немесе «inverted classroom» терминінің сөзбе - сөз аудармасы болып табылады [3].

Төңкерілген сыныптың ерекшелігі - білімді өз бетінше оқуға көшіру процесін толық немесе ішінара ауыстыру. Сонымен қатар, бос уақытын ойлау мен шығармашылықты дамытатын интерактивті іс - шараларға пайдаланылады.

Төңкерілген сыныптың ағылшынша анықтамасы («үйде оқу және сыныпта үй тапсырмасы») көптеген француз педагогтарының пікірінше, тым қарапайым. «Төңкерілген педагогика» кітабының авторларының бірі М.Лебрун «Төңкерілген оқыту» мәні бойынша жаңа әдіс емес, керісінше жаңа ойлау тәсілі, оның мақсаты мектеп оқушыларымен сыныптан тыс жұмыстар арқылы сыныптағы жұмысты оңтайландыру болып табылатынын жазады.

Бұл ретте мұғалімнің міндеті – мектеп оқушыларын сабақтан тыс уақытта өз бетінше білім іздеуге ынталандыру, ақпаратты іздеп қана қоймай, оның сенімділігін тексеруге, талдауға, сыни тұрғыдан түсінуге, содан кейін сабақта жаңа білімді игерудің қажетті шарты болып табылатын оқу материалына белсенді интеллектуалдық реакцияға қол жеткізу.

Осылайша, айнып - тұйықталған сынып - бұл лекциялардың типтік өтуі және үй тапсырмасын ұйымдастыру керісінше берілген педагогикалық модель. Сонымен қатар, бұл модельді қолданудың алғы шарты – оқушылардың үйде интернетке қол жеткізуі.

Төңкерілген оқытудың классикалық моделі мектеп оқушыларын алдағы сабақтың теориялық материалымен алдын ала таныстыруды көздейді [4]. Дайындыққа арналған материалдар негізгі дәріс конспектісі немесе оқулықтың параграфы түрінде де, слайдтар, бейне және аудио құжаттар түрінде де берілуі мүмкін. Сабақта мұғалім оқытылатын материалды талқылауды ұйымдастырады, қиын тұстарын түсіндіреді, сұрақтарға жауап береді, оқытудың интерактивті әдістерін қолданады. Айта кету керек, білім беру ішінара қашықтықтан жүргізілетініне қарамастан, бұл модель дәстүрлі білім беру жүйесіне ұқсауын жалғастыруда және трансляциялық сипатқа ие: алдымен теориялар, концепциялар мен модельдер зерттеледі, содан кейін оларды практикалық қолдану.

Талқылау. Нәтижелері

Тіл арқылы жат мәдениетті игеру, оның мағынасына терең үңілу, әлемді қабылдау мен сезім мүшелерінің дамуы жүзеге асырылады. Қоғамның сұранысы мен қажеттігіне сай келу үшін, адамның тілдік білігі мен дағдысының толыққанды жетілуі, тұлғаның қалыптасуына жеткілікті түрде әсер ете алмауы да мүмкін, себебі, адам көп нәрсеге икемі келгенімен, оқып, үйреніп жүрген тілдің сол елдің мәдениетінен хабары болмайынша, сол тілде біліктілікке қол жеткізу әсте мүмкін емес. Шет тілін еркін меңгеріп, толыққанды сезіну үшін, сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетін игеру басты талап.

Алайда, бастапқы кезеңде типтік оқу үрдісінде оқушыларды оқытылатын тілдің елінің ерекшеліктерімен таныстыруда қолданылып жүрген әдіс - тәсілдердің тиімділігі жеткіліксіз.

Шартты түрде «ілгері» деп аталатын және де екі кезеңді – сыныптан тыс және аудиториялық кезеңді қарастыратын және тапсырмалар деңгейін бірте-бірте күрделендіріп, іс-әрекетті кеңейтуді көздейді. Алдын ала дайындық барысында студенттер берілген тақырып бойынша ақпаратты өз бетінше іздейді, мақалалар оқиды, бейнероликтер көреді, шағын топтарда немесе жеке аудиторияға ұсынатын рефераттарды, пікірталасқа немесе дөңгелек үстелге сұрақтар дайындайды.

Олар мұғалім мен басқа студенттердің олармен алдын ала танысып, сабаққа жақсы дайындалу мүмкіндігіне ие болу үшін жұмыс нәтижелерін бірлескен электронды платформаға орналастырады. Осылайша әр студенттің өзіндік жұмысы бақыланады.

Аудиторияда дайындалған тезистерді таныстыру, оқылған материалды талқылау, әр топтың жұмысын дәлелді талдау, пікірлер негізінде ортақ концептуалды сурет құру немесе шағын бір топ презентация жасап, екіншісі пікірталас ұйымдастырады.

Және, ақырында, инверттелген класстың жүйесі немесе біріктірілген моделі, оның аты айтып тұрғандай, алғашқы екі модельдің комбинациясын білдіреді. Бұл модельдің мәні іс-әрекеттің белгілі бір түрі орындалатын орынды өзгерту емес, оқу процесінің негізгі құрамдастарын қайта реттеу болып табылады. Қатысқан құзыреттердің дәстүрлі тізбегі (есте сақтау, түсіну, қолдану, талдау, синтездеу, бағалау) өзгеруде.

Оқу-әдістемелік құзыреттіліктерді бағалаудың әзірленген критерийлері мәдениетаралық көзқарасты құрайтын осы аспектілерді қамтиды:

- 1) мәтіндердің және оларға берілген тапсырмалардың түпнұсқалығы;
- 2) жазу мен сөйлеуге арналған тапсырмалардың мәдениетаралық ситуациялық шарттылығы;
- 3) шетел мәдениетін де, отандық мәдениетті де үйренуге бағытталған тапсырмалардың тең көлемі;
- 4) ана тілінде жоқ тілдік құбылыстарға мән беру;
- 5) тілдік кедергіні жеңуге жәрдемдесу;
- 6) толеранттылықты қалыптастыру;

Жүргізілген талдау оқулықтар студенттердің мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастырудың негізін жеткілікті түрде көрсетпегенін көрсетті.

Осылайша, мектептегі ағылшын тілі сабақтарында *flipped classroom* технологиясының енгізілуі оның тиімділігін растады. Ойын технологияларын қолдану студенттердің мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруға оң әсерін тигізеді, ең бастысы – табиғи сөйлесу жағдайында сөйлеу дағдыларын меңгеруге назар аударуға мүмкіндік береді.

Адам тәжірибесін санаттау оның танымдық сипатына байланысты. Мазмұнды игеру барысында қабылдаған ақпараттың тілдік формалары оның нәтижесі болмақ. Адамдар жеке саналары арқылы қоғамды терең түсіне отыра, тәжірибені зерттеп, білімдерін бекітіп, тілдік қарым – қатынас негізін біржүйеге келтіре алады. Қоршаған ортаны таныған сайын адамның тілдік түсініктері артып, оны тереңдету жеке түйсік негізінде жүзеге асырылатын болады.

Зерттеп отырған құбылыстың күрделілігі мен көп өлшемділігі – оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру – көп деңгейлі әдістемелік қамтамасыз етуді қажет етеді. Әдістемелік сауатты негіздеу бүкіл диссертацияның бағыты мен логикасын дұрыс анықтауға мүмкіндік береді [5]. Зерттеу әдістемесін таңдау зерттеу негізінде жатқан теориялық принциптерге байланысты. В.В.Краевскийдің пікірінше, әдіснаманың бірнеше деңгейін ажырату қажет: философиялық таным, жалпы ғылыми методология, нақты ғылыми әдістеме, сонымен қатар зерттеу әдістері. Педагогика әдіснамасы «осы саладағы ғылыми білімге тән екі мәселені де (мысалы, педагогика мен психологияның арақатынасы) және алдыңғы деңгейлердегі мәселелерді, мысалы, оларды педагогикада қолданудағы жүйелі тәсіл немесе үлгілеуді» қамтиды [6].

Зерттеудің әдіснамалық негіздері, әдістемелік тәсілдер арқылы жүзеге асырылады. С.И.Ожеговтың сөздігінде тәсіл «біреуге әсер ету, бір нәрсені зерттеу, іс жүргізу кезіндегі, әдістердің жиынтығы» деп түсіндіріледі.[7] Әдістемелік тәсілді зерттеудің негізінде жатқан және оның негізгі мақсатын, сондай-ақ зерттеу объектісіне көзқарасын анықтайтын бастапқы ұстаным ретінде қарастыруға болады. Ешбір тәсілді әмбебап деп санауға болмайтынын атап өту маңызды: сол немесе басқа да әдістемелік тәсілді оның зерттеу түріне, объектісіне, қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкестігі тұрғысынан бағалау қажет. Сонымен, В.М.Полонский білім беру саласындағы зерттеулерге қойылатын әдістемелік талаптарды тұжырымдайды: «Ең маңызды сипаттамалар жүйелік (барлық кезеңдердің нақты жүйелілігімен анықталады) және эмпирикалық (басқа тұлғалардың тексеру мүмкіндігін білдіреді) болып табылады. Нәтижелер біржақты түсінікті және басқа жұмыстарда қолдануға болатындай етіп берілуі керек, өйткені онсыз алынған білімді жүйелеу, жұмыстың жаңалығын анықтау, жалпы ғылыми қорға енгізу мүмкін емес» [8]. Сондықтан белгілі бір зерттеу әрекетінің ерекшеліктерін барынша дәл көрсететін және зерттелетін объект туралы толық және сенімді ақпарат беретін бір-бірін толықтыратын тәсілдер кешенін қолданған жөн. Сонымен қатар, В.И.Загвязинскийдің пікірінше, «ең алдымен әлеуметтік тәртіпке, ғылыми-практикалық негіздемеге және жалпыға байланысты тиісті ұйымдастыруды, кезеңдердің реттілігін және олардың сәйкес мазмұнын анықтайтын негіздік технология туралы ғылыми жұмыстың әдістемесінің ережелерін есте сақтау қажет» [9].

Зерттеудің әдіснамалық негізі – зерттеушінің әдістемелік дайындығының деңгейін көрсететін, этикалық пікірлерге жауап беретін, зерттеушіге қатаң белгіленген позицияны ұстануға және көптеген ғылыми мектептер мен әр түрлі әдісті таңдауға мүмкіндік беретін ғылыми зерттеу аппаратының бөлім бағыттары, сондай-ақ қандай теориялар мен концепциялардың негізі ретінде алынатынын, ал қайсысына тек әдеби дереккөздерді талдау барысында сілтеме жасалатынын көрсетеді [10].

Әлеуметтанулық анықтамалыққа сәйкес зерттеу әдістемесі «міндеттерді, оны жүзеге асырудың әдісін немесе әдістерін, бағдарламаның баптауларын,

құндылық сипаттамаларын, зерттелетін пәндік саланың теориясының стандарттары мен реттеушілерін білуге» негізделген [11]. Ғылымның әдістемесінің анықтамасын нақтылау қажет. Энциклопедиялық сөздікте біз: «Ғылыми білімді алу үшін қолданылатын әдістер мен ғылыми зерттеулерді басшылыққа алатын сол жалпы принциптерді жүйелі талдау» деп оқимыз. Әдістеме зерттеушіні берілген мақсатқа жете алатын принциптер мен ережелер жиынтығымен қаруландырады. «Әдістеме», «әдіс» және «әдіснама» ұғымдарының арақатынасын орнатудың маңызы зор. Зерттеу әдістері, «Кәсіби білім сөздігіне» сәйкес, «әдістері, процедуралары мен операциялары эмпирикалық және теориялық білім мен шындық құбылыстарын зерттеу; педагогикалық мәселені шешу әдістерінің оңтайлы жүйесін таңдауды қамтамасыз етуі, бақылаулар, әңгімелер, эксперименттер және т.б. Осыған байланысты әдістемені әдістің жалпы теориясы ретінде қарастыруға болады. Әдістеме эксперименттің техникалық аспектісін білдіреді және «алдын ала анықталған нәтижеге әкелетін практикалық қызмет әдістерінің бекітілген жиынтығы» болып табылады.

«Адамдар бір тілде сөйлесе де, әрқашан бір – бірін дұрыс түсіне бермейді. Оның себебі – мәдениеттер ерекшелігінде», деп атақты ғұламалар айтып кеткендей, тілдік қатынас құралын дамыту үшін, мәдениетаралық маңызға барынша мән бергеніміз жөн. Түрлі мәдениет иелерінің арасындағы тілдік қатынас құралының басты тетігі мәдениетаралық қарым – қатынас болуының басты себебі де сол.

Қорытынды.

Жұмысты қорытындылай келе, адамзат қоғамында тілдің қаншалықты маңызды екенін баса айтқым келеді. Сол себепті жоғарыда көрсетілген тәсілдерді білім беру жүйесінде оңтайландыру өзінің тиімділігін байқатпақ.

Тіл – қарым – қатынастың басты құралы. Ол мәдениеттің бөлігі. Демек, егер мәдениетті адам санасы арқылы қабылданған, яғни, адамның физикалық және рухани іс – әрекеті нәтижесінде пайда болған әлемнің өмір сүру салты десек, онда әлемнің тілдік бейнесі мәдениет арқылы толық қамтылмаған. «Мәдениет негізі – жазбаша және ауызша сөйлеу арқылы беріледі. Қоғам тарихының тұғыры да, оның мәдени бірегейлігінің үлкен бөлігі де – тілде сақталады», деп Дэвид Кристал айтқандай, мәдениетаралық қарым – қатынас түрлі мәдениет иелерінің арасындағы тілдік қатынас құралы негізінде жүзеге асырылады.

Студенттердің қазіргі тілдік даярлығының негізі жеке тұлғаның жалпы мәдени дамуы фонында кәсіби мәнді құзыреттіліктерді қалыптастыру болып табылады. «Осыған байланысты кәсіби тілдік оқытудың мазмұны нақты кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру және мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайындық ретінде қарастырылады». Мәдениетаралық құзыреттіліктің бір бөлігі ретінде лингвистикалық, коммуникативті және мәдени құзыреттіліктерді бөле

отырып, мәдениетаралық құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөлігінің бірі коммуникацияның әр түрлі жағдаяттарында тілдік құралдардың көмегімен коммуникативтік міндеттерді шеше алу, ал коммуникативті көзқарас, әрине, мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру ерекше назар аударуды қажет етеді. Студенттер мен жас мамандарды жұмысқа орналастырудың қиындығы олардың болашақ дербес дамуының жоғары әлеуетін көрсету арқылы жұмыс тәжірибесінің жетіспеушілігін өтеу қажеттігінде және мұндай дамудың негізі көп жағдайда коммуникативтік құзыреттілік болып табылады, ол әртүрлі кәсіби салаларда басымдыққа ие [12]. Заманауи студент кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыру және шет тілдік қарым-қатынас үшін құзыреттер кешенін иеленуі қажет. Осыған байланысты студенттерге шет тілін оқытудағы құзыреттілік әдіс өзекті бола бастайды. Бұл тәсіл мамандарды даярлау сапасын айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді, өйткені ол негізгі құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған. Оқыту процесі студенттер болашақта кәсіби міндеттерді сенімді орындау үшін жеткілікті дағдылар мен тәжірибе алатындай етіп ұйымдастырылуы керек: көбінесе түлектерде жеткілікті біліктілік болмайды, бірақ сонымен бірге олар теориялық біліммен шамадан тыс жүктеледі. Құзыреттілік көзқарасы бойынша «білім берудің мәні – оқушылардың өзіндік тәжірибесі болып табылатын әлеуметтік тәжірибені пайдалану негізінде оқушылардың әртүрлі салалардағы және іс-әрекеттердегі мәселелерді өз бетінше шешу қабілеттерін дамыту». Құзыреттілікке негізделген тәсілдің мәнін түсіну үшін құзыреттілік ұғымдарын ажырата білу маңызды. «Құзыреттілік – белгілі бір салада табысты қызмет үшін білімді, дағдыны және жеке қасиеттерді қолдана білу». ЖОО-дағы оқу-тәрбие үдерісі жағдайында құзыреттілікті кәсіби іс-әрекетті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттердің, білім мен дағдылардың жиынтығы ретінде сипаттауға болады. Құзыреттіліктен айырмашылығы, құзыреттілік «жеке тұлғаның өмірлік тәжірибесі мен алған білімі, дағдысы негізінде кез келген әрекетті орындау қабілеті» деп түсіндіріледі. Құзыреттілікті қалыптастыру оқытудың мазмұндық жағы болса, құзыреттілік іс-әрекетті орындау қабілетін анықтайды, демек, жалпылама ұғым болып табылады. Н.Хомский «Синтаксис теориясының аспектілері» атты еңбегінде құзыреттілік (сөйлеуші-естуші адамның өз тілін білуі) және қолдану деп ажыратады [13].

Қазақстанда көптеген мамандар құзыреттілікке негізделген көзқарас мәселелерімен айналысады. И.А.Зимняя білім беру нәтижесінің жаңа парадигмасын қалыптастырудың негізгі кезеңдерін анықтайды. Бірінші кезеңде ғылыми аппаратқа «құзыреттілік» категориясы енгізіледі, сонымен қатар «құзыреттілік» ұғымдарының аражігі ажыратылады. Шетел тілдерін оқыту аясында «коммуникативтік құзыреттілік» ұғымы туындайды. Екінші кезең жоғарыда аталған ұғымдардың мазмұнын неғұрлым егжей-тегжейлі дамытумен және оларды шет тілін оқытудың теориясы мен практикасында қолданумен сипатталады. Ақырында, үшінші кезеңде кәсіби құзыреттілік жан-жақты зерттеу нысанына айналады. Сонымен қатар, білім берудің нәтижесі ретінде қарастырылатын бірқатар құзыреттер бар. И.А.Зимняяның пікірінше, құзыреттілік – бұл әрекетте, оқуда ең жақсы нәтижеге жетуге ықпал ететін

факторлар, ал құзыреттілік – құзыреттілік негізінде қалыптасатын, «жаңартылған, интеграциялық, білімге негізделген, интеллектуалдық және әлеуметтік - адамның әрекетінде, мінез-құлқында, әртүрлі мәселелерді шешу барысында оның басқа адамдармен қарым-қатынасында көрінетін мәдени шартты сапа» [14].

Әрбір қызмет түрі үшін құзыреттіліктің әртүрлі түрлері анықталады. Еуропа Кеңесі әрбір кәсіпқой талап ететін бес негізгі құзыретті қабылдады:

- саяси және әлеуметтік құзыреттер;
- көпмәдениетті қоғамдағы өмірге қатысты құзыреттер;
- коммуникативті дағдыларға байланысты құзыреттер;
- ақпараттық технологияларды білуге байланысты құзыреттер;
- өмір бойы білім алу мүмкіндігі. Бұл тұрғыда құзыреттіліктерді бағалау

мәселесі ерекше өзекті болып табылады. Бағалаудың сапасын қамтамасыз ететін факторларға негізділік, қолжетімділік және сенімділік, қолданбалылық, икемділік жатады. Құзыреттілікке негізделген тәсіл мәселесін әзірлеуші шетелдік авторлардың ішінде шотланд зерттеушісін ерекше атап өту керек.

Құзыреттердің өзіндік классификациясын ұсынған Дж.Равена [15]. Оның жұмысының іргелі идеяларының бірі - жалпы өмірдің белсенді субъектісі ретінде кәсіби және кәсіби тұлға ретінде қалыптасу процесінің бірлігі идеясы. Сонымен қатар, автор кәсіби мәнді құзыреттіліктерді қалыптастыруды тұлғаның құндылық-мотивациялық жағымен байланыстырады, оның маманды дамытудағы басты рөлін атап көрсетеді. Қазақстандық білім беруде құзыреттілікке негізделген тәсілді жүзеге асыру А.Г.Бермустың еңбектеріне арналған. Оның пікірінше, құзыреттілік көзқарас ең алдымен «құзыреттілік» ұғымдарына қарама-қарсы көзқарастардың болуына байланысты проблема болып табылады. Олардың біріне сәйкес, құзыреттілік ұғымында бұрыннан белгілі «дағды» ұғымынан түбегейлі айырмашылықтар жоқ. Басқа көзқарас құзыреттілікке негізделген тәсілдің «жаңғырту процесінің негізгі аспектілерін барынша терең көрсететініне» негізделген [16]. А.Г.Бермус сонымен қатар білім беру жүйесінде құзыреттілікке негізделген тәсілді қолдануға әсер ететін бірқатар проблемалардың бар екенін атап өтеді. Солардың ішінде, мәселен, білім беруде орын алған түрлі идеялардың сәйкес келмеуі, оқулықты заман талабына сай бейімдеу мәселесі, мұғалімдердің біліктілігі мен олардың жаңа әдіс-тәсілдерді қолдануға дайындығы сияқты мәселелер. Жоғарыда аталған мәселелер мен қайшылықтардың шешімі ретінде автор Батыс елдерінің тәжірибесіне жүгінуді көреді және «қазақстандық ұғымдар мен олардың ағылшын тіліндегі баламалары арасында тікелей сәйкестікті орнату ғана емес, сонымен қатар Еуропа мен АҚШ-та құзыреттілік және құзыреттілікке негізделген көзқарас тұжырымдамасы қалыптасқан нақты контекстті анықтау қажет».

Қазақстандық білім беру жүйесі заманауи талаптардың барлығын ескере отырып, әлемдік білім кеңістігіне енудің өзіндік жолын іздестіруде деп тұжырымдауға болады.

XXI ғасыр – білімділер мен біліктілер заманы. Мемлекеттің мерейінің үстем болуы ең алдымен қоғамдағы адамзаттың біліктілігіне тікелей

байланысты. Білім – барлық дүние бастауы. Ол қоғамды дамытудың негізгі қозғаушы күші. Мемлекеттің қарыштап алға қарай қадам басуына тілі орамды, білімі терең жандар ықпал ете алмақ. Олай болса, барынша ұтымды әдіс - тәсілдерді басшылыққа ала отырып, жарқын болашақты бүгіннен бастап қалыптастыру басты мақсат. Шет тілін меңгеру бүгінгі күннің талабы. Олай болса, өздеріне сенімді шәкірттерді шыңдау үнемі басты назарда болуы тиіс!

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Велединская С.Б. Смешанное обучение: секреты эффективности [Текст] / С.Б. Велединская, М.Ю. Дорофеева // Высшее образование сегодня. 2016. - № 8. - С. 30-32.
2. Гусейнова Л. А. Межкультурный подход к преподаванию иностранного языка (на опыте немецкого как иностранного) : дис. ... канд. пед. наук. - М., 2004. - 145 с.
3. Логинова А.В. Особенности и принципы функционирования педагогической модели перевернутый класс [Текст] / А.В. Логинова // Молодой ученый. 2015. № 9. С. 114–119.
4. Жигалова А. В. «Перевернутое обучение» как одна из новых моделей обучения и особенности мотивации студентов при его использовании / А.В. Жигалова // Сборник научных трудов [Текст]: материалы всерос. науч.-практ. конф. Ухта : Изд-во Ухтинск. гос. техн. ун-та, 2016. С. 252-255.
5. Орлов, А. А. Проблемы качества педагогических диссертационных исследований и пути их решения / А. А. Орлов // Педагогика. – 2018. – №10. – С.
6. Краевский, В. В. Методология педагогики [Электронный ресурс] / В. В. Краевский. – Чебоксары: Издательство Чувашского университета, 2001. – Режим доступа: http://intellect-invest.org.ua/content/userfiles/files/library/Kraevskiy_Metodologiya_pedagogiki_2004.pdf.
7. Толковый словарь Ожегова [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 2019. – Режим доступа: slovarozhegova.ru.
8. Полонский, В. М. Методологические требования к междисциплинарным исследованиям в сфере образования / В. М. Полонский // Педагогика. – 2018. – № 11. – С. 23–30.
9. Загвязинский, В. И. О связи методологии и технологии в педагогическом исследовании / В. И. Загвязинский // Образование и наука. – 2015. – №5 (124). – С. 4–14.
10. Черняк, Т. В. Методология научного исследования: учебное пособие для студентов всех форм обучения по направлению подготовки 38.03.03 – Управление персоналом / Т. В. Черняк // Новосибирск: Изд-во СибАГС, 2014. – 243 с
11. Социологический справочник [Электронный ресурс] / Под ред. В. И. Воловича. – Киев: Политиздат Украины, 1990. – Режим доступа: https://sociological_guide.academic.ru/71/Методология_исследования.
12. Махмутова, Е. Н. Социально-психологический тренинг как средство формирования коммуникативной компетентности студентов-менеджеров / Е. Н. Махмутова, М. М. Андреева, Т. А. Дмитренко // Интеграция образования. – 2018. – Т. 22. – № 1. – С. 91–106
13. Хомский, Н. Аспекты теории синтаксиса / Н. Хомский; пер. В. А. Звегинцева. – М.: Издательство Московского университета, 2017. – 129 с
14. Кондратюк, Н. Г. Компетентностный подход в образовании. Интервью с И. А. Зимней / Н. Г. Кондратюк // Педагогика. – 2019. – №2. – С. 38–45.
15. Равен, Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Джон Равен; пер. с англ. – М.: «Когито-Центр», 2020. – 396 с.
16. Бермус, А. Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании [Электронный ресурс] / А. Г. Бермус // Интернет-журнал «Эйдос». – 2017. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru>.

Лаверженцева Е.В.¹, Ананьев А.Б.²,
ГУ «Отдел образования города Караганды»,
¹и.о.заведующей методическим кабинетом,
²руководитель ИА отдела методического кабинета,
Караганда, Республика Казахстан

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ И ПЕДАГОГОВ XXI ВЕКА

Цифровизация, на которую страна несколько лет назад взяла курс – один из ведущих трендов в процессе реформирования сферы образования. Развитие информатизации в системе среднего образования, автоматизация процессов управления образованием, подготовка IT-специалистов – вот три кита, основываясь на которых будет развиваться отечественное образование [1].

В последние годы в сфере общего образования о цифровизации заговорили очень активно [Auer, Tsiatsos, 2019; Transforming education, 2018; Уваров, 2018]. Инструментом модернизации системы образования в информационном обществе становится информатизация образования, позволяющая расширить спектр инновационных методик и технологий, обеспечить достижение приоритетных образовательных целей [2]. Изучением возможностей применения средств ИКТ в сфере образования, в том числе профессионального, занимается отрасль педагогической науки – информатизация образования, которая рассматривается как целенаправленно организованный процесс обеспечения сферы образования методологией, теорией, технологией и практикой разработки и оптимального использования средств ИКТ, используемых в комфортных и здоровьесберегающих условиях, ориентированный на реализацию целей обучения, развития индивида, включающий в себя подсистемы обучения и воспитания. Переход к цифровой экономике повышает требования к результативности общего образования. Образовательная подготовка, которую обеспечивает сегодня массовая школа, уже недостаточна для обновляющейся экономики и совершенно недостаточна для экономики завтрашней [New vision..., 2015; Bialik, Fadel, 2018]. Чтобы справиться с сегодняшними угрозами, надо на деле обеспечить качественное

образование и гармоничное развитие личности каждого ученика общеобразовательной школы [Асмолов, 2017]. Достижение этой цели невозможно без значительных изменений в системе образования, и эти изменения уже происходят [3].

Нельзя не согласиться с мнением американского журналиста Френка МакКинни Хаббарда. В его высказывании есть то, что нас сподвигло к поиску иного подхода к организации образовательного процесса. Демографические проблемы, новые технологии и цифровизация изменили общество. В отличие от нас, детей 70-80 х, современное подрастающее поколение не представляет себя без интернета, это в большинстве своем домоседы, которые много времени проводят под присмотром взрослых. Уже все чаще признают существенное отличие знаний и опыта современных детей от знаний и опыта их родителей. Результаты многих проведенных исследований показывают, что в большей части результатов образования, которых было достаточно предыдущим поколениям, стало мало, чтобы стать успешным в наше время. Фраза американского журналиста «зацепила» нас и заставила задуматься... Как же создать для детей условия, при которых возможно формирование навыков, необходимых им в будущем? Одним из основных направлений формирования навыков XXI века и стала цифровизация системы образования.

Караганда является регионом, который занимает одно из ведущих мест в данном направлении в Республике Казахстан.

В городе Караганде функционируют 81 общеобразовательная школа. Компьютерный парк города Караганды составляет 18844 компьютера, на 1 компьютер приходится 4 учащихся. В организациях образования города оборудовано 279 кабинетов новой модификации, из них физики - 79 кабинетов, что составляет 97,5%, 69 кабинетов химии – 85,2 %, 83 кабинета биологии – 102 %, 46 лингафонно-мультимедийных кабинетов, что составляет 56,7%, STEM кабинетов – 2 (2,5%). В 2021 году были приобретены 6758 компьютеров, также установлено 428 комплектов проектор-компьютер (ПИК) для оснащения кабинетов, где обучаются классы по обновленным программам образования. На сегодняшний день в 35 школах города Караганды имеются лаборатории робототехники. Реализован проект "1 учитель - 1 компьютер" по обеспечению всех педагогов компьютерной техникой.

Неотъемлемой частью современной системы образования является развитая цифровая инфраструктура. Все организации образования города Караганды подключены к широкополосному доступу к сети интернет со скоростью от 20 Мбит/с и выше по волоконно-оптической линии связи. В школах имеются от 1 до 4 точек доступа. 43 организаций образования (53%) обеспечены точками доступа Wi-Fi.

Вместе с тем остро стоит вопрос обеспечения информационной безопасности в организациях образования. Растёт количество угроз из Интернета, фиксируются большое количество различных инцидентов информационной безопасности (ботнеты, атаки из сети, получение доступа из вне и др.). В связи с этим, взята на особый контроль фильтрация и блокировка нежелательных контентов, обеспечение наличие антивирусных средств, обновление операционных систем на рабочих станциях.

В рамках постановления Правительства РК от 3 апреля 2015 года № 191 «Об утверждении требований к системе антитеррористической защиты объектов, уязвимых в террористическом отношении», а также выполнения Послания народу Казахстана озвученного Первым Президентом нашей страны Н.А. Назарбаевым в октябре 2018 года, руководством отдела образования г.Караганды уделяется особое внимание в части оснащения школ и детских садов системами видеонаблюдения, аудиовещания, тревожными кнопками - как важного фактора обеспечения детской безопасности.

На сегодняшний день все 133 организации среднего, дошкольного и дополнительного образования (100%) оснащены камерами видеонаблюдения.

Во всех ОО имеется «стационарные тревожные кнопки», также имеется «тревожно-мобильная кнопка для дистанционного управления». Во всех школах установлена система аудиовещания, установлены турникеты.

Значительное место в дополнительном образовании детей занимает научно-техническое творчество детей. Одним из актуальных направлений является отрасль научно-технического обучения учащихся - робототехника. На сегодняшний день в 35 школах города Караганды имеются лаборатории робототехники. В остальных школах имеется по одному набору. Для преподавания робототехники более 120 учителей прошли специальные курсы повышения квалификации. Учащиеся успешно познают новый предмет и занимают призовые места на различных областных, республиканских и

международных конкурсах. Азы робототехники начали осваивать и дошкольники – в 5 детских садах этот предмет включен в расписание занятий и имеются наборы конструкторов разной сложности.

В рамках инициативных проектов партии «Аманат» в 15 организациях образования города Караганды действуют IT-классы, направленные на доступность образования с применением современных IT-технологий для детей и повышение имиджа организаций образования города. Дети в возрасте 8-16 лет охвачены кружками по робототехнике, 3 d-моделированию, компьютерной графике и др..

Согласно меморандуму, заключенному между Управлением образования Карагандинской области и научно-образовательным фондом «Синергия» (Synergy) в 17 школах города введен областной проект «Инженеры будущего». Фонд бесплатно предоставил организациям образования специализированное программное обеспечение «Creo» в области трехмерного моделирования, провел обучение педагогов. В рамках реализации областного проекта в школах ведется курс по трехмерному моделированию.

На сегодняшний день в двух организациях дополнительного образования «Дворце школьников № 1» и «Дворце школьников № 2» созданы Технопарки, которые включают в себя лаборатории по робототехнике, цифрового производства, астрономический комплекс, центр медиа-технологий, мастерские ремесел и др. Это даёт городу возможность увеличить охват детей школьного возраста дополнительным образованием по техническому направлению.

Два года назад, в 21 организации образования начата работа в направлении «STEAM-образование». Школы разработали программу STEAM-образования, определили направления работы, разработали учебные программы. В этом направлении работают учителя естественно-математического цикла и технологии, которые изъявили желание поменять направленность своей профессиональной деятельности в рамках новых технологий.

С целью автоматизации учебно-воспитательного процесса во всех школах города внедрена автоматизированная система управления «Білімал». Ещё в 2017 году все школы (100%) перешли на электронный журнал, для родителей действует мобильное приложение «Edu-mark», которое позволяет отслеживать оценки и посещаемость ребенка в онлайн режиме, увидеть, какая тема изучалась на уроке и наличие домашнего задания. На портале у педагогов есть возможность

участвовать в дистанционных курсах и профессиональных сообществах. Действует вкладка «Учебник», которая позволяет выявлять избыток и потребность в учебниках и производить передачу учебников между школами области. Для разработки и проведения уроков активно используется возможности образовательных платформ (BilimLand, Kundelik.kz, ZOOM, DARYN, ONLINE, Microsoft Teams, Learning.apps.com, Bilimal). Организовано сетевое сотрудничество педагогов через онлайн-ресурсы обмена методическими наработками. Педагоги прошли курсы по повышению ИТ-компетенции, были организованы конкурсы в данном направлении. Данные платформы используются как учителями, так и учащимися.

С целью популяризации использования цифровых образовательных ресурсов (ЦОР) в учебном процессе отделом образования ежегодно проводится конкурс по созданию ЦОР. На данном конкурсе учителя успешно демонстрируют разработанные ими цифровые образовательные ресурсы, созданные в программах «Азбука», «Adobe Captivate» «Macromedia Flash», HTML и др.

Для удобства населения при получении государственных услуг по дошкольному воспитанию внедрена система управления очередью, которая полностью автоматизирует процессы от постановки на очередь до получения направления и зачисления в детский сад. Данная система полностью исключает контакт услугополучателя, услугодателя и директора детского сада. Также обеспечивает уменьшение значимости человеческого фактора, прозрачность, уменьшение коррупционных рисков.

Во исполнение Государственной программы "Цифровой Казахстан", утвержденной Постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827, отделом образования проведены мероприятия по повышению цифровой грамотности населения и увеличению количества пользователей электронных услуг. В соответствии с планом-графиком обучения населения Карагандинской области, отделу образования города Караганды было обучено 37 830 человек по 16 часовой программе.

Современная казахстанская молодежь – технологически продвинутая, активная. Исходя из теории Нэйла Хоува и Уильяма Штрауса, люди, рожденные в конкретный исторический период, являются носителями схожих ценностей, сформированных под влиянием социально-экономических, культурно-

политических условий и процессов. В этой связи очень важно, чтобы система образования создавала комфортные и эффективные условия для обучения молодежи [4].

Но важно помнить, все инструменты цифровизации - только помощники учителя. 80% эффективности обучения все же определяются личностью педагога. Подводя итог, считаем, что самое важное в нашей деятельности – создать условия для того, чтобы дети научились из любой ситуации извлекать знания, опыт и могли найти возможность двигаться вперед. Мы, педагоги, можем оставить большой след в жизни ребенка. Ведь многое в жизни детей зависит от взрослых, в том числе и от нас. Мы – те люди, которые воспитывают своих учеников сейчас и, вместе с тем, идем с ними в то будущее, которое уже будут строить они. Вот почему для нас цель обучения ребенка состоит в том, чтобы сделать его способным развиваться дальше без помощи учителя, а в этом очень помогают те процессы, которые сейчас происходят в рамках цифровизации образования и что полностью совпадает с мнением американского журналиста Френка Хаббарда. А Вы согласны с нами?

Список литературы:

1. Государственная Программа «Цифровой Казахстан», утверждена постановлением правительства РК от 12 декабря 2017 года.
2. Уваров А.Ю. Цифровая трансформация и сценарии развития общего образования;/ Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Институт образования. – М.: НИУ ВШЭ, 2020.
3. Роберт И.В. Прогноз развития информатизации образования как трансфер-интегративной области научного знания // Современные проблемы информатизации профессионального образования: материалы Международной научно-практической интернет-конференции. – М.: ФГБОУ ВПО МГАУ, 2012. – С. 5-17.
4. Логинова, А.В. Навыки преподавателя XXI века как условие и показатель качества образовательного процесса / А. В. Логинова. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2015. – № 11 (91). – С. 1402-1405.
5. Сайт «Казахстанский институт стратегических исследований при президенте Республики Казахстан, статья «Цифровизация в системе школьного образования», <http://www.kisi.kz/index.php/ru/69-stati/nurgalieva-madina-maratovna/>.

Methodical bases of the educational process

Молдабек Құлахмет

педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті Қазақстан, Шымкент қ.

Кенжебекова Рабига Ибрахимовна

педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті Қазақстан, Шымкент қ.

ВИТАГЕНДІК-АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯМЕН ОҚЫТУДЫҢ МАЗМҰНЫ

Резюме: в статье рассматривается содержание и технология обучения витагенно-информационным технологиям. Статья посвящена инновационному направлению в современной дидактике – обучению учащихся витагенно-информационным технологиям.

Ключевые слова: витаген, информация, технология, обучение, образование, содержание.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаевтың Халыққа Жолдауында мұғалімдер даярлауға өзгерістер енгізудің бірқатар шаралары көрсетілген болатын. Президент: «...сапалы білім беру – Қазақстанның индустриясы мен инновациялық дамуының негізіне айналуы тиістігін» атап өткен. Ендеше бұл ретте болашақ педагогтің бәсекеге қабілетті болуы, кәсіби құзыретті, практикалық тәжірибеге бейім келуі, өзінің болашақтағы кәсіби іс-әрекетіне қызығуы, кәсіби іскерліктері мен дағдыларының қалыптасуы, бастауышта витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда тіл дамытуы, яғни оның инновациялық дамуының алғышарттары бола алады, дегенмен де бүгінгі сұранысқа сай витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда тіл дамыту, оны құру және жобалай алуы арқылы жүзеге асады [1].

Қазіргі білім беру жүйесінде білімді дайын түрде қабылдаудың дәстүрлі логикасынан білімді белсенді игеруге және шығармашылық қабылдауға көшу қажеттілігі қалыптасуда. Оқытудың витагендік-ақпараттық технологиясын қолдану барысында оқытудың субъектісіне айналған берілген барлық білімді

оқушылардың белсенді түрде игермейтіні белгілі. Оқушылар өзінің өмірлік мақсаттарына жетудің құралы ретінде жәрдем ететін және практикалық құндылықты білдіретін жеке мағыналы білімді ғана өз бетінше игеруге дайын. Мұндай оқытуда витагендік-ақпараттық білімді ескеру қажет. Өйткені, бұл білім оқушылардың санасында жеке мағынасы мен практикалық құндылығының мазмұнында "тексеруден" өтеді. Сонда ол оқушының витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда білімін құрайды.

Оқытуда әр оқушының витагендік-ақпараттық технологиямен оқытудағы алған білімін қайталанбас дүние екенін және қайталанбайтынын ескеру қажет. Витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда алынатын білімді ешқашан ешнәрсеге алмастыруға болмайды. Витагендік-ақпараттық оқытуда әр оқушының дамуының ерекше процесі. Себебі әрбір жеке тұлғаның берілетін витагендік-ақпараттық білімді қабылдауы әр түрлі. Витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда білім- қоршаған шындықты түсінудің нәтижесі, сондықтан ол эмоциялармен, сезімдермен етене тығыз байланысты. Бір жағынан, витагендік-ақпараттық оқыту күнделікті алынған білімді талдау болса, екінші жағынан, болашақты болжау және оған жету құралы бола алады. Витагендік-ақпараттық технологиямен оқыту өмірден тікелей туындайтын ғылыми категория ғана емес, ол-сонымен бірге оқушылардың болашақты білуге және құруға деген ұмтылысы мен қызығушылығы. Витагендік оқыту теориясы оқушының витагендік тәжірибесін жетілдіруде негізгі рөл атқарады. Яғни витагендік тәжірибе оқушының өмір бойы жинақтаған тәжірибесінің бөлігі ретінде жеке тұлғаның түрлі жағдаяттардан шығу барысында маңызы зор. Витагендік оқыту оқу үдерісін толығымен өзгертіп, жеке тұлғаның өмірлік тәжірибесін жаңа білім алудың көзі ретінде пайдалануға жол ашады. Бұл технологияның басты мақсаты – оқушылардың интеллектуалды-психологиялық мүмкіндігін

жарыққа шығару.

Қазақ тілін кәсіби мектепте оқытуда оқушылардың танымдық қызығушылығы сан қырлы болғандықтан, олардың витагендік тәжірибесіне сүйену арқылы бұл мәселенің шешімін табуға болады. Сол себепті кәсіби мектепте қазақ тілін меңгертуде витагендік оқыту технологиясының маңызы зор. **Бірінш**

іден, оқушылар тілді үйренудің маңыздылығын түсінеді; **екіншіден**; әр мәтіндегі ақпараттарды игеру деңгейі қалыптасады,

үшіншіден; витагендік технологияның әсерінен оқушылардың тілді үйренуге деген

танымдық қызығушылығы артады. Яғни кәсіптік мектепте мемлекеттік тілді үйрету негізінде оқушылардың қатысымдық құзіреттілігін қалыптастыру витагендік тәжірибе құндылықтарымен тығыз сабақтасып отырады. Витагендік оқыту технологиясы арқылы оқушы өзіне қажетті білім көзін таба алады. Адамның өмірлік тәжірибесінің негізі ретінде оның жадында ұзақ уақыт сақталатын, кез келген уақытта, түрлі жағдаяттарда жарыққа шығуға дайын тұратын витагендік ақпаратты түсінуге болады. Бұл жеке тұлғаның өмір сүруіндегі маңызды рөл атқаратын ойлау жүйесінің, білімінің, эмоциясының, түрлі іс-әрекеттерінің, т.б. өзіндік бейнесі ретінде қалыптасады

Қазіргі кезеңде қазақ тілін басқа тілді аудиторияларда оқыту әдістемесі жаңа инновациялық технологиялармен, жаңа әдіс-тәсілдермен толығып жатыр. Бұл еңбектер қазақ тілін оқыту әдістемесін жетілдіріп қана қоймай, оқушылардың білімін, дағдылары мен біліктерін дамыту жолдарында негіздеп берді. Бастауыш мектеп оқушыларының ойлау қабілетін дамыту, қатысымдық құзіреттілігін қалыптастыру жұмыстары жаңа инновациялық технологияларды қолданғанда тезірек қалыптасатыны тәжірибеде анық байқалды.

Бастауыш мектептің қазақ тілі сабақтарында оқушылардың қатысымдық құзіреттілігін қалыптастыру сабақтары мына құрылымға ие болғанда ғана тиімді болмақ:

Витагендік оқыту технологиясы қолданылған сабақтың мақсаты – қазақ тілі пәнін

оқыту барысында белсенді әдістерді пайдалану арқылы оқушылардың қатысымдық құзіреттілігін арттырып, қазақ тілінде еркін сөйлеу дағдыларын қалыптастыру. Осы мақсатқа сәйкес бастауыш мектептегі оқушылардың қатысымдық құзіреттілігін қалыптастыру сабағында:

- тіл үйренушілердің өзара бір-бірін құрметтеу, түсіну және қарым-қатынас жасау қабілеттері қалыптастырылады;

- өтілген материалды, қазақ тілінде айтылған әңгімені түсіну дағдылары жетілдіріледі; - тіл үйренушілерге қазақ тілі сабағында өз білімдерін түрлі жағдаятта, жоғары дәрежедегі белгісіздікті анықтауға жұмсауға, тұлғалық іс-әрекеттердің жаңа түрлерін жасауға мүмкіндік береді.

Бастауыш мектеп оқушылардың қатысымдық құзіреттілігін қалыптастыру сабағында оқытушының білімділігі, тәжірибелігі мен әдіскерлігі өте қажет. Себебі оқытушы сабақта оқушылардың қазақ тіліне қызығушылығын оята алған жағдайда ғана сабақ сәтті өтіп, оқытушы мақсатына жете алады.

Витагендік тәжірибенің негізіне тіл үйренушінің жинақтаған білімін, қоршаған ортаға деген көзқарасын, іс-әрекетін көрсететін ақпараттар жататындықтан, оқыту

технологиясы дәстүрлі сабақтан өзгеше ой шақыру, өзін-өзі бақылау, т.б.оқушының шеберлігін шыңдауға арналған әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асады.

Ой шақыру арқылы тіл үйретудің мақсаты – оқушылардың ойлау қабілетін жетілдіру мақсатында белгілі бір проблеманы шешу, ынтымақтастыққа тәрбиелеу, оқушының шығармашылық ойлауын жетілдіру. Бұл тәсілдің негізін 1941 жылы А.Ф. Осборн қалаған. Бұл әдіс жарнама бизнесінде кеңінен қолданылады. Ал тіл үйретуде жаңа оқу материалын өту барысында, өткен материалды қайталауда, жинақтауда, белгілі

бір проблеманы шешуде қолданылады.

Өзін-өзі бақылау әдісінің мақсаты – оқушылардың білімін тексеру, әр оқушының

тілді қаншалықты меңгергенін көрсету үшін мүмкіндік беру, үлгірімі нашар оқушы лардың өзіне деген сенімсіздігін жою, оқушылардың тілін дамыту, мен-концепциясын тәрбиелеу. Витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда білім бірте- бірте уақыт бойы жинақталады және ол өмір бойы толығып, жетіліп отырады. Витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда тіл дамыту оқушының жас ерекшелігіне және талдау, синтез, жалпылау, ұқсастық, түсіндіру және т.б. не тікелей байланысты. Олай болса, витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда тіл дамыту -оқушының жеке меншігіне айналған, күнделікті ғұмыр бойы есте сақтау қабілетін қалыптастыратын, күнделікте

өмірде пайдалануға үнемі дайын күйде болатын, болашақта да айрықша рөл атқаратын өте күрделі процесс. Тұлғаның витагендік-ақпараттық біліміне сүйену-шындықты, құндылықты, білім беру және өмір сүру кеңістігіндегі білімді өзектендіру тәсіліне айналдырудың негізгі жолы.

Оқытуда витагендік-ақпараттық технологияны қолданудың алғышарттарының бірі- оқытудан тыс алынған идеяларды, білімді есепке алу және пайдалану. Сондықтан витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда жеке тұлғаны дамытудың қажетті формасы болып табылады. Себебі бұл оқушының өзін және басқаларды, олардың мүмкіншіліктері мен қабілеттерін, түсіну және бағалау дағдыларын игеруге ықпал етеді. Сонымен бірге витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда тіл дамыту білімді, білік пен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған педагогикалық сананы дамытуға мүмкіндік береді.

Педагогика тарихында оқу процесінде оқушылардың витагендік-ақпараттық технологиямен оқытудың рөлі туралы мәселе көптен бері зерттелуде. Оның нәтижелері педагогикалық зерттеулердің әдістемелерімен, теорияларымен тікелей байланысты болады. Педагогикалық көзқарастардың әр түрлілігі (схоластикалық тұжырымдамалар, тенденциялық, қоғамдық, әлеуметтік-саяси ілімдерге тәуелділікті, ойлаудың метафизикалық әдісіне сүйену, педагогикалық процесті біржақты түсіну, ғылымның өмірмен, оқушылардың жеке ерекшеліктерін жеткіліксіз түсіну) оқушылардың танымдық іс-әрекетінің заңдылықтарын шеше алмауға әкелді. Оқушының күнделікті өмірде өзін қоршаған әлемді тану процесінің қалай жүретінін, оның оқудағы таныммен қандай байланысы бар екенін білу мүмкін болмады. Сондықтан оқу процесінде витагендік-ақпараттық технологияны оқытуда тіл дамытудың рөлін дұрыс анықтау мүмкіндік бермеді. Оқушылардың өз дамуы мен қалыптасуы және құндылығы ескерілмеуі (ортағасырлық схоластика), білім берудегі адамзаттың жалпыланған тәжірибе үзілді (Дж.ж. Руссо), солай болғанмен ол біртіндеп мектептегі оқытудың негізіне айналды, сөйтіп оқыту стихиялық сипатқа ие болды, қоғамның өзгеруі мен дамуы педагогикалық процеске де өзгерістер әкелді. Тың зерттеулер мен заманауи әдіскерлер пайда болды.

Витагендік технологияның алғашқы ашушы академик, педагогика ғылымдарының докторы, А.С.Белкин: «Витагендік оқыту дегеніміз – оқытушы мен оқушының бірлескен іс-әрекетінің белгілі бір мақсатқа бағытталуы, сабақ үдерісінің оқушының жинақтаған тәжірибесі арқылы ұйымдастырылуы,

оқушылардың ұжымдық тәжірибелерінің жүзеге асуы. Витагендік оқытуды ұйымдастыру сабақ жүйесі мен технологиясын өзгертуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ мұғалімнің оқушыларға берілетін материалдағы витагендік ақпараттан хабардар болуы тиіс. Ең бастысы, витагендік оқыту оқушылардың тәжірибелерін белсендірумен қатар, жинақтаған өмірлік тәжірибелерін жүзеге асыратын витагендік мүмкіндіктерін қалыптастырады» – дейді.

Бір сөзбен айтқанда бұл технология оқушылардың білімдерін шынайы өмірде қолдануға, және сабақты шынайы өмір тәжірибесімен ұштастыра салыстыра өткізу арқылы оқушылардың өмірге деген көзқарасын қалыптастыруға көмектеседі. Бұл менің өзімнің ойлап тапқан технологиям болмағанмен, сабақтарымда кеңінен қолданатын технологиялардың бірі.

Сондай әдістің біреуі- витагендік-ақпараттық технологиямен оқыту. Бұл салада С. П. Баранов, Д. В. Вилькеева, Ю. Н. Кулюткина және М. А. Данилова, Б. П. Есипова, Э. И. Монозона, И. Т. Огородникова, М. Н. Скаткин т.б. ғалымдар оқушылардың витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда ғылыми білімді сәтті және саналы түрде игерудің, оқытудағы формализмді жеңудің, теориялық материалды меңгерту барысында оқушылардың қызығушылығы мен ынталылығын арттыруды қарастырған, сөйтіп витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда тіл дамыту міндеттерді шешуге арналған проблемалық көзқарас пайда болды.

Жобаның теориялық маңыздылығы бастауыш сынып оқушыларында оқуға, тіл дамытуға деген қызығушылығын ояту мен қалыптастыру құралы ретінде витагендік-ақпараттық технологияны қолданудың педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау және негіздеу.

Ғылыми зерттеу нәтижелері жалпы педагогикалық мәнге ие және оларды бастауыш білім беру тәжірибесінде қолдануға болады.

Зерттеу нәтижелерінің ғылыми негізділігі мен сенімділігі эксперименттік жұмыстың кезеңдеріндегі жобаның мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін витагендік-ақпараттық технологияны қолдану арқылы бастапқы теориялық ережелердің әдіснамалық негізділігімен, алынған эксперименттік деректердің өкілдігімен қамтамасыз етіледі.

Жобаның әдіснамалық негізі: қызметтің психологиялық теориясы Қ.Жарықбаев; М.Жұмабаев, Б. Г. Ананьев, А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн,

тұлғаның даму теориясы Л. И. Боживич, Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев, педагогикалық қызмет теориясы В. И. Загвязинский, А. К. Маркова, В. А. Сластенин, В. Д. Шадриков); витагендік-ақпараттық оқыту теориясы А.С. Белкин, Қ.Молдабек, М.С.Әлібаева.

Жобаның мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыруда мынадай әдістер қолданылады: зерттеу мәселесі бойынша ғылыми және әдістемелік әдебиеттерді теориялық талдау; модельдеу; эмпирикалық зерттеу әдістері: бақылау, қызмет нәтижелерін зерттеу, сауалнама, сұхбат.

Қорытынды бастауыш мектепте қазақ тілі сабағында витагендік-ақпараттық технологиямен оқытуда тіл дамыту мәселесін зерттеуің теориялық деңгейі зерттелетін құбылыстың маңызды аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік берді. Атап айтқанда, тіл амытудың құрамын түсіну, олардың арасындағы табиғи байланыстарды анықтау және сол арқылы витагендік-ақпараттық технологияның бастауыш сынып оқушыларының оқуға, тіл дамытуға деген қызығушылықтарын арттырудың негізі екені анықталды.

Витагендік-ақпараттық технология-оқушының дамуының кезеңдерінде оның дүниетанымын көрсететін және анықтайтын білім, сезім, іс-әрекеттер жиынтығы; заңдарды білу мен оны пайдалану өлшемі; алынған теориялық және практикалық білімнің ақпараттық көлемі. Витагендік-ақпараттық технология оқушы санасындағы ақпаратты бағалау, таңдау және өңдеу барысында сапалы.

Пайдаланылған әдебиетер:

- 1.Белкин А.С. Витагенное обучение с голографическим методом проекций // Школьные технологии. – 1998. – №3. – С. 23-26.
- 2.Қазақстан Республикасының 2010 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары. – Астана, 2002, – 97-б.
- 3.Әлібаева М С. Автореферат.Кәсіби қазақ тілін витагендік технология арқылы оқыту әдістемесі (экономика мамандығы бойынша) .Алматы,2010
- 4.Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі. – Алматы: РБК, 2000. – 207 б.

Strategic directions of reforming the education system

Аға оқытушы, магистр Таджибаева Ж.С.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қаласы, Қазақстан

СИНГАПУРДЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қазіргі кездегі білім берудегі көшбасшы мемлекеттің бірі – Сингапур елі. Аз ғана уақыттың ішінде дамушы мемлекет қатарынан бұл ел әлемдегі үздіктер қатарына ауысты. Тарихына тоқталатын болсақ, ағылшындардан тәуелсіздігін алған уақыттан кейін бұл елге басқа мемлекеттерден шет елдіктер ағылып келіп, халқының дамуына әрі бәсекеге қабілетті болуына әсер еткен сыңайлы. Бүгінде Азия барысы деп танылған шағын ғана мемлекеттің басшылары экономикалық дамудың қозғаушы күші де, басты қаруы да – білім беру жүйесін күшейту екендігін түсінді. Осылайша барлық қаражатты білім беру жүйесіне құйды. Елдегі барлық ауқаттылар мен кәсіпкерлерді білім беру жүйесінің жұмысын жандандыруға жұмылдырды. Баланың дарындылығын ашатын және жеке ерекшеліктерін дамытуға бағытталған жеке меншік мектептердің ашылуына тартты. Бастауыш сыныптардың барлығын жеке меншік құқығына берді, дегенмен оқу ақысын тегін ете отырып, барлық балаларды бастауыш оқумен қамтамасыз етті.

Сингапур елінің негізгі құндылығы — білім және жемқорлықсыз саясат. Білім жүйесінің негізі — ағылшын тілі. Және Сингапурдағы білім барлық шетелдіктер үшін қолжетімді.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде де балаға деген ынтымақтастық қарым-қатынас барынша жоғары деңгеге қойылған. Бұл мекемелердің барлығы дерлік жеке меншік. Олар діни ұйымдар және бизнес қорлармен басқарылады. 3-6 жас аралығындағы балалар санау, оқу, қарым-қатынас негіздерімен қатар үш тілді — қытай, малай, ағылшын тілдерін меңгереді.

Жалпы білім беру мектептерін алатын болсақ, Сингапурда балаларды мектепке 6 жастан бастап қабылдайды. 1-4 сынып аралығын негізгі сынып деп санаса, 5-6 сыныпты бағыт-бағдар беретін саты ретінде қарайды. Сабақ қаңтар айының 2 жұлдызынан басталады, оқу жылы 4 тоқсаннан тұрады, әр тоқсан 10 аптадан тұрады. Тоқсан арасында 10 күндік каникул беріледі. Барлық мемлекеттік мектепте білім алу тегін болғанымен, әр оқушы жыл сайын мектеп шараларына 13 сингапур долларынан жинап береді. 3-сыныптан бастап жаратылыстану пәндері оқытылады. Бастауыш сыныпты аяқтаған соң, орта буынға көшу үшін емтихан тапсырады. Емтихан қорытындысы бойынша оқушылар арнайы, экспресс, академиялық және стандартты деген бағыттарға бөлінеді. Оқушылар мектеп бітіргенде аталған бағыттар бойынша аттестат алады.

Емтиханнан кейін оқушылардың орта мектепте оқитын бағыты мен бағдарламасы таңдалады. Ол бағыттар төмендегідей:

- арнайы
- жылдам/экспресс-бағыт
- академиялық
- техникалық

Ал, білім бағдарламасы біріктірілген және кәсіби болып бөлінген. Орта мектеп 4 жылға созылады, тек академиялық бағыт 5-6 жыл бола алады. Арнайы бағыт толыққанды орта білімді аттестат береді. Жылдам бағыт тереңдетілген ана тілін оқытумен сипатталады. Осы екеуінің аттестаттары О-деңгейі деп аталады. Ал, қалған екеуінікі сәл төмендеу N-дәрежесі деп аталады. Арнайы және экспресс бағытын тамамдағандар О-дәрежесіндегі аттестат берілсе, академиялық және стандартты бағытты бітірген оқушыларға N-дәрежесіндегі аттестат беріледі. Алдыңғы дәрежемен бітірген оқушылар біздің жүйемен «Үздік аттестат», ал соңғысы жай аттестат болып есептеледі. Осыдан кейін оқушылар колледждерде, техникумдарда, т.б. білім ала алады. Жалпы, Сингапурдағы мектептер жан-жақтылығымен ерекшеленеді. Балаларға таңдауға мүмкіндік жасалған [1].

Бағалау жүйесіне келетін болсақ, Сингапур оқушылары 9 баллдық жүйемен бағаланады. A1/A2 өте жақсы, B3/B4 жақсы, C5/C6 қанағаттанарлық, D7 нашар, E8/F9 өте нашар деген бағалармен бағаланады.

Әлем бойынша білім беру жүйесі бойынша алдыңғы орында Сингапур қала-мемлекеті болып табылады. Ол жерде мектептегі мұғалімдер үлкен абырой мен жалақыға ие. 35% университет бітірушілер мектепке мұғалім болып барады. Сингапур оқушылары 11 күн ғана демалып сабақ оқиды.

Сингапур 1997 жылы Thinking Schools, Learning Nation жобаларын іске қосты. Білім сапасы болу үшін бастысы мықты мұғалім мен көреген директор болу керек деп есептейді. 2015 жылдан бастап Сингапурда мектепке университеттің топ-түлектерден, яғни, ең үздіктерін ғана мұғалім ретінде алуды енгізген.

Шарт бойынша мұғалімдер міндетті түрде 3 жыл мамандығымен жұмыс жасау керек. Әйтпесе, оқуына кеткен шығынды мемлекетке қайтаруға міндетті. Мұғалімдердің жалақысы бәсекеге сай, орташа 2,5 мың доллардан басталады. Оған қоса ай сайын әртүрлі сыйақылар беріліп, жыл сайын 100 сағаттық деңгей көтеру курстарының ақысы төленеді.

Директор болу үшін мастер-мұғалім болуың керек. Жалпы тестілеуден өтіп, жарты жылдық тренингке қатысу керек. Сосын шетелде болып, әріптестерімен тәжірибе алмасып қайтуы шарт.

Автономды мектептер идеясымен Сингапурда кластерлер қалыптасқан. Оны директорлардың жол сілтеушісі болып табылатын суперинтендант басқарады. Құрамына 12-14 мектеп кіреді. Ал, кластерлер 7-еуден бір білім беру округіне жатады. Жалпы, Сингапурда 4 білім беру округі бар.

Сингапур алдағы 5 жылда білім беру жүйесіне 55 млн доллар жұмсауға дайын. Білім және ғылым министрі Хенг Суи Киттің айтуы бойынша, әр мектеп жақсы нәтиже беретін саласына қарай маманданып, сол жағынан тереңделуі тиіс. Әр мектеп бір саланы таңдап, даму бағдарламасын министрдің алдына ұсына алады. Осындай жолға түскен 190 мектеп бар, бұл елдегі мектептің 50% құрайды.

Ол спорт, өнер немес экологиялық білім болуы мүмкін. Ондай мектептер мемлекет бюджетінен 3 жылда бір рет қосымша 150 мың доллар қаражат ала алады. Мектепте әр баланың жеке қасиеттері мен таланттарының толықтай ашылуына мүмкіндік беру үшін сыныптан тыс шаралар көп мөлшерде ұйымдастырып, мектептердің бір-біріне ұқсамауын қадағалайды.

2007 жылы Сингапурдың білім министрлігі технологиялық компаниялар Ассоциациясымен және бірнеше ірі IT компаниялармен бірігіп «Болашақтың мектептері» жобасын бастады. Бастапқыда 6 мектеп таңдап алынғанымен, артынан 8 мектепке апарып, 2015 жылдан 15 мектеп қылды.

Негізгі мақсаты – ақпараттық технологияларды қолданып білім беру жүйесіне жаңалық енгізу. Әр оқушының пікірін біліп, идеясын іске асыру.

Canberra Primary School оқу процесіне ойын технологияларын енгізумен айналысады. Үш деңгейден тұратын 6 жылдық бағдарлама жұмыс жасауда: ашылу, ғаламдық оқушы, үйлесімді оқушы. Әр деңгей сабақ кестесіне қалыптасқан пәндермен қатар қабілеттердің дамуына бағытталған арнайы пәндерді кірістірілуімен жасалған.

Nan Chiau Primary School оқушыға жауапкершілік алып, оқу процесіне өз түзетуін енгізуіне мүмкіндік береді. Оқу бағдарламасын өзгерту үшін мектепте мобилді қосымша белсенді түрде қолданылады. Оған қоса, мектеп қытай тілін үйренуді оңайлататын бағдарлама жасауда.

Ngee Ann Secondary ақпараттық технологияларды қолдану арқылы мектептегі бағалау жүйесіне жаңа бағдарлама жасауда.

Бұл тәжірибелер мен зерттеулер тек сингапур мектептеріне ғана пайдалы болмақ емес. Дәл осы тәжірибелер арқылы түбегейлі мектеп өмірін жаңартатын жаңа тәсіл ойлап табылады сенеміз.ытады

Әйгілі орыс жазушысы Некрасовтың сөзімен айтсақ, «Әлемді саясаткерлер емес, мұғалімдер дамытады» дегеніндей, сапалы мұғалімнің қажырлы еңбегі және де осы мамандықтың құндылығын түсініп, мұғалім даярлауға аса басымдылық берген Сингапур елінің басшылығының арқасында елдің даму

дейгейі үздіктердің қатарынан табылып отыр. «Ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогикадан, әдістемеден хабардар оқыта білетін мұғалім», - деп 19 ғасырдың ойшылы А.Байтұрсынов айтып кеткеніндей, мемлекеттің болашағын айқындайтын осы мамандық иелерінің сапасын арттыруда қажетті нәрсе оған жасалған жағдай. Сингапур елі осы нәрсені түсініп ең бірінші мұғалімдерді қажетті жағдаймен қамтамасыз ете білді. Оларға жоғары жалақы төледі, артық, қажетсіз міндеттерді міндеттеген жоқ. Сабаққа сапалы дайындалуы үшін артық жүктемеден босатты. Және де білім саласындағы соңғы озық технологиялармен білім беру мекемелерін жабдықтап отырды. Оқу орындарының көпшілігін жеке меншікке берді. Жеке меншік болған соң, меншік иелері жауапкершілікті алды және де бәсекелестікке бейімделді. «Мемлекет мәдениетінің айнасы мектеп» дегендей барлық инвестицияны білім жүйесіне құйды.

Ұлы Коменскийдің Ұлы Дидактика еңбегінде. Нені оқыту керек? Қалай оқыту керек? Деген сұрақтарды заманауи түрде ХХІ ғасырдың мұғалімі қандай болуы керек? деп қойсақ түсініктірек болатын шығар. Заман талабы мұғалім келбетін кішкене өзгеріске түсірген секілді. Мұғалім іс-әрекеті әрқашан да білім беруші әрі тәрбие беруші, баланың жан дүниесін түсінетін абзал жанның ролінде жүргізілгені анық. Бұрынғы кезден ақ өте маңызды әрі жауапкершілігі мол қызметтің бүгінде мәртебесі артты ма әлде керісінше ме?

Ғылым мен техниканың шарықтаған ХХІ ғасырда заманына сай мұғалім болу – бүгінде оңай шаруа емес екендігі анық. Тек білім беруші, ақпарат беруші, тәрбиелеуші қызметімен қатар, бағыттаушы, жаңалық ашушы, зерттеуші, өзінің технологиясын қалыптастырушы ретінде қалыптасқан мұғалім ғана, өз кәсібінің шыңын бағындыратыны анықталуда. Балаға ақпарат беріп қана қою жеткіліксіз. Баланың білімі мен тәрбиесін, қабілетін қажетті арнаға бұру – заманауи мұғалімнің бірден бір қызметі дер едім. Қазіргі балаларды бір нәрсеге қызықтыра қою екіталай. Сондықтан да мұғалімнің қолданатын тәсілдері қызықты болуы тиіс. Сонымен қатар, «адам – адам» жүйесіндегі мұғалім баланың жан-дүниесіне терең үңіліп, өзі де рухани бай болуы керек. Гегельдің еңбегінің арқасында пайда

болған идеализм (материалдық һәм физикалық дүниеден тыс рухани әлем бар деген иланым) элементтерін басты ұстанымына айналдыра білуі тиіс [2].

Міне қазіргі мектеп мұғалімнен осындай сапаларды қажет етеді. Бұл сапаларды бойында жинақтау үшін мұғалімге еркін психологиялық ахуал, жоғары еңбекақы қажет, және өзін ұдайы дамытып отыруы қажет. Жаһандық бәсекеге қабілетті болашақ мамандарды даярлау Қазақстан Республикасының жоғары білім беру мазмұнын түбегейлі жанартуды қажет етеді. Сондықтан болашақ педагогтар оқытудың жаңа технологиясын жетік меңгерген, ақпараттық-коммуникативтік күзіреттілігі қалыптасқан креативті маман болуы тиіс [3].

1. ["Compulsory Education Act \(Chapter 51\)"](#). Онлайн режимінде Сингапур ережелері. 2000.

2. Майкл Райан Әдебиет теориясы. Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019.- 292 бет.

3. **Бұзаубақова К.Ж. Педагогика: Оқулық /К.Ж.Бұзаубақова.** -Тараз: ИП «Бейсенбекова А.Ж.», 2019. -329 б.

Modern methods of teaching

Магистр педагогических наук Байгужинова Г.Т.

ГУ «Гимназия №3 для одаренных детей» города Павлодар

ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ РАБОТЫ СО СПЛОШНЫМИ И НЕСПЛОШНЫМИ ТЕКСТАМИ НА УРОКАХ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА.

Необходимые компетенции, диктуемые XXI веком, формируются через умение работать с информацией, находить нестандартные решения ситуативных задач. Отсюда растет необходимость обладать навыками функциональной грамотности. Умение ориентироваться, развиваться и применять знания помогают ориентироваться в окружающей действительности и усваивать новую информацию, приспосабливаться к жизненной реальности. Функциональная грамотность связана прежде всего со способностью учиться всю жизнь. Учиться, значит обладать способностью, искать решения на возникающие проблемные задачи. [3, с.5]

Таким образом, современный компетентный специалист - это исследовательская личность, сформировать которого мы можем через развитие навыков функциональной грамотности.

Свободное владение навыками грамотности чтения означает, что учащиеся умеют ставить перед собой цель, выделяет главную идею или суть, и интерпретирует их.

Чтобы избежать психологического дискомфорта и отторжения изучать язык, есть необходимость объяснять, как можно работать с текстом, отбирать информацию и читать фактические данные.

Проблема работы с текстом вытекает из того, что учащиеся не видят разницу источников информации: таблица или предложение.

Работа со схемами и картами тоже вызывают затруднения. Был проведен опрос, с какими видами текстов встречаются затруднения. Были предложены

варианты сплошных и несплошных текстов. Опрос показал, что затруднения вызывают карты, таблицы и схемы. У учащихся необходимо развивать умение найти и извлечь информацию, умение интегрировать и интерпретировать сообщение, умение осмыслить и оценить сообщение.

Есть определенный алгоритм чтения с позиции ученика и с позиции учителя по работе со сплошными текстами извлекать локальную информацию и интерпретировать сообщение.

Локализация информации включает в себя просмотр текста в целом и поиск нужной информации из текста. Перед учеником ставится задача: Что конкретно я должен найти? Где я буду получать информацию и как эта информация расположена?

Дается сплошной текст и вопросы, которые относятся к локализации. Что нужно сделать ученику, чтобы локализовать в тексте информацию? Имеется несколько технологий: чтение по диагонали, последовательное чтение слева направо и перекрестное чтение. Такое чтение можно представить следующей схемой.[5, ч.2]

Алгоритм действий ученика должен идти через постановку заданий.

Первый шаг: Внимательно прочитай название текста и выдели ключевые слова цифры, выделенные другим шрифтом слова.

Второй шаг: Прочитай быстро текст. Определи тему текста.

Третий шаг: Прочитай задание. Что ты можешь найти в тексте? Например, выделенные ключевые слова (Signalwörter).

Четвертый шаг: Найди в тексте и в задании ключевые слова (Signalwörter) и прочитайте точное место в тексте.

Здесь важно отметить, что важные места в тексте можно пронумеровать. Так как в немецком языке к сплошным текстам идут задания тестового характера с выбором правильного ответа, а так же задания на правильное и неверное утверждение «Richtig» или «Falsch», и в алгоритме работы выделяют следующие шаги. Пятый шаг: Ты уверен, что из предложенных вариантов ответов один не верный? Тогда зачеркни его! Или с текстом «Richtig» или «Falsch» следующий шаг. Прочитай место еще раз и отметь «Верно», «Не верно».

Шестой шаг: Сравни два других ответа с важным местом в тексте. Знаешь правильный ответ? Поставь крестик!

Седьмой шаг: У тебя есть ответ? Да! Хорошо тогда делай дальше. Нет! Тогда все равно поставь крестик! [3, с.23]

Умение локализовать текст помогает ученику быстро и правильно справиться с заданием. Ведь прежде чем усвоить информацию, ее нужно найти. Умение интегрировать и интерпретировать предполагает еще умение выявлять буквальный смысл и уметь обобщать.

Учащиеся встречаются в повседневной жизни с вывесками, таблицами, схемами, и нам учителям важно научить работать по ним.

Представленные несплошные тексты содержат максимум информации о месте. Задание к несплошным текстам Провести групповую экскурсию.[4, с.84]

Алгоритм работы с несплошным текстом будет следующим.

Первый шаг: Внимательно прочитай задание. Что ты будешь искать в несплошном тексте? С какой целью?

Второй шаг: Изучи, что в нем изображено. Что ты видишь? Как дана информация? Цифры, слова другого шрифта, цвета, условные обозначения, стрелки.

Третий шаг: Определи, какую функцию несет объект. Возможно это условия, правила, закон.

Четвертый шаг: Найди в несплошном тексте остальные объекты. Подумай, какие функции они несут и как они взаимосвязаны.

Пятый шаг: Подумай и определи, что иллюстрирует данный текст. Изучи процесс. Что происходит?[5, ч.3]

По алгоритму работы с сплошными и несплошными текстами у ученика вырабатывается навык грамотности чтения, эффективно достигаются поставленные учебные цели. Такая работа способствует не только расширению лексического запаса слов, применению грамматических структур, но и поможет решать конкретные задачи.

Таким образом, для того, чтобы у учеников формировалась мотивация и развивались навыки чтения, учителю необходимо подбирать тексты интересные и познавательные, соответствующие реалиям жизни.

Ученик с развитыми навыками читательской грамотности обязательно станет конкурентоспособной личностью и компетентным специалистом.

Литература:

1. Бунеев Р.Н. Понятие функциональной грамотности // Образовательная программа “Школа 2100”, Педагогика здравого смысла
2. Логвина И.А, Рождественская Л.В. Формирование навыков функционального чтения. Книга для учителя.// Тарту Уликоль Нарва 2012
3. Fit fur Fit in Deutsch 1 und 2. Tipps und Ubungen// Gerhard Neuner Heuber Verlag 2007
4. Geni@1 Lehrerhandbuch A2 // Hermann Funk, Michael Koenig, Langenscheidt 2004
5. Развитие читательской грамотности
//<https://www.youtube.com/watch?v=jULi8qJnBuM>

Сапкиереева Ермек Маратовна

*КГУ "Волошинская средняя школа" учитель русского языка и литературы
Северо-Казахстанская область, Есильский район*

ПРИЁМЫ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ, СОПУТСТВУЮЩИЕ РАЗВИТИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ

Функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений». Сегодня обучение чтению и письму в школе должно включать функциональные и операционные цели, связанные с повседневной жизнью и трудовой деятельностью. Формирование навыков и умений невозможно без решения следующих задач:

- ✓ осмысленно читать и воспринимать на слух, а также продуцировать тексты разных типов (информационного и прикладного характера, литературные тексты);
- ✓ уметь извлекать информацию из разных источников;
- ✓ учиться находить и критически оценивать информацию из СМИ и Интернета;
- ✓ уметь пользоваться источниками и ссылаться на них;
- ✓ уметь читать таблицы, диаграммы, схемы, условные обозначения и уметь применять их при подготовке собственных текстов.

Текстовая деятельность особенно трудна, так как в ней отражается не только знание языковой системы, единиц и правил их изменения и сочетания, но и владение механизмом порождения и восприятия речевых сообщений с учетом целей и задач общения, фактора адресата, сферы общения, условий и пр. Задача

учителя – словесника, состоит в том, чтобы организовать планомерную творческую работу по формированию текстовых умений.

Функциональная грамотность включает в себя читательскую грамотность (математическую, естественно — научную, компьютерную, юридическую, экономическую, экологическую грамотность и т.д).

Читательская грамотность – это первая ступень в функциональной грамотности. В исследовании PISA «читательская грамотность – способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни».

Читать – это еще ничего не значит, что читать и как понимать прочитанное – вот в чем главное». Чтение – это процесс восприятия и смысловой переработки (понимания) письменной речи. Чтение – это и процесс коммуникации с помощью речи. Цель читателя – преобразование содержания прочитанного в смысл «для себя», то есть понимание.

Работа с текстом предполагает развитие определенных читательских умений:

- ✓ выделять главную мысль всего текста или его частей;
- ✓ понимать информацию, содержащуюся в тексте;
- ✓ преобразовывать текстовую информацию с учетом цели дальнейшего использования;
- ✓ применять информацию из текста в изменённой ситуации;
- ✓ критически оценивать степень достоверности, содержащейся в тексте информации

Выделяют четыре основных способа осмысления текста:

- ✓ постановка вопросов (о неизвестном) к тексту;
- ✓ построение смысловых опор (планов, таблиц, схем, опорных конспектов и т.д);

- ✓ создание вторичных текстов (например, в результате конспектирования, пересказа и других видов сжатия);
- ✓ конструирование собственных высказываний о прочитанном.

Вот несколько эффективных приёмов работы с текстом, способствующих формированию читательской грамотности. Конечно же, приёмы должны соответствовать возрастным особенностям учащихся.

Для развития функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы огромную роль играет использование инновационных педагогических технологий. Преимуществами инновационных педагогических технологий в том, что они позволяют учащимся на собственном опыте осознать и обсудить особенности чувственного восприятия, контролировать собственное восприятие окружающей среды; развивают навыки общения, помогают осознать значение группового опыта; помогают участвовать и контролировать своё участие в работе группы, уважать ценность правила, принятого группой, обосновывать своё мнение и отстаивать собственную позицию. Помогают согласовывать свои действия при решении проблемы; учат использовать не готовые знания, а полученные при помощи прямого опыта.

Все приемы формирования читательской грамотности, используемые мною на уроках русского языка и литературы, я условно разделила на три группы: приемы и технологии графической переработки текста, творческое чтение, приемы и технологии развития творческих способностей.

В заключение можно сказать, что чтение - сложный, многогранный процесс. Он подразумевает решение важнейших познавательных и коммуникативных задач: понимание (общее, полное, критическое), нахождение конкретной информации, интерпретация содержания, рефлексия текста.

Литература

1. Асмолов А.Г. Формирование универсальных учебных действий в основной школе: от действия к мысли. Система заданий для учителя. - М.: Просвещение, 2010,-159 с.

2. Беляева Н.В. Уроки литературы в 8 классе. Поурочные разработки : учеб. пособие для общеобразоват. организаций /Н. В.Беляева. - 2-е изд. - М.: Просвещение, 2017 -256 с.
3. Дизайн искусственных стихов: Проект Сергея Новоселова. - Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2003.
4. Доскарина Г.М. Исследование в действии: Способы и приемы повышения уровня читательской грамотности учащихся / Г.М.Доскарина, А.С.Сабитова // Молодой ученый. – 2016. – №10.4. – С. 19-21.
5. Как создать читательскую среду в школе. Научно-методический сборник. - Вып.1. - М., 2009

Shraimanova G.S., Nadtochiy S.S., Konyrbaeva A.
Karaganda University named after academician E.A. Buketov

ORGANIZATION OF PROJECT ACTIVITIES OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE SYSTEM OF TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION

The Concept of education in the system of continuing education of the Republic of Kazakhstan states that the basis of modern education of a comprehensively developed personality should be the whole world of human culture based on national and universal values [1]. Namely, it covers all its types: mental, intellectual, work culture with professional orientation, personal, moral culture, political and legal culture, aesthetic, physical, environmental and economic culture, traditional and ethno-pedagogical culture.

The technology of labor education at the present stage of training has been recognized as the most productive method of teaching in the educational process. This system is focused on independent creative work.

The development of students' creative thinking is considered as one of the priority directions in pedagogy. The relevance of the chosen topic and the need for its development are due to the current trends in the socio-economic development of our country, the increasing role of the human factor in all spheres of activity.

A project is an independent creative work of students, carried out from an idea to its implementation with the help of teacher consultations. The process of performing creative projects at each stage of training involves not only the comprehensive use of what students have learned in a particular subject, but also reliance on knowledge and skills obtained from other school disciplines, as well as, albeit small, their own personal experience. This creates favorable conditions for the implementation of a personality-oriented approach in teaching natural science, the formation of students' value qualities such as independence, responsibility, criticality and demanding of themselves and

others, perseverance in achieving the goal, the ability to work in a team. Even an imperfectly executed creative project has a positive pedagogical significance. Here there is a overcoming of psychological inertia, the development of creative imagination, design, development of technology for performing various tasks. The project method is based on the development of students' cognitive skills, their ability to independently construct their knowledge, navigate the information space, and the formation of critical thinking.

The activity of a teacher in project training is carried out in three main directions: the formation of a bank of educational and cognitive tasks, the creation of conditions for the implementation and development of creative projects by students, arming them with the necessary knowledge and skills. Here there is a overcoming of psychological inertia, the development of creative imagination, design, development of technology for performing various educational tasks.

The project approach is applicable to the study of any discipline at school, college and university and is especially effective in natural science lessons aimed at establishing interdisciplinary connections. The bottom line is that our students discover subjectively new facts for them and build new concepts for themselves, and do not get them ready from the teacher. They will be pioneers every time.

The use of modern design techniques involves cooperation between individual students and teachers, as well as the use of public experience, scientific and technical patterns.

The most important is the problem of goal setting. The creative process is determined by the ultimate goal that the student sets for himself, solving a specific task. Based on the correlation of the desired end result with the existing stage product of creativity, the student corrects his own activity. The goal of creative search does not necessarily have to be materialized, it can remain in the form of an idea, which in itself is valuable and effective.

The teacher's choice of a method for creating new solutions for a particular student is effective if it is carried out taking into account the individual characteristics

of the student. A strictly personal approach should be implemented when teaching students to analyze techniques and technologies in order to improve them. Students should be taught to see contradictions in various technical systems and technologies in ways that are accessible to understanding.

The organization of project activities of students in educational institutions requires a competent scientific-based approach and the solution of a set of organizational and managerial, educational and methodological, staffing, organizational and methodological, informational, didactic and psychological-pedagogical tasks. These tasks can be solved in any educational institution if there is an initiative group of like-minded teachers led by a manager, an organizer of the educational process and scientific guidance for the development of this activity from a specialist or a scientific institution. These teachers will need a certain level of scientific and methodological training, knowledge of design technology and research method.

An indispensable condition for project activity is the presence of pre-developed ideas about the final product of the activity, design stages (development of the concept, definition of the goals and objectives of the project, available and optimal resources of activity, creation of a plan, programs and organization of activities for the implementation of the project) and the implementation of the project, including its understanding and reflection of the results of activities.

In project activities, there should be a high level of independence of students, whether it is an individual, pair, group or collective form of work. The autonomy of students in the performance of tasks should also be ensured.

Analyzing all possible approaches to the concept of the project method, we can conclude that the organization of students' project activities is aimed at the formation of skills to acquire knowledge independently, systematization and deepening of the theoretical knowledge and skills of students; the formation of creative thinking, abilities for self-development, self-improvement.

List of literature:

1. The concept of education in the system of continuous education of the Republic of Kazakhstan// <https://www.kstu.kz/kontsepsiya-vospitaniya-v-sisteme-nepreryvnogo-obrazovaniya-respubliki-kazahstan>

2. New pedagogical and information technologies in the education system: Educational settlement for students of pedagogical universities and the system of higher education. qualification of pedagogical personnel /E.S.Polat, M.Yu.Bukharkina et al. – M.: Iz.center "Academy", 2002. – 272 p.

POLITICAL SCIENCE**Regional political processes**

Қалелова Т.Қ., Оспанова А.Н., Нурбаев Ж.Е., Атаева Т.Т.

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

XXI ҒАСЫРДА СУ РЕСУРСТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Бүгінгі таңда су ресурстарын басқару және оларды дамыту тәсілін қолдау үшін қозғалыс белсенді түрде қалыптасуда, ол көбінесе адамның қажеттіліктеріне бағытталған және кешенді сипатқа ие. Су өмірдің барлық саласында қажет. Жалпы мақсат-экожүйелердің гидрологиялық, биологиялық және химиялық функцияларын сақтай отырып, адамның іс-әрекетін табиғаттың мүмкіндіктерін ескере отырып түзетіп, сумен байланысты аурулармен күресу кезінде планетамыздың барлық тұрғындарын сапалы сумен қамтамасыз ету – бұл тезис XXI ғасырдың күн тәртібінің 18-тарауында айтылды. Рио-де-Жанейродағы "жер планетасы". Су ресурстары саласындағы саясатты әзірлейтін адамдар үшін осылайша тұжырымдалған міндет орнықты дамуды қамтамасыз етумен байланысты неғұрлым кең мақсаттың құрамдас бөліктерінің біріне айналады.

Су ресурстарының дүниежүзілік перспективалары: Су тұтынудың бұл артуы су ресурстарына стресс жүктемесі Африка, Азия және Латын Америкасының едәуір бөлігін қоса алғанда, әлемдік аумақтың 60% - на едәуір артатынын білдіреді. Бұл сумен байланысты жиі және ауыр дағдарыстарға әкеледі ме? Егер тәсіл өзгеріссіз қалса, иә. "Бұрынғы көзқарас" ұғымына назар аудару жөн. Ескі тәсілмен енді бизнесті жүргізу мүмкін емес және су ресурстарын басқару көптеген жолдармен өзгеруі керек.

Бұл Біріккен Ұлттар Ұйымының Мыңжылдық декларациясында мойындалды, ол барлық мүше мемлекеттерді: суға әділ қол жеткізуге және оның жеткілікті ұсынысына ықпал ететін өңірлік, ұлттық және жергілікті деңгейлерде су шаруашылығы қызметінің стратегияларын әзірлей отырып, су ресурстарын

ұтымсыз пайдалануды тоқтатуға шақырады. Көптеген елдер үшін бұл сын-қатерді қабылдау барлық деңгейлерде елеулі өзгерістерді жүзеге асыруды білдіреді. Бұл су ресурстарымен және оларды жергілікті жерлерде практикалық басқарумен байланысты ұйымдар жұмысының тиімділігін арттыру және әдістерін өзгерту үшін институционалдық реформаларды талап етеді. Көп жағдайда бұл сондай-ақ су ресурстарына кімнің және қандай мақсаттар үшін қол жеткізу мәселелерін айқындайтын заңдар мен саясаттың шеңберін өзгертуді талап етеді. Бұл қауіпсіздікті тез өзгертін әлемде қамтамасыз ету керек. Халық саны өсуде, экономика дамуда, өмір салты өзгеруде, осының бәрі су ресурстарына стресс жүктемесін одан әрі арттырады. Әр түрлі аудандардағы шешуші қозғаушы факторлар әр түрлі, бірақ XX ғасырда әлем халқының үш есе өсуімен суды тұтыну алты есе артқанын атап өткен жөн.

Өзгеріп жатқан әлеуметтік ұмтылыстар мен тұтыну формалары дамудың жетістіктерін көрсетеді, бүгінде алдыңғы ұрпақтар ойлай алмайтын қауіпсіздік пен өркендеу жағдайында өмір сүріп жатқан миллиардтаған адамдардың өміріне әсер етеді, бірақ бұл жетістіктер барлық жерде бірдей емес және миллиардтаған адамдар салыстырмалы немесе абсолютті кедейлік жағдайында өмір сүруді жалғастыруда. Соңғы есептеулер бойынша 1,2 миллиард адамның кірісі күніне бір доллардан аз, ал 2,8 миллиардтан асады – екі доллардан аспайды. Бұл әлемдегі ең кедей халық тікелей немесе жанама түрде суды аз тұтынады, бірақ оның өмірі оның басқаларға қарағанда әлдеқайда көп болуына байланысты және олар су ресурстарына байланысты дағдарыстардың салдарынан бірінші кезекте және ең көп зардап шегеді.

Біз ұмтылуға тиіс өзгерістердің қатарына неғұрлым әділ, неғұрлым тең құқықты әлем құру жатады. Бұл су ресурстары саласындағы саясатты әзірлеудің негізгі міндеттерінің бірін айқындайды: осы ресурстарға неғұрлым тең қолжетімділікті қамтамасыз ету және сақтау. Өзгерістердің біртіндеп артуы әлемдік проблемалардың ұзақ мерзімді шешімдерін табудың кең мүмкіндіктерін ашуы мүмкін.

Ақпарат және коммуникация саласындағы Революция, техникалық прогресс, қоғамның жұмыс істеу сипаты мен адамның экожүйелермен өзара байланысы туралы түсінігімізді едәуір тереңдету – мұның бәрі он жыл бұрын Рио-де-Жанейродағы "Жер планетасы" саммитінде күн тәртібі қабылданған кезде мүмкін емес саясат саласындағы өзгерістерді жоспарлауға негіз болады. Бастапқыда қарама-қарсы көзқарастар мен ұстанымдарды ұстанатын әртүрлі мүдделі адамдар ортақ шешімдерді табуда прогреске қол жеткізілді. Біздің алдымызда Рио-де-Жанейро декларациясында жарияланған бірінші қағидатқа ерекше назар аударып отырып, тиімді және пәрменді саясатты әзірлеу үшін осы мүмкіндіктерді пайдалану міндеті тұр: *Адамдарға қамқорлық жасау тұрақты дамуды қамтамасыз етуде басты орын алады. Олар табиғатпен үйлесімді салауатты және жемісті өмір сүруге құқылы.*

1992 жылғы Дублин конференциясы. Осы құжат соңғы он жыл бойы жүргізіліп келе жатқан су ресурстары саласындағы саясат пен басқару мәселесі жөніндегі халықаралық пікірталастың көрінісі болып табылады. Бұл мәселенің тарихын одан әрі, 1977 жылы Мара-дель-Платада (Аргентина) қабылданған іс-қимыл жоспарына дейін байқауға болады, бірақ 1992 жылғы Дублин конференциясы нақты бастама болды, онда су ресурстары мен тұрақты даму туралы Дублин мәлімдемесі қабылданды Рио-де-Жанейродағы "Жер планетасы" жоғары деңгейдегі кездесуді дайындауға қосқан үлесі. Бұл мәлімдемеде көп нәрсе назар аударуға лайық, оның ішінде төртеуі Дублин принципі:

1. Тұщы су-бұл өмірді сақтау, дамуды қамтамасыз ету және қоршаған ортаны сақтау үшін өте маңызды және осал ресурс.

2. Су ресурстарын дамыту және оларды басқару, пайдаланушылар мен шешімдерді жоспарлауға және қабылдауға жауапты адамдардың барлық деңгейлерінде кеңінен қатысуын көздейтін тәсілге негізделуге тиіс.

3. Әйелдер су ресурстарын қамтамасыз ету мен сақтауда және оларды басқаруда басты рөл атқарады.

4. Су оны пайдаланудың барлық бәсекелес түрлерінде экономикалық құндылыққа ие және оны экономикалық пайда ретінде қарастыру керек. Қоршаған ортаға, әйелдердің рөліне, басқару мен тұрақтылыққа қатысты осы қағидаттар мен іс-қимыл жоспарының негізгі бағыты осы күнге дейін өзекті болып келеді. Бұл қағидалар Рио-де-Жанейрода қабылданған ХХІ ғасырға арналған Күн тәртібінің тарауында өз дамуын алды: *Шектеулі және осал ресурс ретінде тұщы суды пайдалануға жан-жақты көзқарас және су пайдаланудың секторалдық жоспарлары мен бағдарламаларын ұлттық әлеуметтік-экономикалық саясатқа енгізу 90-шы жылдардағы және одан кейінгі кезеңдегі одан арғы қызмет үшін аса маңызды мәнге ие.*

Осы маңызды тезиске қарамастан, Рио-де-Жанейродағы су ресурстарына, мысалы, орманды кесу және биоәртүрлілік сияқты назар аударылмады. Содан бері бұл мәселеге көзқарас орнықты даму жөніндегі комиссияның екінші (1994 ж.) және алтыншы (1998 ж.) сессияларында Тұщы су ресурстары мәселелеріне берілген мәннің арқасында едәуір теңдестірілді 1997 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының арнайы сессиясы. Барлық осы форумдарда су ресурстарын басқарудың неғұрлым кешенді тәсілдерін әзірлеу үшін күш-жігерді біріктіруге және халықтың кедей топтары мен кедей елдердің қажеттіліктеріне көбірек көңіл бөлуге шақыру айтылды. Мысал ретінде экожүйелерді қорғау және әйелдердің, кедей жіктердің және басқа да маргиналды топтардың су ресурстарын басқаруға неғұрлым кең қатысуын қамтамасыз ету жөніндегі іс-әрекеттер нақты басымдықтар деп аталды. Атап айтқанда, қолайлы орта жасайтын, әлсіздерді қорғайтын және басқару үшін жақсы жағдай жасайтын осындай саясаттың маңыздылығы атап өтілді. 2015 жылға қойылған мақсаттар қатарында, Біріккен Ұлттар Ұйымының мыңжылдық декларациясы 19-тармақта нақты түрде мыналарды жариялайды:

Біз сондай-ақ 2015 жылға қарай жер шары халқының күніне бір доллардан аз табысы бар үлесін және аштықтан зардап шегетін халықтың үлесін екі есе қысқартуға, сондай-ақ қауіпсіз ауыз суға қол жеткізе алмайтын

жер шары халқының үлесін, оның ішінде қаражаттың жетіспеушілігінен екі есе қысқартуға бел будық.

Бұл ереже кедейлік, аштық және су ресурстарының қауіпсіздігі арасындағы байланысты бірнеше жолмен көрсететіндігіне байланысты келтірілген. Бұл өзара байланыс саясат тұрғысынан өте маңызды, өйткені ол дүниежүзілік қауымдастық үшін су ресурстарын басқару саласындағы саясатты әзірлеудің басты басымдығын белгілейді. Алдыңғы бөлімде біз сұрақ қойдық су ресурстарына байланысты дағдарыс қандай формада болады. Жауап айқын-негізгі дағдарыс жалпы су ресурстарын басқару кедей топтардың осы ресурстарға тұрақты қол жетімділігі жолында туындаған кедергілерден туындайды. Бұл жағдайға жету туралы тұрақты өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету мақсатында су ресурстарына қол жеткізу адамның негізгі құқықтарының бірі болады. Бұл әлемдік қоғамдастық үшін саясаттың негізгі басымдығы келесі болып табылады: қамтамасыз ету үшін, ұлттық және халықаралық су ресурстары саласындағы саясат кедейлікті азайтуға және, оны жоюға бірінші кезекте назар аударуы үшін. Су ресурстарын орнықты пайдалану арқылы біз базалық қажеттіліктерді қанағаттандыруға, осалдықтарды азайтуға, қол жеткізуді жетілдіруге және өзіне байланысты су ресурстарын бақылауға қатысты адамның құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтуге кірісе аламыз.

Су ресурстары бойынша Екінші дүниежүзілік форум, Гаага, 2000 ж. Осылайша, Рио-де-Жанейродағы конференциядан кейін өткен жылдар шеңберінде су ресурстарына неғұрлым нақты көзқарасты белсенді әзірлеу жүргізілді. Сонымен қатар бірқатар басқа да маңызды іс-шаралар жүзеге асырылды, олардың ішіндегі ең маңыздылары 2000 жылғы наурызда Гаагада өткен су ресурстары жөніндегі Дүниежүзілік форумда басталған су ресурстарының Дүниежүзілік перспективаларын дайындау және Гаагада бір мезгілде өткен министрлер деңгейіндегі конференцияда елдер өкілдері қабылдаған ХХІ ғасырдағы су ресурстарының қауіпсіздігі туралы министрлердің декларациясын жариялау болды. Бұл Декларацияда әлемдік қоғамдастық

алдында тұрған жеті проблема айқындалған, олардың негізінде саясатқа байланысты төменде қаралатын мәселелерді әзірлеу жүзеге асырылады:

1. Базалық қажеттіліктерді қанағаттандыру: қауіпсіз және жеткілікті мөлшерде бар су ресурстарына қол жеткізу санитариямен қатар адамның негізгі құқықтарына жататынын және адамдардың денсаулығы мен әл-ауқаты үшін, сондай-ақ су ресурстарын басқаруға олардың кеңінен қатысуы жолымен адамдардың, әсіресе әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту үшін елеулі маңызы бар екенін Тану.

2. Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету: су ресурстарын неғұрлым тиімді жұмылдыру және пайдалану, сондай-ақ тамақ өнімдерін алу мақсатында оларды неғұрлым тең бөлу арқылы азық-түлік қауіпсіздігінің деңгейін, әсіресе халықтың кедей және осал топтары үшін арттыру.

3. Экожүйелерді қорғау: су ресурстарын тұрақты басқару жолымен экожүйелердің тұтастығын қамтамасыз ету.

4. Су ресурстарын бірлесіп пайдалану: өзен бассейндерін тұрақты басқару негізінде тиісті мемлекеттер шеңберінде барлық деңгейлерде (ал трансшекаралық су ресурстары жағдайында – және халықаралық деңгейде) су ресурстарын пайдаланудың әртүрлі нысандарынан бейбіт ынтымақтастықты дамытуға және барынша ықтимал синергетикалық әсер алуға жәрдемдесу немесе өзге де тиімді тәсілдер.

5. Тәуекелдерді басқару: су тасқыны, құрғақшылық, су ресурстарының ластануы және олармен байланысты басқа да апаттар жағдайында қауіпсіздікті қамтамасыз ету.

6. Су ресурстарының құндылығын айқындау: оларды пайдаланудың барлық нысандары кезінде олардың экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және мәдени құндылығын көрсететін тәсіл негізінде басқару, су ресурстарын беру құнын ескеретін баға белгілеу саясатына көшумен қатар. Бұл тәсіл халықтың кедей және осал топтарының тең құқылығын қамтамасыз ету және қажеттіліктерін қанағаттандыру міндеттерін де назарға алуға тиіс.

7. Су ресурстарын орынды жалпы басқару: тиімді жалпы басқаруды оларды шаруашылық басқару жұртшылықтың қатысуымен және барлық мүдделі тараптардың мүдделерін ескере отырып жүзеге асырылатындай етіп қамтамасыз ету. Гаагадағы конференцияда осы жеті проблеманы қою су ресурстары саласындағы саясатты әзірлеудегі бетбұрыс болды, бірақ бұл саясатты қалыптастырудың соңғы нүктесі емес – содан бері осы салада тұрған негізгі міндеттерді нақтылау жұмыстары жалғасуда және алдағы жылдары жалғасады. ДОВРМ-ді дайындау барысында болашақта шешілетін тағы төрт міндет анықталды.

8. Су ресурстары және өнеркәсіп: өнеркәсіптің мұқтаждықтарына және басқа секторлардың қажеттіліктерін ескере отырып, оның су ресурстарының сапасы үшін жауапкершілігіне баса назар аудару.

9. Энергетика және су ресурстары: энергияның барлық түрлерін өндіру үшін су ресурстарының өмірлік маңызды мәнін, сондай-ақ энергетикалық қажеттіліктерді тұрақты негізде қанағаттандыру қажеттілігін тану.

10. Ғылыми базаны қамтамасыз ету: су ресурстары саласындағы тиімді саясат және оларды басқару шешім қабылдауға жауапты тұлғалардың билігіндегі білім деңгейіне байланысты болатын жағдайларды есепке алу.

11. Су ресурстары және қалалар: бүгінгі таңда қалаларда халықтың саны артып, экономикалық қызметтің үлкен көлемі шоғырланғанын мойындау, осыған байланысты қалалардағы су ресурстарын басқару проблемалары өзіндік сипатқа ие болады. Осы он бір міндеттер мен проблемалар жиынтығында шұғыл іс-қимыл бағдарламасын айқындайды. Енді халықаралық қоғамдастық пен жекелеген үкіметтер оларды әртүрлі қажеттіліктер мен басымдықтарды, сондай-ақ олардың әртүрлі аудандардағы және әртүрлі кезеңдердегі мүмкіндіктерін ескеретін нақты саясат пен қызметке айналдыруы керек. Төмендегі бөлімнің міндеті – Рио-де-Жанейрода өткен конференциядан кейін осы он бір міндеттер мен мәселелерді шешуге қатысты қол жеткізілген жетістіктердің суретін ұсыну арқылы осы процеске ықпал ету.

Әдебиет:

1. Schomerus, M. and Allen, T., 2010
2. , Southern Sudan at odds with itself. Dynamics of conflict and predicaments of peace. Development Studies Institute, London School of Economics. Available from: http://www.lse.ac.uk/Depts/global/PDFs/10_0453%20Sudan%20Report08_forweb.pdf [Accessed 4 March 2022]
3. Salman, S.M.A., 2011, forthcoming. The Abyei territorial dispute and its resolution process. In: J. Unruh and R. Williams, eds. Land and post-conflict peacebuilding. Vol. 2 of Peacebuilding and natural resources. London: Earthscan.
4. International Food Policy Research Institute, 2009. Land grabbing by foreign investors in developing countries: risks and opportunities. Available from: <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/bp013all.pdf> [Accessed 4 March 2022].

LAW

Regional political processes

**Candidate of Historical Sciences, Associate Professor Musabekova N.M.,
Senior lecturer Badanina M.A.,
Master's student Ivanov R.R.**

NAO "Toraigyrov University", Kazakhstan

LABOR MIGRANTS: THE CURRENT SITUATION AND ISSUES OF LEGAL REGULATION

Illegal migration is one of the main problems of countries around the world, in particular, it affects the security of our state. According to the Law of the Republic of Kazakhstan dated July 22, 2011 No. 477-IV "On Migration of the population", migration is a permanent or temporary, voluntary or forced movement of individuals from one state to another, as well as within the state. Migrant - a person who has entered the Republic of Kazakhstan and left the Republic of Kazakhstan, as well as resettling within the Republic of Kazakhstan, regardless of the reasons and duration. Illegal immigration - entry into the Republic of Kazakhstan and stay of foreigners or stateless persons in the Republic of Kazakhstan in violation of the legislation of the Republic of Kazakhstan regulating the procedure for entry and stay, as well as transit through the territory of the Republic of Kazakhstan [1].

The International Organization for Migration (IOM) defines that a migrant is any person who moves or has already moved across an international border or within a State and has left his place of habitual residence [2].

A significant number of illegal migrants arrive in Kazakhstan. This is especially intensified in the summer, as migrants arrive in violation of the established rules to perform seasonal agricultural work. In economic terms, the Republic of Kazakhstan is one of the most developed countries in Central Asia. Uncontrolled migration flows associated with the unstable political situation in neighboring countries is a source of economic, social and political problems for our state.

For many residents of the border areas of Kazakhstan, facilitating the illegal transportation of people through poorly protected sections of the border very often becomes the only possible way of survival. On the other hand, this topic is closely related to the problem of corruption of border guards, who sometimes, together with the so-called "guides", are involved in illegal traffic of people.

For illegal crossing, the southern regions of the state are among the most difficult. The flat terrain, steppe and desert zones along which the Kazakh-Uzbek border runs, the Kyrgyz Alatau and Karatau ridges on the border with Kyrgyzstan, the Ustyurt plateau and the desert, in the zone of which the Kazakh-Turkmen border is located, the arid climate and water obstacles on the border of China and Kazakhstan - all this in many cases creates serious obstacles for legal cross-border communication, but it is not always an obstacle for violators of the southern borders of the Republic of Kazakhstan.

If we consider the transport infrastructure, then in this regard, the border with the Russian Federation is the most accessible for crossing. This is evidenced by the developed network of railway communications and highways. The state border is crossed by 16 railways, 6 motorways, 36 roads with a hard asphalt surface. There are 51 checkpoints, including 20 railway checkpoints, 30 automobile checkpoints and 1 river checkpoint [4].

On September 21, 2022, President of the Russian Federation Vladimir Putin signed a decree declaring partial mobilization in the Russian Federation. Reserve officers, enlisted men and non-commissioned officers with the following age restrictions are subject to conscription: enlisted men, sergeants - up to 35 years; junior officers - up to 50 years; senior officers - up to 55 years. This circumstance provoked the migration influx of citizens of the Russian Federation to the territory of the Republic of Kazakhstan. According to the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan Marat Akhmedzhanov, about 200 thousand Russian citizens entered the territory of Kazakhstan, and 147 thousand people left during this period. The minister told reporters about this on October 4 [5]. According to the press service of the KNB,

"On September 25, at the site of the Department of the Border Service in the Kostanay region, the border patrol of the Tobyl branch detained three citizens of the Russian Federation who violated the border bypassing the current checkpoint. The violators explain their actions by the desire to evade the partial mobilization carried out on the territory of Russia." They were interviewed, and they were handed over to the Russian side.

Violating the migration legislation of the Republic of Kazakhstan, illegal migrant workers allow employers not to comply with the norms of labor legislation in relation to themselves. Most often, working without an employment contract and receiving low wages, migrants create unhealthy competition in the labor market of Kazakhstan. At the same time, despite the measures taken, the number of illegal foreign citizens attracted to work for individuals decreases insignificantly. According to some reports, foreign citizens from 105 countries work in our republic today, and their number is increasing every year. As already mentioned, these are mainly residents of Uzbekistan, Tajikistan and Kyrgyzstan. In particular, according to official estimates, the approximate number of migrant workers from Uzbekistan in Southern Kazakhstan alone is over 200 thousand people, the number of Kyrgyz citizens working in Kazakhstan is 50-60 thousand. According to the Ministry of Foreign Affairs of the Kyrgyz Republic, more than half of migrant workers living in Kazakhstan are engaged in trade in the markets, and illegally. Moreover, only one in ten of them has been registered at the consulate. Needy SMEs attract migrant workers, who often remain outside the field of legal regulation [6].

Given the emerging steady trend towards the growth of illegal labor migration from Central Asian countries, Kazakhstan needs a clear, meaningful, comprehensively elaborated approach to solving this problem. According to experts, the migration policy of the Government of the Republic of Kazakhstan, which promotes the transfer of migrants' work to the legal field, is a step in the right direction. It is this approach that contributes most to the economic and political security of Kazakhstan.

Identifying the number of migrant workers is a difficult issue due to the problems of migrant registration. The issue of identifying the real size of labor migration is of fundamental importance for the development of an adequate employment policy in a country that cannot ignore the unaccounted flows of illegal labor migration.

A complex system of registration of migrant workers forms a shadow business infrastructure. Reform of the system of registration of migrant workers is needed. In order to legalize the activities of migrant workers, the Law of the Republic of Kazakhstan "On Amendments and Additions to some Legislative acts of the Republic of Kazakhstan on labor migration" was adopted in December 2013 [7]. The Law regulates the issues of stay and employment of migrant workers who are citizens of countries that have visa-free entry and stay agreements with the Republic of Kazakhstan, and who arrived in Kazakhstan for the purpose of performing work (rendering services) with employers – individuals as domestic workers. A permit issued by the internal affairs bodies allows a migrant worker to carry out work for the period specified in the migrant worker's application, which may be one, two or three months. At the same time, at the request of a migrant worker, the permit may be repeatedly extended for the period specified in the application and is the basis for the conclusion of an employment contract by a migrant worker with an individual employer. At the same time, the maximum period of continuous temporary residence of a migrant worker in the Republic of Kazakhstan may not exceed twelve months. A prerequisite for obtaining a permit is a preliminary payment of individual income tax in the amount of 2 monthly calculation indices for each month for which the permit is issued.

According to the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, the organization of illegal migration is punishable by a fine of up to 2,000 thousand MCI, correctional labor in the same amount, community service for up to 600 hours, restriction of liberty for up to 2 years or imprisonment for the same period [8].

The international legal framework for regulating migration processes of the Republic of Kazakhstan consists of the main international conventions and treaties in this and related fields. The Republic of Kazakhstan has ratified more than 150

multilateral universal international human rights treaties, including eight of the nine fundamental human rights covenants and UN conventions. In addition, the Republic of Kazakhstan has recognized the competence of the UN Human Rights Committee, the UN Committee against Torture, the UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination and the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women on consideration of individual complaints and communications of citizens of the Republic of Kazakhstan, as well as foreigners, 21 stateless persons, refugees, migrant workers, repatriates permanently or temporarily residing in the territory of Kazakhstan. An important step towards expanding the human rights opportunities of citizens and improving human rights protection mechanisms in the country was the signing in 2008 of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, as well as the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights at the opening of the 65th session of the UN General Assembly in September 2010. International treaties ratified by the Republic have priority over its laws and are applied directly, except in cases when it follows from an international treaty that its application requires the publication of a law (paragraph 3 of Article 4 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan) [9]. The Government periodically submits reports on the fulfillment of obligations under international covenants and conventions to which Kazakhstan has acceded, and responds to the recommendations of UN committees regarding their implementation.

Literature

1. Law of the Republic of Kazakhstan dated July 22, 2011 No. 477-IV "On Population Migration" (with amendments and additions as of July 14, 2022)
2. <https://www.un.org> // [Electronic resource] – URL: <https://www.un.org/ru/global-issues/migration> [accessed 19.10.2022]

3. <https://www.gov.kz> // [Electronic resource] – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgk/press/article/details/2328?lang=ru> [accessed 19.10.2022]

4. <https://rosgranstroy.ru> // [Electronic resource] – URL: <https://rosgranstroy.ru/checkpoints/the-list-of-checkpoints> [accessed 19.10.2022]

5. <https://www.inform.kz> // [Electronic resource] – URL: https://www.inform.kz/ru/bolee-200-tysyach-grazhdan-rossii-v-ehali-v-kazahstan-mvd_a3986461 [accessed 19.10.2022]

6. Analytical report "Actual problems of protection of the rights of migrant workers and victims of human trafficking in the Republic of Kazakhstan". Under the general editorship of Kuanysh Sultanov, Tastemir Abishev. Astana, 2017. - 196 p.

7. Law of the Republic of Kazakhstan dated December 10, 2013 No. 153-V "On Amendments and Additions to Some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on labor migration"

8. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan No. 226-V dated July 3, 2014 (with amendments and additions as of 12.09.2022)

9. The Constitution of the Republic of Kazakhstan (adopted at the republican referendum on August 30, 1995) (with amendments and additions as of 09/19/2022)

**Candidate of Historical Sciences, Associate Professor Musabekova N.M.,
Senior lecturer Badanina M.A.,
Master's student Ivanov R.R.**

NAO "Toraigyrov University", Kazakhstan

THE PROBLEM OF FORCED MIGRATION AND ITS LEGAL SOLUTION.

The Message to the People of Kazakhstan "Strategy "Kazakhstan - 2050: a new political course of an established state" states that the growing demographic imbalance forms new migration waves and increases social tensions around the world. We face migration pressure in certain regions of Kazakhstan, where illegal migrant workers destabilize local labor markets. In this regard, it is necessary to take measures to comprehensively address the migration problems that affect the labor markets in the regions of the country, to strengthen control over migration flows from neighboring states. Unregulated internal labor migration entails a lot of causes of social and labor conflicts in the field, which generally leads to the destabilization of the situation on the ground [1].

In May 2020, President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev signed the Law of the Republic of Kazakhstan "On Amendments and Additions to some legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on the regulation of migration processes" [2]. The aim of the amendments was the desire to improve migration legislation: to create favorable conditions for ethnic repatriates and displaced persons in Kazakhstan, to build an effective system of external labor migration, to create a favorable investment climate, to expand the legal framework in the field of regulating migration processes, taking into account international best practices, as well as to stop illegal migration.

Labor migration is a fairly common global phenomenon today. In different years, scientists have been looking for an approach to the derivation of a single definition of the concept of "labor migration". However, it is still impossible to unambiguously find an answer to this question [3].

According to official statistics, there are more than 400 thousand unemployed in Kazakhstan – migrant workers from neighboring countries occupy jobs. In the gender context, the gap is more significant. Thus, the unemployment rate among men increased from 4.2% to 4.4%, but this is still significantly lower than the unemployment rate among women, which in the second quarter of 2022 was 5.3%, which, however, is less than last year (5.6%).

Since February 2014, migrant workers have been able to officially work in Kazakhstan with individuals. The law applies to citizens of countries with which Kazakhstan has agreements on visa-free entry and a period of stay of at least three months. Citizens of the CIS countries fall under this category.

Permits were issued in a simplified manner to foreigners only to work for individuals to meet their personal needs – repair or construction of a private house, provision of services of a nanny, gardener, cook or other domestic workers. This procedure does not apply to entrepreneurs and cannot be used to generate income. One citizen can attract no more than five migrant workers to work in his household. Foreign citizens can work for up to one year. To do this, they need to obtain permits from the territorial divisions of the migration police, which began to be issued on February 1, 2014.

Article 7 of the Law "On Migration" establishes that "foreigners and stateless persons who have entered the Republic of Kazakhstan and are engaged in labor activity without the appropriate permission of the authorized body, unless a different procedure is established by interstate agreements, are subject to expulsion from the Republic of Kazakhstan by internal affairs bodies in accordance with the legislation of the Republic of Kazakhstan," namely, according to Part 2 art . 396 of the Code of Administrative Offences of the Republic of Kazakhstan, which states that "violation of the rules for attracting and using foreign labor in the Republic of Kazakhstan entails administrative liability of foreigners and stateless persons in the form of a fine in the amount of twenty to twenty-five monthly calculation indices with administrative expulsion from the Republic of Kazakhstan."

Employers who have employed foreigners and stateless persons without a corresponding permit may be brought to administrative responsibility in accordance with Part 1 of Article 396 of the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan. Foreigners staying in the Republic of Kazakhstan at the invitation of relatives and acquaintances, that is, on private business, as well as those who arrived for business purposes, to study and as tourists, cannot be employed in the territory of the Republic of Kazakhstan, engage in other activities not related to the purpose of entry specified in the visa, except in cases provided for by legislative acts of the Republic of Kazakhstan.

The unlicensed attraction (import) of foreign labor is prohibited, as well as the employment of foreigners temporarily staying in the Republic of Kazakhstan without appropriate permits.” For violation of this requirement, administrative responsibility is established under Article 394 of the Code of Administrative Offenses (Administrative Code) of the Republic of Kazakhstan [4].

It should be noted that, in accordance with the national migration legislation of the Republic of Kazakhstan, citizens who arrived in Kazakhstan for a limited period of time and do not have a residence permit are temporarily staying. At the end of the validity period of the visa or registration, they must extend it or leave the country. The term of such registration is up to 90 days. At the end of the registration period, it can be extended for the same period, but not more than for the validity period of the passport. The legislation does not limit the number of extensions of registration, but in practice, the migration police officers directly involved in this tend to extend registration only once, thereby limiting the period of stay of a CIS citizen in Kazakhstan.

As the analysis of the materials shows, despite the desire to limit the number of foreign labor attracted, the flow of illegal labor migrants to Kazakhstan is growing. It should be noted that they are illegal only from the point of view of labor legislation, since all these foreign citizens and stateless persons are legally in the country, i.e. they arrived in Kazakhstan legally. In international practice, the term "unregulated labor

migrants" is used, denoting precisely the above-mentioned category of labor migrants. Their status as unregulated labor migrants begins here in Kazakhstan, when they, violating the legislation on attracting foreign labor, begin to work at enterprises and private individuals. This applies more to citizens of the CIS countries, especially neighboring countries of Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan. Citizens of these countries seek to Kazakhstan because of the transparency of borders, visa-free regime, proximity to their native country, common language and mentality.

The desire of migrant workers to come to work in Kazakhstan is also due to the fact that in all Central Asian countries, except Kazakhstan, the economy is in decline. Growing unemployment in their home country pushes migrant workers to seek work abroad, including in Kazakhstan. In this regard, the issue of finding a balance between protecting the domestic labor market and meeting the increasing demand for labor by attracting it from abroad becomes urgent for Kazakhstan.

According to various estimates, there are from 500 thousand to 1 million migrants in Kazakhstan every year. Every migrant worker has rights in addition to duties. Their rights are often violated, because, being in an illegal situation, migrant workers cannot fully protect them. This primarily concerns the right to fair pay and the right to protection (the right to appeal against unjustified sanctions, actions of officials).

The state bodies of the Republic of Kazakhstan at all times strive to establish how many migrant workers are in Kazakhstan, where they work, and what their wages are. Measures are being taken to bring at least some part of labor migrants out of the "shadow" and legalize them. The main purpose of innovations on labor migration is the legalization of migrant workers.

Thus, the adoption and implementation of legislative innovations will allow achieving the main legal, social, economic and financial consequences: legislative regulation of the procedure for issuing permits for attracting foreign labor by individuals; legalization of foreigners engaged in illegal labor activities; improving the effectiveness of migration control over the stay of foreigners in the country; reducing

factors contributing to the commission of corruption and migration offenses; increasing budget revenues.

Literature:

1. Strategy "Kazakhstan-2050": a new political course of the established state//Message of the President of the Republic of Kazakhstan - Leader of the Nation N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan, Astana, December 14, 2012.

2. Law of the Republic of Kazakhstan dated May 13, 2020 No. 327-VI "On Amendments and additions to some legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on the regulation of migration processes".

3. Ryzhkova, A. N. The concept and types of labor migration / A. N. Ryzhkova. — Text : direct // Young scientist. — 2014. — № 21 (80). — PP. 535-538. — URL: <https://moluch.ru/archive/80/14376/> / (date of application: 19.10.2022).

4. Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses (with amendments and additions as of 12.09.2022)

International law

Білюга А.Д.

*ад'юнкт кафедри історії війн і воєнного мистецтва інституту державного
військового управління Національного університету оборони України імені
Івана Черняхівського (м. Київ, Україна)*

ORCID: 0000-0001-9071-4442

andreibeluga@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ ТА РОЗВИТОК ТЕРОРИЗМУ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація

Стаття присвячена дослідженню проблеми зародження та розвитку тероризму на Близькому Сході як феномену, що став одним із чинників зародження міжнародного тероризму. Визначено основні риси і варіації ісламського тероризму, особливості вчинення терористичних актів та їх цільове призначення. З'ясовано, що порівняно з іншими різновидами тероризму ісламський тероризм характеризується переважно ідеологічною складовою та ненавистю до країн Західного світу. Робиться висновок, що однією з кінцевих цілей терористичних організацій, які діяли на Близькому Сході є створення Халіфату як традиційної ісламської форми правління державою.

Ключові слова: Усама бен Ладен, ісламський тероризм, країни Близького Сходу, терористичні акти, США.

Preconditions and development of terrorism in the Middle East in the second half of the XX Century

Annotation

This article is devoted to the study of the origin and development of Islamic terrorism in the Middle East as a phenomenon that has become one of factors transforming it into international terrorism. The main features and variations of Islamic

terrorism, features of committing terrorist acts and their purpose are identified. It was found that compared to other types of terrorism, Islamic terrorism is characterized by predominantly ideological component and hatred of the Western world. It's concluded that one of the final aims of terrorist organizations operating in the Middle East is the creation of the Chaliphate as traditional form of the state government.

Keywords: Islamic terrorism, Middle East countries, terrorist acts, USA, Usama bin Laden, Islam.

Постановка проблеми:

Події, що відбувалися в країнах арабського світу в другій половині ХХ ст., привертають увагу не лише вчених-східнознавців, а й релігієзнавців, військових спеціалістів, громадських діячів, економістів та політиків. Причиною такої уваги є те, що дослідження подій зазначеного періоду дає можливість зрозуміти розвиток ісламського тероризму як невід'ємної частини міжнародного тероризму.

Під арабським світом розуміють сукупність арабських країн Близького Сходу та Північної Африки, а також країни, які входять до Ліги арабських держав та мають арабську мову у статусі офіційної мови. Сьогодні арабські країни є “усвідомленням себе як частини арабської нації, підкреслення спільної історичної долі, мовної і культурної спорідненості” [16, с. 234]. Проте в другій половині ХХ ст. у країнах цього регіону існував інший політико-економічний та релігійний устрій, який сприяв радикалізації більшості ісламських течій, діяльність яких згодом переросла у ісламський тероризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження ісламського тероризму та загалом політики країн Близького Сходу привертали увагу багатьох вчених світу. Вагомий внесок у вивчення ісламського тероризму у межах зазначеної тематики зробили такі вчені як В. Антипенко, О. Аулін, Д. Брильов, В. Вакулич, К. Жаріков, І. Журавльов, В. Ліпкан, Н. Несправа, Н. Пророченко, С. Хантінгтон, Л. Шершньов, О. Ярош, та ін. В своїх дослідженнях вчені вивчали ісламський тероризм як феномен, його сутність, основні етапи розвитку, діяльність керівників терористичних організацій та їх вплив на світовий устрій. Проте, за

наявності значної кількості наукових досліджень ісламського тероризму багато аспектів цієї наукової проблеми залишаються недостатньо розкритими та необґрунтованими. Потребують подальшого дослідження глобалізаційні процеси, які призвели до поширення ісламського тероризму.

Мета статті полягає в розкритті чинників, які сприяли появі ісламського тероризму та його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У другій половині ХХ ст. відбулася радикалізація ісламізму фактично в усіх регіонах світу: Південній Африці, Близькому Сході, окремих районах Синцьязму і Ферганської долини, Північній та Латинській Америці [7, с. 164]. В цей період спостерігається поява радикально налаштованих угруповань, які розпочали боротьбу за зміну існуючих політичних систем із застосуванням насильницьких дій. Радикалізм та екстремізм поступово трансформувалися в тероризм. Результатами глобалізації стало ослаблення національних інституцій країн Близького Сходу та скорочення їх суверенітету, що призвело в подальшому до розколу їх внутрішньополітичного життя.

Однією з передумов появи тероризму в ісламському світі вважається ісламський фундаменталізм, що виник у Єгипті напередодні Другої світової війни. Згодом фундаменталісти-суніти (послідовники сунізму), об'єднавшись в організацію "Мусульманські братства", розпочали власну політично-терористичну діяльність, перемістивши свою штаб-квартиру до Саудівської Аравії. [1, с. 467.]. Метою "Мусульманського братства" був соціально-економічний рівень розвитку ісламського суспільства, прагнення до відродження або „істинного" ісламу. Проте, з часом дії цієї організації набули терористичного характеру [14, с. 137]. Її терористична активність формувалася переважно в період 50-70-х рр. ХХ ст. Виявом їх терористичної діяльності були численні політичні вбивства в Єгипті, замах на президента Єгипту Гамалая Абделя Насера у 1954 р. та ін. [9, с. 250].

Політизація і радикалізація ісламського фундаменталізму розпочалася в 1950-ті роки ХХ ст. Тривалий час Західний світ частково залежав від країн Перської затоки, які поставляли нафтопродукти в країни Європи та США. Разом з тим, для розширення власних сфер впливу країни Заходу розпочали діяльність військового характеру на Близькому Сході: Франція майже безперервно вела війну в Алжирі; 1956 р. британські і французькі війська перебували на території

Єгипту, а в 1958 р. американські війська увійшли в Ліван та періодично вели обстріли лівійських і іранських територій [17, с. 38]. У відповідь на такі дії ісламські бойовики за підтримки місцевого населення розвинули терористичну діяльність, що супроводжувалася вибухами, захопленням літаків, взяттям заручників тощо. Тероризм, як спосіб неправомірного насильницького вирішення конфліктів, набував партизанських форм.

Для зміцнення своєї присутності у близькосхідному регіоні впроваджувалася практика направлення військових спеціалістів для тренування бойовиків, яких у майбутньому планувалося застосовувати для повалення ісламських урядів та заміщення їх продемократичними політичними силами. Так, через французькі терористичні школи пройшли сирійці, ліванці, іранці. Британська MI-6 тренувала агентів Об'єднаних Арабських Еміратів, німецька БНД тренувала лівійців та іракців. ЦРУ США удосконалювало тактику спеціальних операцій країн, які розташовані між Марокко та Пакистаном. Пакистанська служба розвідки сумісно з США, Великою Британією та Францією підтримувала та озброювала угруповання бойовиків Г. Хекматіара та Шах Масуда у війні з радянськими військами.

У 80-х роках ХХ ст. національно-визвольні рухи, основною формою яких були відкриті політичні протести та повстансько-партизанська діяльність, набули подальшого розвитку. Діяльність повстансько-партизанських рухів мала терористичні методи боротьби: вибухи на залізницях, трубопроводах та інших комунікаціях, замаху на політиків та інших впливових осіб [14, с. 57]. Їх діяльність перетворилася поступово у диверсійно-терористичну. Відповідно, змінилися й форми тероризму: якщо повстанці здійснювали напади на комбатантів із взяттям заручників, на об'єкти військової інфраструктури, то терористи здійснювали терористичні дії невибірково, Такі дії призводили до численних жертв, переважно серед цивільного населення [1, с. 400].

Отже, різниця між повстансько-партизанською діяльністю та терористичною полягала в тому, що об'єктами терористичних угруповань були не лише на військові об'єкти, а й цивільне населення.

Радикалізація терористичних організацій спричинила низку терористичних актів з катастрофічними наслідками. Так, найбільш масштабні теракти було здійснено у 80-х р. ХХ ст., серед них:

1983 р. – вибух на території посольства США у Бейруті, в результаті якого загинули 63 особи;

1983 р. – вибух у казармах американських та французьких військовослужбовців, в результаті яких загинули 241 морський піхотинець США та 60 французьких солдатів;

вересень 1983 р. – повторний вибух на території посольства США (м. Бейрут);

грудень 1983 р. – вибух на території посольства США у Кувейті; захоплення літаків, зокрема французьких та кувейтських авіаліній [5, с. 45-46].

Враховуючи високу інтенсивність терористичних актів на території близькосхідних країн, слід зазначити, що військово-політичне керівництво США та Європи вже тоді почало усвідомлювати, що на Близькому Сході зароджується явище ісламського тероризму, яке може бути потенційною загрозою не лише для країн трансатлантичного простору, а й для всієї планети.

Очевидним є те, що у 1980-х р. одним з основних джерел ісламського тероризму став Афганістан. Вторгнення радянських військ спонукало до формування численних військово-політичних структур ісламістської та націоналістичної орієнтації, які вели збройну боротьбу з радянською армією, кабульським урядом та переважно застосовували терористичні методи боротьби [10, с. 126]. В цей період новою політичною фігурою ісламістів стає Усама бен Ладен, який 20 серпня 1988 р. очолив терористичну організацію “ал-Каїда ал-Аскарія” (військова база) [7, с. 172]. До формування ватажка Інтернаціональної терористичної організації ісламістських фундаменталістів “Аль Каїда” Усама бен Ладена як лідера фундаменталістського режиму доклало зусиль ЦРУ США, яке всебічно підтримувало афганську опозицію, поставляючи зброю та тренуючи бойовиків на території Пакистану та підконтрольній “Талібану” території Афганістану [10, с. 159]. Сам Усама бен Ладен виявився “невдячним учнем” і заявляв, що війна моджахедів під його керівництвом в Афганістані спричинила розвал Радянського Союзу [13, с. 31-48].

Усама бен Ладен (повне ім'я Усама бен Мухаммад Авад бен Ладен) народився в 1957 р. в Південному Ємені в сім'ї багатого бізнесмена. Фінансові

статки сім'ї становили приблизно 5 млрд. дол. Беручи участь в афганській війні, за свій рахунок облаштував шість центрів підготовки моджахедів. У 1994-1996 рр. профінансував 20 таборів і центрів підготовки бойовиків у Судані. Він планував утворити ісламський халіфат у кожному регіону світу та відтворити ісламську культуру [12, с. 209-218].

Після розвалу СРСР, після переходу до монополярної світової системи поступово відбувається переміщення сфер терористичного впливу з середньої Азії та Близького Сходу на територію США і Європи. Аналіз офіційних промов, виступів та звернень лідера міжнародної терористичної організації “Аль-Каїда” Усама бен Ладена вказує на те, що причинами терористичної активності, спрямованої проти США, є їхнє втручання у існування ісламського устрою та нав'язування демократичних цінностей і свобод. [11, с. 9]. Разом з тим, одним із завдань Аль-Каїди було експортування осередків священної війни з Кабулу в Париж, з Кандагару в Мадрид, з Герата в Лондон.

Поряд з політико-економічними процесами, які тривали на Близькому Сході, значний поштовх до радикалізації ісламських рухів надали ідеї ідеолога єгипетського “Мусульманського братства” Саїда Кутба. Вважається, що саме на його ідеологічних вченнях побудовані радикальні ісламістські організації та рухи [7, с. 358]. Критикуючи сучасний світ, він вважав, що іслам повинен вести священну війну проти язичників. Для цієї війни не потрібно шукати підстави для нападу, нападати на весь світ можна навіть тоді, коли ніщо не загрожує ісламу [15, с. 163].

У 1964 р. Саїд Кутб в одній із своїх праць “Віхи на шляху Аллаха” чітко сформулював мету свого вчення – світове панування, в якому світовий порядок базуватиметься на законах ісламу [4, с. 130]. В подальшому його ідеї розвивали інші ісламські послідовники, які зосереджували увагу на тому, що головною проблемою ісламського світу є не населення, а “невірні”. Ці та інші ідеї застосовують сьогодні для виправдання особистої позиції такі терористичні організації як “Мусульманське братство”, “Воїни Аллаха”, “Хезболла”, “Хамас”, “Талібан” та інші [6, с. 12]. Тобто можна стверджувати, що діяльність Кутба, базувалася на закликах мусульман боротися з політичними режимами ісламських країн, які підтримували Західний світ і, безпосередньо, так званими “язичниками, невірними, хрестоносцями”. Безперечним є той факт, що його пропагандистська “машина” мала релігійні мотиви, зокрема взяті з Корану. На

наш погляд, вчення Саїда Кутба спричинили до появи відносно нового явища в ісламському світі – релігійний тероризм, який набув свого розвитку в 90-х роках ХХ ст. Релігійний тероризм ісламського толку не був для Близького Сходу новим явищем. Як зазначалося раніше, “Брати мусульмани” ще з 50-х років ХХ ст. застосовували терористичні методи для боротьби з чинною владою у багатьох арабських країнах. Однак ці терористичні акції мали локальний характер та не впливали суттєво на загальну політичну ситуацію в регіоні.

У релігійному дискурсі В. Вакулич звертає увагу на те, що “терористи прагнуть повернути історію назад і визнати іслам як панівну силу у світі” та наголошує на тому, що “зверхність ісламу над усіма іншими релігіями сприяє ворожому ставленню до ненависного їм Заходу, який проник на територію Близького Сходу” [8, с. 137]. Проте слід зауважити, що жертвами ісламського або релігійного тероризму були не лише жителі Західного світу, а й представники ісламської спільноти. Так, 17 листопада 1997 р. внаслідок терористичного акту, вчиненого терористичною організацією “Мусульманське братство” поблизу м. Луксор (Єгипет) загинуло 58 іноземних туристів, чотири єгиптянина та троє місцевих поліцейських. [2]. Це свідчить про те, що релігійний тероризм вже мав невибірковий характер.

В кінці ХХ ст. масштаби терористичної активності релігійних екстремістів на Близькому Сході стали зростати. В першу чергу це стосувалося Палестини, де на фоні ліворадикальних угруповань розвивався “Ісламський рух опору” (ХАМАС), який виник на базі місцевого відділення “Братів-мусульман” [3, с. 256]. Окрім того, варто відмітити про діяльність новостворених терористичних організацій “Ісламський джихад” (Єгипет та Палестина), “Джама Исламийя” (Єгипет), “Ісламский фронт порятунку” (Алжир), які почали активно діяти в 70–80-ті роки ХХ в. Не зважаючи на те, діяльність цих організацій територіально поширювалася на територію Північної Африки, їх терористична активність в подальшому мала значний вплив на суспільно-політичне життя близькосхідного регіону.

Висновок

Таким чином, ісламський тероризм у другій половині ХХ ст. набув значної активності та розвитку. Це стосувалося, насамперед, динаміки вчинення терористичних актів, жорстокості та масовості вбивств, радикалізації переважної більшості ісламських рухів країн Близького Сходу, застосування сучасних видів

зброї та технологій, пропаганда терористичних дій з та інше. Чинниками поширення ісламського тероризму стали зростання авторитету терористичних організацій та споконвічне бажання ісламських народів інтегруватися в єдиний державний устрій – Халіфат. Очевидно, що конфлікт між західним та східним вимірами досі триває і в найближчій перспективі буде супроводжуватися періодичною ескалацією конфронтації, а подальша боротьба Західного світу з ісламським тероризмом нашоє терористів на думку про те, що халіфат – це вже реальний світ сучасного мусульманського існування.

Список використаної літератури

1. Антипенко В. Ф. Борьба с современным терроризмом: международно-правовые подходы. ЮНОНА-М. Киев. 2002. 723 с.
2. Aljazeera. Timeline: Tourist attacks in Egypt. URL: <https://www.aljazeera.com/economy/2008/9/24/timeline-tourist-attacks-in-egypt>. (дата звернення: 10.10.2022).
3. Beverley Milton-Edwards. Islamic Politics in Palestine. London: I.B.Tauris, 1996. 256 p.
4. Kissinger H. World order. Pinguin. 2014. P. 130.
5. Terrorism: Radicalic Islamic Terrorism. Harvard International Review. Vol 7, № 6 (May/June 1985), PP. 45-46. URL: https://www.jstor.org/stable/42765357?readnow=1&refreqid=excelsior%3A9b90d004c12537b7ba892aa8a8b46d5c&seq=2#page_scan_tab_contents (дата звернення: 06.08.2022).
6. Аль Хатиб Ібрагім Ясин. Салафітський радикалізм і трансформація ідейних доктрин в сунітському ісламі: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філ. наук: спец. “Релігієзнавство, філософська антропологія і філософія культури”. Махачкала. 2003. С. 12.
7. Аулін О. А., Брильов Д. В., Пророченко Н. О., Ярош О. А. Іслам і політика: ідеологія, рухи, організації. ТОВ ДЄОНІС ПЛЮС. Київ. 2019. 318 с.
8. Вакулич В. М. Синдром тероризму. “УкрНДНЦ”. Харків. 2007. 415 с.
9. Васильев А. М. История Саудовской Аравии. Востоковедный сборник. Выпуск III. Таврический экологический институт. Симферополь. 1999. С. 250.
10. Жариков К. В. Терроризм и террористы. Ист. справ / Под общ. ред. А. Е. Тараса. Харвест. Минск. 1999. 606 с.
11. Жовтенко Т. Г. Інформаційне забезпечення політики держави у боротьбі з міжнародним тероризмом на прикладі США. Автореф. дис. на здоб. наук. ст. кан. політ. наук. 21.01.01 – основи нац. безп. держ. (політ. науки). Нац. інст. проблем між нар. безп. при РНБО. Київ. 2010. 20 с.
12. Макаров О. Ю. Его религия – террор: наемники и сподвижники Усамы бен Ладена / Кровавый террор/ Сост. В. Ставницкий. Москва. ОЛМА-ПРЕСС. 2000. С. 209-218.
13. Мирский Г. И. Бен Ладен, Аль-Каида и судьба джихадизма. *Мировая экономика и международные отношения*. № 2. 2011. С. 31-48.
14. Нагаєв Н. А., Карпов М. О., Хміляр О. Ф., Єфімова В. В. Сучасний тероризм – причини і прояви. Наук.-досл. центр гум. пробл. ЗСУ. “Молода гвардія”. Київ. 2005. 109 с.
15. Несправа М. В. Деструктивний характер релігійного вчення Саїда Кутба / Науково-теоретичний альманах. Т. 21. № 2“Грані”. Дніпро. 2018. С. 163.

16. Осьодло В. І., Будагьянц Л. М. Соціально-філософські та психологічні аспекти сучасних війн. Артєк. Київ. 2018. 408 с.

17. Хантінгтон С. Ф. Столкновение цивилизаций. Полис: Полит. исслед. № 2. 1994. 603 с.

Criminal law and criminology

Щудро С.П., Фризен Ю.Н. Литвинова А.

ШГ №7 .Тараз Республика Казахстан

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ УПОТРЕБЛЕНИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЯ НАРКОТИЧЕСКИХ ВЕЩЕСТВ

Нулевая терпимость—политика, предусматривающая самое строгое наказание даже за самое незначительное правонарушение с целью полного искоренения какого-либо общественного недуга. Политика нулевой терпимости запрещает самостоятельное установление правоохранительными органами наказания или неосуществление уже установленного наказания.

То есть политика нулевой терпимости лишает какой-либо гибкости в судебной и правоохранительной системе. Например, для этой политики не существует смягчающих, либо, наоборот, отягощающих условий в какой-либо конкретной ситуации. Эта политика, на данном этапе формирования и становления судебной и правоохранительной системы, может очень повредить всю систему.

Правовое регулирование - для общества, на данном этапе развития общественных и культурных связей, формирование негибкой политики может привести к массовому заблуждению и не даст никаких положительных результатов, без воспитания правовой культуры. Формирующемуся обществу жизненно необходимо иметь гибкость во всех сферах жизни, ибо не было еще в истории такого общества, что все социальные слои поняли бы друг друга без лишних слов и действий.

Если политика нулевой терпимости очень сильно зависит от культурного, морального и нравственного развития человека, то нетерпимость к какой-либо проблеме можно формировать с самого раннего возраста.[1]

Нетерпимость- полное отрицание, нежелание быть подобным, понятие, которое присуще каждому человеку. Ее можно формировать при помощи сторонних факторов: агитация, СМИ и массовое телевидение, новости и публикации в различных социальных сетях. В отличии от внедрения курса на нулевую терпимость к наркотическим веществам, эта мера позволяет незаметно внедрять в разум общества отвращение к наркотическим веществам, и является началом для формирования нулевой терпимости у общества.

Таким образом, необходимо усиление правового регулирования, воспитания правовой культуры. Нельзя сразу внедрять и распространять политику нулевой терпимости к наркотическим веществам без должной подготовки, такой как: формирование нетерпимости к ним, улучшение правоохранительной и судебной системы, с полным охватом всех возможных

ситуаций, уменьшение до максимального минимума всех остальных «больных» точек общества.

Все наркотические вещества призваны предоставлять кратковременное удовольствие человеку. А классифицирование зависит от последствий, времени адаптации, а также от мест происхождения того или иного препарата. «За все надо платить» то есть за кратковременное «счастье» нужно будет платить здоровьем всю оставшуюся жизнь.

Таким образом, все наркотические вещества очень быстро вызывают привыкание, а также психические и физические нарушения, тем самым провоцируя на совершение всякого рода правонарушений, приводящим к уголовной ответственности за нее.

Согласно УК РК Гл.11 ст.296 «Незаконное обращение с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами, прекурсорами без цели сбыта» предусмотрено наказание в размере до 200 МРП либо привлечение к общественным работам в виде 200 часов либо лишение свободы на срок от 3 до 7 лет.

Согласно ст.297 «Незаконное изготовление, переработка, приобретение, хранение, перевозка в целях сбыта, пересылка либо сбыт наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов» предусмотрено наказание до 15-20 лет либо пожизненный срок с конфискацией имущества в любом случае.

Согласно ст.298 «Хищение либо вымогательство наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов» предусмотрено наказание до 15-20 лет либо пожизненный срок с конфискацией имущества.

Согласно ст.299 «Склонение к потреблению наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов» предусмотрено наказание в размере 4000 МРП либо привлечение к общественным работам до 1000 часов либо пожизненный срок.

Согласно ст.300 «Незаконное культивирование запрещенных к возделыванию растений, содержащих наркотические вещества» предусмотрено наказание в размере до 2000 МРП либо привлечение к общественным работам на срок до 600 часов либо лишение свободы на срок от 3 до 8 лет.

Согласно ст.301 «Незаконный оборот ядовитых веществ, инструментов или оборудования, используемых для изготовления или переработки наркотических средств, психотропных или ядовитых веществ» предусмотрено наказание в виде лишения свободы сроком от 7 до 10 лет.

Согласно ст.302 «Организация или содержание притонов для потребления наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и предоставление помещений для тех же целей» предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок от 7 до 12 лет с конфискацией имущества.

Таким образом, в рамках правового регулирования, законодательство РК очень строго преследует попытки нелегального распространения, хранения, перевозки, употребления, выращивания и изготовления наркотических веществ, формируя у населения отвращение к ним.

Правовая культура и нулевая терпимость может сформироваться у народа только в том случае, когда это позволяет экономическое положение, актуализации правового регулирования, а также улучшение судебной и правоохранительной системы. Поэтому в правоохранительных органах необходимо снизить до абсолютного минимума такие показатели как: коррупция, nepotизм, а также необходимо усовершенствовать судебную систему до самых мельчайших деталей.

Необходимо решать эту проблему ненасильственным методом. Иначе решая одну социальную проблему, можно прийти к другой, даже более серьезной социальной проблеме.

Обязательно надо учитывать все пространственно- временное положение определенного общества, то есть его географическое положение, историю и культуру.

Также, прежде всего, надо решать эту проблему на духовном уровне населения. Ведь наркоманом не становится душевно богатый, воспитанный и образованный человек. То есть одним из самых лучших методов борьбы с наркоманией, не самым, конечно, быстрым, является развитие образования. Первый президент РК Н.А.Назарбаев сказал, что «будущим Казахстана является молодежь», а это значит, что воспитание семьи и образование являются гарантом будущего нашей страны.

В результате проведенных опросов и обработки информации, предлагаю пути решения проблем, связанных с прекращением использования наркотических веществ.

-Необходимо ужесточить УК РК по отношению к хранению, распространению, изготовлению и употреблению наркотических веществ;

-Необходимо актуализировать правовое регулирование употребления и распространения наркотических веществ;

-Необходимо увеличить количество социальных программ, направленных на предотвращение увеличения количества наркоманов среди молодежи;

-Необходимо увеличить количество интересных и познавательных кружков и спортивных секций, которые будут способствовать отвлечению молодежи от таких мыслей;

щ-Нужно чаще освещать данную проблему в телевидении и социальных сетях, а также увеличить контроль над СМИ и социальными сетями именно в этом плане;

-Нужно чаще проводить открытые уроки, мониторинги и различного рода агитационные мероприятия в школах, колледжах и высших учебных заведениях;

-Необходимо создание специализированных консультаций по решению проблемы наркозависимости.

Список использованной литературы

1,Горбатенко Л.С. Родителям и педагогам: все о наркомании. - Ростов н/Д.: Феникс, 2019.

2, Дедловская В.И. Заложники «белой смерти»: (Наркомания) // Физическая культура в школе. - 2019.

3, Как распознать наркомана // Основы безопасности жизнедеятельности. - 2013.

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCE

Problems of ecological education of youth

Залесский Б.Л. В ФОКУСЕ ВНИМАНИЯ - КООПЕРАЦИЯ, АПК, СТРОИТЕЛЬСТВО 3

Foreign economic activity

Залесский Б.Л. КУРСОМ ИНТЕНСИФИКАЦИИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ 7

Financial relations

Биякин С.В. ФИНАНСЫ ДОМАШНИХ ХОЗЯЙСТВ 11

Human resources management

Ибраева Э. А. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В КАЗАХСТАНЕ 15

Marketing and management

Исенбаева Элмира ПРОЦЕССЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ 21

Ніколаєнко І.В. КАТЕГОРІЯ «ІНСАЙТ МАРКЕТИНГОВИХ АКТИВНОСТЕЙ» ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ УСПІШНОГО МАРКЕТОГА 27

Бурліцька О. П., Голда Н. М. КАНАЛИ КОМУНІКАЦІЙ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ У НОВІЙ ВОЄННІЙ РЕАЛЬНОСТІ 42

Accounting and auditing

Фаткулина А.Р. , Разливаева Л.В. УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ ЗАТРАТ НА ОПЛАТУ ТРУДА И СОЦИАЛЬНЫЕ НУЖДЫ В ТОО АКТИВ 47

HISTORY

History of science and technology

Маклушова Ж. С. ОРТА АЗИЯ РЕСПУБЛИКАЛАРЫН МЕЖЕЛЕУ САЯСАТЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРАМЫНА ӘСЕРІ 51

PEDAGOGICAL SCIENCES

Problems of training of specialists

Утепбергенова Ж.М. УРОВЕНЬ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ 59

Кусаинова А.К., Кусаинов Д.О., Омарова А.Б. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАНЕ 67

Adanov K.B., Shayakhmetova M.N., Duisebayev B.T., Eszhanov Z., Hairova G., Shaidolda A.A., Isabaeva G.M., Duanbekova G.B. THE PRACTICE OF FORMING THE MANAGEMENT CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING	73
Шалабаева А.Д. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰЗЫРЕТІН FLIPPED CLASSROOM ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	81
Лаверженцева Е.В., Ананьев А.Б. ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ И ПЕДАГОГОВ XXI ВЕКА	91
Methodical bases of the educational process	
Молдабек Құлахмет , Кенжебекова Р.И. ВИТАГЕНДІК-АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯМЕН ОҚЫТУДЫҢ МАЗМҰНЫ	97
Strategic directions of reforming the education system	
Таджибаева Ж.С. СИНГАПУРДЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ	104
Modern methods of teaching	
Байгужинова Г.Т. ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ РАБОТЫ СО СПЛОШНЫМИ И НЕСПЛОШНЫМИ ТЕКСТАМИ НА УРОКАХ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА	110
Сапкиерева Е.М. ПРИЁМЫ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ, СОПУТСТВУЮЩИЕ РАЗВИТИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ.....	114
Шрайманова Г.С., Надточий С.С., Конырбаева А. ORGANIZATION OF PROJECT ACTIVITIES OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE SYSTEM OF TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION.....	118
POLITICAL SCIENCE	
Regional political processes	
Қалелова Т.Қ., Оспанова А.Н., Нурбаев Ж.Е., Атаева Т.Т. XXI ҒАСЫРДА СУ РЕСУРСТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ.....	122
LAW	
Regional political processes	
Musabekova N.M., Badanina M.A. LABOR MIGRANTS: THE CURRENT SITUATION AND ISSUES OF LEGAL REGULATION	130

Musabekova N.M.,Badanina M.A. THE PROBLEM OF FORCED MIGRATION AND ITS LEGAL SOLUTION 136

International law

Білюга А.Д. ПЕРЕДУМОВИ ТА РОЗВИТОК ТЕРОРИЗМУ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ..... 141

Criminal law and criminology

Щудро С.П.,Фризен Ю.Н. Литвинова А. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ УПОТРЕБЛЕНИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЯ НАРКОТИЧЕСКИХ ВЕЩЕСТВ 151

CONTENTS..... 155

- *295536*
- *295481*
- *295531*
- *295542*
- *295475*
- *295528*
- *295549*
- *295451*
- *295507*
- *295269*
- *295434*
- *295450*
- *295455*
- *295571*
- *295545*
- *295510*
- *295490*
- *295518*
- *295532*
- *295562*
- *295426*
- *295427*
- *295626*
- *295395*